

PLAN UPRAVLJANJA ZA PARK PRIRODE BLIDINJE (2020-2030)

NACRT

Park prirode

Blidinje

PLAN UPRAVLJANJA
2020.-2030.

PROJEKAT: Revizija plana upravljanja za Park Prirode Blidinje

DONATOR: Federalno ministarstvo okoliša i turizma

NOSITELJI IZRADE:

- JP „Park prirode Blidinje“
- Regionalni centar za zaštitu okoliša za Centralnu i Istočnu Evropu; Ured za Bosnu i Hercegovinu (REC BiH)
- Centar za ekologiju, obrazovanje i održivi razvoj (CEKOOR)

IZRAĐIVAČI:

Javno poduzeće “Park prirode Blidinje”:

- Zdravko Kutle, ravnatelj

**Regionalni centar za zaštitu okoliša za Centralnu i Istočnu Evropu;
Ured za Bosnu i Hercegovinu (REC BiH):**

- Lejla Šuman, dipl.ecc.
- Mr. sc. Sabina Jukan, dipl.ing.teh.
- Mr. sc. Azra Karadža, dipl.biol.
- Enisa Pulić, dipl.ecc.
- Amina Isaković, bch.ped.
- Mr. sc. Jasmina Baluković, dipl.fiz.
- Mr.sc. Danko Aleksić, dipl.ing.šum.
- Dr. sc. Muamer Hodžić, dipl.soc.

Centar za ekologiju, obrazovanje i održivi razvoj CEKOOR:

- Eldin Jahić, dipl.ing.građ.
- Armin Karahodža, dipl.ing.geol.
- Zorko Andrić, dipl.ing.arh.

SURADNICI:

- Doc. dr. sc. Mirjana Milićević
- Ana Soldo, stručni savjetnik za zaštićena područja

ZAHVALE

Konzultantski tim je tokom revizije Plana upravljanja za Park prirode Blidinje imao veliku potporu od strane predstavnika općina, ministarstava i javnih institucija sve tri Županije, Federalnog ministarstva okoliša i turizma, nevladinih i profesionalnih udruga, te svih zaljubljenika u prirodne ljepote Blidinja.

Posebno su u izradi ovog dokumenta pomogli lokalni stanovnici sa područja PP Blidinje, koji su ponovo iskazali svoju predanost zaštiti Blidinja, ali su i vrlo otvoreno ukazali na sve probleme sa kojima se susreću.

Izniman doprinos u konačnom oblikovanju ovog dokumenta dali su predstavnici Parka prirode Blidinje na čelu s ravnateljem, gosp. Zdravkom Kutle.

Ovim putem se svima iskreno zahvaljujemo.

Konzultantski tim

SADRŽAJ

AKRONIMI I SKRAĆENICE.....	9
RIJEČ RAVNATEJA.....	10
1. UVOD I KONTEKST.....	12
1.1. Kratak opis Plana, njegovih ciljeva i zadataka.....	13
1.2. Zakonodavni okvir upravljanja zaštićenim područjem.....	14
1.3. Pravni temelj za izradu/reviziju Plana.....	16
1.4. Nadležna ministarstva i institucije zaštite prirode.....	16
1.5. Proces izrade/revizije Plana.....	17
1.6. Procedura izmjene plana upravljanja.....	18
1.7. Vizija i ciljevi zaštićenog područja Parka prirode Blidinje.....	19
2. OPIS ZAŠTIĆENOG PODRUČJA.....	21
2.1. OSNOVNE INFORMACIJE.....	21
2.1.1. Lokacija.....	21
2.1.2. Važeća kategorija zaštite.....	24
2.1.3. Javna ustanova (ustrojstvo i infrastruktura).....	25
2.1.4. Postojeći dokumenti upravljanja.....	28
2.2. PRIRODNE VRIJEDNOSTI.....	29
2.2.1. Klima.....	29
2.2.2. Geomorfološke karakteristike.....	32
2.2.3. Geološke karakteristike.....	36
2.2.4. Hidrološke karakteristike.....	39
2.2.5. Pedološke karakteristike.....	44
2.3. BIOTIČKI OKOLIŠ.....	48
2.3.1. Flora.....	48
2.3.1.1. Šumska staništa.....	50
2.3.1.2. Nešumska vegetacija.....	52

2.3.2. Fauna.....	53
2.3.2.1. Beskralješnjaci.....	54
2.3.2.2. Kralješnjaci.....	55
2.3.3. Staništa i ekosustavi.....	60
2.3.4. Krajobrazi.....	61
2.4. POVIJESNI PODACI.....	66
2.4.1. Arheološki podaci.....	66
2.4.2. Prethodni sustav namjene zemljišta.....	68
2.4.3. Nematerijalna baština	68
2.5. DRUŠTVENO-GOSPODARSKI PODACI.....	69
2.5.1. Stanovništvo i lokalne zajednice.....	69
2.5.2. Sadašnja namjena zemljišta.....	71
2.5.3. Vodoprivreda.....	73
2.5.4. Šumarstvo.....	74
2.5.5. Poljoprivreda.....	79
2.5.6. Lovstvo.....	80
2.5.7. Ribarstvo.....	80
2.5.8. Rekreativne i turističke aktivnosti / objekti.....	81
2.5.8.1. Turistički objekti i aktivnosti u širem području Parka prirode Blidinje.....	81
2.5.8.2. Turistički objekti koji postoje u Parku prirode Blidinje.....	82
2.5.9. Prostorno uređenje i infrastruktura.....	83
3. UKLJUČIVANJE DIONIKA.....	88
3.1. Proces uključivanja korisnika prostora.....	88
3.2. Istaknute vrijednosti područja.....	90
3.3. Zapažene promjene i problem današnjice.....	91
3.4. Vizija budućnosti Parka.....	92
3.5. Očekivana uloga Parka.....	92

4. ZONIRANJE	95
4.1. Zone	95
4.2. Zoniranje Parka prirode Blidinje	95
4.3. Prihvatni kapacitet parka	99
5. UPRAVLJANJE	101
5.1. TEME, AKTIVNOSTI I CILJEVI PLANA UPRAVLJANJA	101
5.1.1. TEMA A: ZAŠTITA I OČUVANJE BIOLOŠKE, GEOLOŠKE I KRAJOBRAZNE RAZNOLIKOSTI (A)	103
5.1.2. TEMA B: ODRŽIVO KORIŠTENJE PRIRODNIH DOBARA I POTPORA LOKALNIM ZAJEDNICAMA (B)	110
5.1.3. TEMA C: ZAŠTITA I OČUVANJE KULTURNE BAŠTINE (C)	116
5.1.4. TEMA D: ODRŽIVI TURIZAM I PROMIDŽBA (D)	118
5.1.5. TEMA E: PROSTORNO UREĐENJE I ZAŠTITA OKOLIŠA (E)	122
5.1.6. TEMA F: EDUKACIJA I INTERPRETACIJA (F)	124
5.1.7. TEMA G: RAZVOJ KAPACITETA JAVNOG PODUZEĆA I ODRŽIVOST (G)	126
5.2. PLANIRANI Ljudski RESURSI	131
5.3. PLANIRANI FINANSIJSKI RESURSI	133
5.4. PRAĆENJE PROVEDBE PLANA UPRAVLJANJA	135
6. LITERATURA	138

POPIS KARATA

• Karta 1. Područje obuhvata Parka prirode Blidinje.....	21
• Karta 2. Prilazne ceste Parku prirode Blidinje.....	22
• Karta 3. Zemljopisni položaj Parka prirode Blidinje (smještaj regija, ceste, putovi, planinarske staze i dr.).....	23
• Karta 4. Park prirode Blidinje i zaštićena područja unutar njega.....	25
• Karta 5. Prikaz klimatskih granica na području Parka prirode Blidinje.....	30
• Karta 6. Godišnji izotermni režim u širem području PP Blidinje.....	31
• Karta 7. Pregledna geomorfološka karta sa prikazom granica geomorfoloških regija, speleoloških objekata i hipsometrijom.....	33
• Karta 8. Pregledna geomorfološka karta sa prikazom granica geomorfoloških regija i nagibima.....	35
• Karta 9. Morfološke karakteristike PP Blidinje.....	36
• Karta 10. Pregledna geološka karta.....	38
• Karta 11. Riječna mreža PP Blidinje.....	40
• Karta 12. Hidrološka karta Parka prirode Blidinje.....	41

• Karta 13. Prikaz granica krajobraznih područja.....	62
• Karta 14. Zone i lokaliteti kulturne baštine na području Parka prirode Blidinje.....	67
• Karta 15. Prikaz granica županija i općina na području Parka prirode Blidinje.....	70
• Karta 16. Karta korištenja zemljišta na području Parka prirode Blidinje.....	71
• Karta 17. Šume sa izraženom zaštitnom funkcijom.....	76
• Karta 18. Gospodarske jedinica s važećim šumskoprivrednim osnovama.....	77
• Karta 19. Karta šumskih tipova.....	78
• Karta 20. Zoniranje prema Prostornom planu Parka prirode Blidinje.....	84
• Karta 21: Zone obuhvata RP Risovac i zone predložene za izradu DPU prema Prostornom planu Parka.....	85
• Karta 22. Zoniranje Parka prirode Blidinje.....	98

POPIS SLIKA

• Slika 1. Upravna zgrada JP Park prirode Blidinje.....	26
• Slika 2. Morfogenetske karakteristike PP Blidinje.....	37
• Slika 3. Blidinjsko jezero.....	42
• Slika 4. Ponor potoka Brčanj.....	42
• Slika 5. Brčanjско polje.....	42
• Slika 6 – Pedološke karakteristike PP Blidinje.....	45
• Slika 7. <i>Lilium cattaniae</i>	50
• Slika 8. Munika (<i>Pinus heldreichii</i> var. <i>leucodermis</i>).....	50
• Slika 9. Tilovina (<i>Petteria ramentacea</i>).....	51
• Slika 10. Vlažni travnjak.....	52
• Slika 11. <i>Moltkia petraea</i>	52
• Slika 12 . Vrsta <i>Lysandra bellargus</i>	54
• Slika 13. Vrsta <i>Plebicula dorylas</i>	54
• Slika 14. Oštrulja (<i>Aulopyge hügelii</i>).....	55
• Slika 15. Bjelica (<i>Leucaspius delineates</i>).....	56
• Slika 16. Prenjski planinski daždevnjak (<i>Salamandra atra prenjensis</i>).....	57
• Slika 17. Stanište prenjskog planinskog.....	57
• Slika 18. Planinski žutokrug (<i>Vipera ursinii</i>).....	58
• Slika 19. Tetrijeb gluhan (<i>Tetrao urogallus</i>).....	59
• Slika 20. Zmijar (<i>Circaetus gallicus</i>).....	59
• Slika 21. Mrki medvjed (<i>Ursus arctos</i> L.).....	60
• Slika 22. Divokoza (<i>Rupicapra rupicapra</i> .).....	60
• Slika 23. Livadno i šumsko stanište u Dugom polju.....	61
• Slika 24. Vodeno stanište.....	61

• Slika 25. Pogled prema Velikoj Čvrsnici.....	63
• Slika 26. Pogled prema kanjonu Dive Grabovice.....	63
• Slika 27. Pogled prema jezeru Blidinje i morenama.....	64
• Slika 28. Pogled prema gorskom masivu velikog Vrana.....	64
• Slika 29. Nekropola stećaka na lokalitetu Risovac.....	66
• Slika 30. Graditeljsko nasljeđe, planinski stan.....	66
• Slika 31. Spomenik Divi Grabovčevoj na Kedžari.....	69
• Slika 32. Hajduk Mijat Tomić.....	69
• Slika 33. Iskopi pijeska u Dugom polju.....	73
• Slika 34. Stanje prometnica.....	73
• Slika 35. Objekti sekundarnog stanovanja.....	73
• Slika 36. Franjevački samostan i crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu.....	82
• Slika 37. Vikendice na predjelu Risovca.....	83
• Slika 38. Skijaške staze i objekt JP „Park prirode Blidinje“.....	83
• Slika 39. Proces uključenja interesnih skupina/dionika.....	89

POPIS TABELA

• Tabela 1 – Osnovni pokazatelji za proticaj za vodotoke na području PP Blidinje.....	44
• Tabela 2 – Tipovi tala i njihovo površinsko učesće na području PP Blidinje.....	47
• Tabela 3 – Rijetke i ugrožene vrste vodozemaca PP Blidinje.....	56
• Tabela 4 - Udio površine pojedinih zona unutar Parka prirode Blidinje.....	95
• Tabela 5 - Prikaz rashoda provedbe aktivnosti prema temama Plana.....	134

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1 – Struktura površinske riječne mreže na području PP Blidinje.....	43
---	----

AKRONIMI I SKRAĆENICE

A/S	BiH
BIH	Bosna i Hercegovina
CEKOOR	Centar za ekologiju, obrazovanje i održivi razvoj
EU	Evropska Unija
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
FMOiT	Federalno ministarstvo okoliša i turizma
HNŽ	Hercegovačkoneretvanska Županija
IUCN	Međunarodna unija za zaštitu prirode
JP	Javno poduzeće
NVU	Nevladine udruge
PP	Park prirode
REC BiH	Regionalni centar za zaštitu okoliša za Centralnu i Istočnu Evropu; Ured za Bosnu i Hercegovinu
RP	Regulacioni plan
ŠKD	Šumsko-gospodarsko društvo
ŠKO	Šumsko-gospodarska osnova
ŽHB	Županija Hercegbosanska
ŽZH	Županija Zapadnohercegovačka

RIJEČ RAVNATELJA

Pred Vama je revidiran Plan upravljanja Parka prirode Blidinje, izrađen u sklopu finansijske potpore Federalnog ministarstva okoliša i turizma. Ovaj plan je revidiran i predstavlja nadogradnju već postojećeg Nacrta Plana koji je urađen u sklopu projekta “Zaštićena šumska i planinska područja“ Federalnog ministarstva okoliša i turizma BiH” 2011 godine ali koji nikada nije usvojen kao konačan prijedlog dokumenta od strane nadležnih Županijskih ministarstava.

Plan upravljanja strateški je dokument za Javnu ustanovu/poduzeće koji se donosi na razdoblje od 10 godina i kojim se pobliže planira svaki segment rada Javne ustanove. Plan upravljanja JP “PP Blidinje” tako sadrži razvojne smjernice, način korištenja i upravljanja područjem, te među ostalim i smjernice za zaštitu i očuvanje prirodnih vrijednosti uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva.

Plan je nastao kao rezultat brojnih konsultacija s predstavnicima Ministarstva zaštite okoliša sve tri Županije, Federalnog ministarstva okoliša i turizma, ostalih institucija i agencija, lokalne samouprave, dionicima, znanstvenim i istraživačkim institucijama.

Obzirom da smo najstariji park prirode u BiH pred nama su veliki zadaci i još veći izazovi koje smo pokušali predvidjeti i svrstati ih u ovaj Plan. Stoga se nadamo i daljnjoj dobroj suradnji sa svim navedenim dionicima te ovim putem pozivamo i nove na suradnju jer vjerujemo da ćemo na taj način ostvariti našu viziju Parka prirode kao područja prepoznatljivih vrijednosti i tradicije.

Osobno se zahvaljujem svim suradnicima i stručnjacima na izradi Plana upravljanja. Zahvaljujući njihovom angažmanu i međusobnoj suradnji proces revizije starog i izrade novog Plana upravljanja Parka prirode Blidinje uspješno je priveden kraju.

RAVNATELJ
Zdravko Kutle

UVOD
I KONTEKST

1.

1. UVOD I KONTEKST

Plan upravljanja treba pružiti dugoročnu viziju i strateške smjernice za vođenje i upravljanje parkom prirode. Plan ima za cilj da postavi načine i ponudi mehanizme za stvaranje dugoročnog sistema zaštite biodiverziteta i pejzaža, te dodatno, da ponudi sistem upravljanja nacionalnim parkom koji je u skladu sa principima održivog korištenja prirodnih, kulturnih i drugih resursa. Pripremljeni dokument ima za cilj da obezbijedi jasne smjernice za buduće upravitelje Parka prirode Blidinje o načinu provođenja aktivnosti na konzervaciji, korištenju i upravljanju postojećim resursima, zaštiti i očuvanju vrijednog kulturnog i historijskog naslijeđa i poštivanju potreba lokalnih zajednica.

Plan upravljanja je temeljni razvojno-organizacijski i ekonomski dokument upravljanja svakim zaštićenim područjem. Osim što se u planu upravljanja nalaze gotovo sve važne spoznaje o prirodnim vrijednostima zaštićenog područja, svojom dobro određenom vizijom i postavljenim ciljevima trebao bi se realizirati kroz akcijske planove za razdoblje od sljedećih 10 godina. Plan upravljanja mora sadržavati osnovne informacije i smjernice za zaštitu ali i održivo korištenje područja, uključujući posebno interese lokalne zajednice ako su oni povezani s tradicionalnom poljoprivredom i različitim turističkim aktivnostima. U tom smislu, poseban značaj u Planu upravljanja ima i dio koji se odnosi na usklađivanje interesa svih dionika (korisnika) na prostoru s uvjetima zaštite prirode, kao i dio koji se odnosi na njihovu edukaciju, te također na edukaciju posjetitelja.

Aktivnosti upravljanja Parkom prirode trebaju:

- doprinijeti dostizanju šireg obima ciljeva upravljanja parkom, od zaštite do ekonomskog razvoja;
- omogućiti odgovoran razvoj parka prirode u skladu sa materijalnim, ljudskim i finansijskim parametrima;
- potpomoći svakodnevno donošenje odluka i proces planiranja koje će voditi osoblje parka prirode;
- osigurati lokalno učešće u upravljanju parkom kako bi se ispoštovale lokalne potrebe;
- integrisati privatno i javno upravljanje.

Pojam plana upravljanja za zaštićena područja prirode u Federaciji BiH uvodi Zakon o zaštiti prirode (Sl. Novine FBiH 66/13). Zakonom se određuje da se upravljanje zaštićenim područjem provodi na osnovu Plana upravljanja, kao i Prostornog plana područja posebnih obilježja.

Plan upravljanja zaštićenim područjem ima za cilj usmjeriti i kontrolirati upravljanje i korištenje dobara, te razvoj ljudskih resursa, finansijskih sredstava, objekata, opreme, kao i programa potrebnih za podršku tom upravljanju i korištenju.

Sadržaj Plana upravljanja propisan je Čl. 156 **Zakona o zaštiti prirode FBiH** (Sl. Novine F BiH 66/13) te Pravilnikom o sadržaju i načinu izrade planova upravljanja zaštićenim područjima (Sl. Novine FBiH 65/06). Prema ovim propisima Planovi upravljanja donose se za razdoblje od 10 godina, a mogu se revidirati nakon 5 godina.

Sukladno zakonu upravljanje zaštićenim područjem Park prirode Blidinje provodit će se na temelju Plana upravljanja koji donose županijska Vlada na prijedlog Ministarstva za razdoblje od deset godina. U pripremi Plana upravljanja bio je uključen najširi krug zainteresiranih skupina: lokalne vlasti, udruge, turističke organizacije i zajednice, privredni sektor, znanstvene ustanove, nevladine organizacije i dr.

Po izradi plana upravljanja i njegovom usvajanju, uprava zaštićenog područja Parka prirode Blidinje dobit će u Planu upravljanja dugoročni planski dokument koji će složeni model očuvanja i upravljanja učiniti razumljivim najširoj javnosti. Okvirna opća struktura Plana upravljanja za buduće zaštićeno područje sadrži sljedeća glavna poglavlja:

- I.ciljevi i politika upravljanja zaštićenim područje
- II.smjernice zaštite i razvoja u zaštiti enom podru ju
- III.izvedba plana

1.1.1. Kratak opis Plana, njegovih ciljeva i zadataka

Park prirode Blidinje (dalje u tekstu Park prirode) zbog svojih iznimnih karakteristika predstavlja prirodno bogatstvo od izuzetne važnosti za Bosnu i Hercegovinu i Evropu. Područje je bogato rijetkim, ugroženim i endemičnim vrstama te raznolikim staništima.

Zbog osjetljivosti i specifičnosti ovog prostora potrebno mu je posvetiti posebnu pažnju kroz strateško planiranje razvoja i uključivanja mjera zaštite bioraznolikosti, georaznolikosti i krajobrazne raznolikosti.

Odgovornost Javnog poduzeća “Park prirode Blidinje”(dalje u tekstu Javno poduzeće) je upravljati zaštićenim područjem te pridavati posebnu pozornost uravnoteženju očuvanja njegovih prirodnih i kulturoloških odlika, koje su prepoznate na nacionalnom nivou, budući da se radi o području na kojemu ljudi žive i rade. Upravljanje je stoga složeno i zahtijeva prepoznavanje problema, razvoj i implementaciju jasnog i djelotvornog upravljačkog smjera. U tome pomaže Plan upravljanja, koji sadržava procjenu problema, elaboraciju ciljeva koje Javno poduzeće želi postići te načine njihovog postizanja.

Plan upravljanja predstavlja pisani sažetak ciljeva i politika djelovanja koje reguliraju način upravljanja Parkom prirode u budućnosti.

Plan upravljanja za zaštićeno područje Parka prirode Blidinje određuje razvojne smjernice održivog upravljanja zaštićenim područjem (sa ocjenom stanja zaštićenog i utjecajnog područja koja podrazumijeva valorizaciju prirodnih vrijednosti na osnovu kojih je proglašeno zaštićeno područje i elaboraciju stanja po pojedinim sektorima relevantnim za zaštićeno područje danu od strane referentnih eksperata), način izvođenja zaštite, korištenja i upravljanja zaštićenim područjem, te smjernice za zaštitu i očuvanje prirodnih vrijednosti zaštićenog područja uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva.

Zakonska je obveza da Plan upravljanja plan bude javni dokument, dostupan stanovnicima Parka prirode, poslovnim subjektima, profesionalcima, kao i svim zainteresiranim pojedincima. Strukturiran je logički, od opisa područja i njegovih osobitosti, do ciljeva koje Javno poduzeće, namjerava postići u razdoblju od 10 godina.

Upravljačke aktivnosti Plana upravljanja podijeljene su po temama s ciljevima koji se trebaju postići te aktivnostima koje su potrebne za postizanje ciljeva. Aktivnosti su prioritizirane i podijeljene po godinama, procijenjene su financijske potrebe za njihovo provođenje (načini i izvori finansiranja), procijenjeni su troškovi realizacije plana te institucionalna struktura (Javno poduzeće) i nositelji aktivnosti u upravljanju zaštićenim područjem.

Na kraju Plana upravljanja navodi se plan praćenja njegove provedbe.

Plan upravljanja sadrži sedam tema koje odražavaju glavna područja djelovanja u Parku prirode u narednom razdoblju od deset godina. Teme su sljedeće:

- A-Zaštita i očuvanje biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti
- B- Održivo korištenje prirodnih dobara I potpora lokalnim zajednicama
- C-Zaštita i očuvanje kulturne baštine
- D-Održivi turizam i promidžba
- E-Prostorno uređenja i zaštite okoliša
- F-Edukacija i interpretacija
- G- Razvoj kapaciteta Javnog poduzeća i održivost

1.1.2. Zakonodavni okvir upravljanja zaštićenim područjem

U svrhu očuvanja i racionalnog korištenja prirodnih dobara ovog područja, područje Blidinje proglašeno je zaštićenim područjem zbog naglašene krajobrazne vrijednosti, brojnih ugroženih i rijetkih vrsta i staništa te bogatog kulturno-povijesnog nasljeđa.

Pravni temelj za status zaštićenog područja Blidinje je Zakon o proglašenju donesen ukazom od 30. ožujka 1995. ("Narodni list HR H-B" br. 13/95). Park prirode Blidinje uspostavljen je 1995. godine, sa područjem od 358 km² i prostire područjem triju županija: Županije Zapadnohercegovačke, Hercegovačko-neretvanske i Hercegbosanske Županije. Područje parka obuhvata planinu Čvrsnicu (Pločno 2.228 m. n. v.), dok se samo Blidinje jezero kao centar parka nalazi između Čvrsnice, Vrana i Čabulje. Istočna strana parka prirode oivičena je okomitim nagibima prema kanjonu rijeke Neretve. Glavna karakteristika ovog područja je veliko planinsko jezero glacijalnog porijekla koje dominira krajolikom. Nalazi se u dnu prostranog Polja koje je dugo 25 a široko 5 kilometara i koje se nalazi na nadmorskoj visini od 1150 do 1300 metara.

Temeljni zakon i dokumenti koji uređuju način upravljanja parkom prirode redom su navedeni u ovom poglavlju. Za djelotvorno upravljanje zaštićenim područjem važno je da ovi dokumenti budu međusobno usklađeni i utemeljeni na stručnim spoznajama o prostoru i njegovim korisnicima. Na ovaj način omogućava se očuvanje prirode, uz ravnomjernu raspodjelu dobrobiti proizašlih iz zaštite.

Zakonom o zaštiti prirode FBiH (Sl. Novine F BiH 66/13) uređena je zaštita prirode i upravljanje zaštićenim područjima u Federaciji BiH. Zakonodavni okvir institucionalnog upravljanja zaštićenim područjima u BiH proizlazi iz čl. 151. i 152. Zakona o zaštiti prirode F BiH, odnosno čl. 94. Zakona o zaštiti prirode Hercegovačko-neretvanske Županije. U oba prije navedena propisa utvrđuje se i obveza da se posebnim propisom odredi nadležno tijelo za provedbu mjera upravljanja koje će se primijeniti na zaštićenom području. Prema Zakonu o zaštiti prirode F BiH (čl.151) upravljanje zaštićenim područjem obavlja javna ustanova i javno poduzeće. Javna poduzeća za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima iz kategorija I. i II., iz člana 134. ovog Zakona, osniva Vlada Federacije BiH. Javne ustanove za upravljanje ostalim zaštićenim područjima i drugim zaštićenim prirodnim vrijednostima osnivaju vlade županija. Priprema, izrada i donošenje Plana upravljanja Parka prirode Blidinje temelje se na odredbama Zakona o zaštiti prirode (Sl. Novine F BiH 66/13) koji obvezuje na njegovo donošenje za zaštićena područja u Federaciji BiH. Prema važećem federalnom Zakonu o zaštiti prirode iz 2013., objekti zaštićene prirode razvrstani su u šest kategorija zaštićenih područja:

- (1) Kategorija Ia: Strogi rezervat prirode ; Kategorija Ib: Područje divljine

- (2) Kategorija II: Nacionalni park
- (3) Kategorija IIIa: Park prirode; IIIb Spomenik prirode i prirodnih obilježja
- (4) Kategorija IV: Područje upravljanja staništima/vrstama
- (5) Kategorija V: a) Zaštićen pejzaži: - Kopneni pejzaž - Morski pejzaž b) Regionalni park
- (6) Kategorija VI: Zaštićena područja sa održivim korištenjem prirodnih resursa.

Prva i druga kategorija zaštićenih područja su u nadležnosti federalnih vlasti dok su treća i četvrta u nadležnosti županija na čijem području se nalaze.

Zakon o zaštiti prirode Hercegovačko-neretvanske Županije (Narodne Novine HNŽ 12/17) je novi Zakon o zaštiti prirode i njime se uređuju nadležnosti tijela koja vrše poslove zaštite prirode, opće mjere očuvanja prirode, sustav obnove, zaštite i cjelovitog očuvanja prirode, održivo korištenje prirodnih dobara, uvjeti za izvođenje zahvata u prirodu, proglašavanje i zaštita prirodnih vrijednosti, način upravljanja zaštićenim dijelovima prirode, davanje koncesija u zaštićenim dijelovima prirode, naknade vlasnicima i korisnicima na tim dijelovima prirode za ograničenja kojima su podvrgnuti, odgovornosti za oštećenja prirode, planiranje i organizacija zaštite prirode, popis i praćenje stanja u prirodi, sudjelovanje javnosti u odlučivanju o prirodi, obavljanje upravnih i stručnih poslova u svezi sa zaštitom i očuvanjem prirode, financiranje zaštite prirode, inspekcijski nadzor i kaznene odredbe. Prema ovom Zakonu Čl.79., objekti zaštićene prirode razvrstani su u šest kategorija:

- a) Park prirode;
- b) Spomenik prirode;
- c) Područje upravljanja staništima / vrstama;
- d) Zaštićeni krajolik:
  - Kopneni
  - Morski
- e) Zaštićena područja sa održivim korištenjem prirodnih resursa;
- f) Regionalni park.

NAPOMENA: Druge dvije županije na čijem se teritoriju prostire Park prirode Blidinje (Zapadnohercegovačka županija i Herceg-bosanska županija) nemaju zasebne propise iz zaštite prirode kojima bi uređivali ova pitanja.

Pravilnik o uslovima pristupa zaštićenom području (Sl. Novine F BiH 69/06) definiše uslove za pristup zaštićenim područjima i obveze vlasnika zemljišta i imanja na teritoriji zaštićenog područja. Posjete i obilasci u zaštićenim prirodnim područjima moraju biti tako izvođeni da se ne remete postojeće komponente prirode i da ne budu u suprotnosti sa režimom zaštite ovih područja opisanim u Zakonu o zaštiti prirode u dijelu koji proglašava zaštićena područja.

Pravilnik o uspostavljanju i upravljanju informacionim sistemom za zaštitu prirode i vršenje monitoringa (Sl. Novine F BiH 46/05) uređuje uspostavljanje i upravljanje Informacionim sistemom za zaštitu prirode i vršenje monitoringa, te praćenje, prikupljanje, registriranje i analiziranje podataka, činjenica i drugih relevantnih informacija o stanju i korištenju prirode i mjerama poduzetim od organa uprave, privrednih društava i drugih organizacija.

Pravilnik o sadržaju i načinu izrade plana upravljanja zaštićenim područjima (Sl. Novine F BiH 65/06) uređuje sadržaj i način izrade Plana upravljanja zaštićenim područjima. Osnovni cilj Plana upravljanja je utvrđivanje uslova, rješenja, načina i postupaka za uspostavu dugoročnog sistema zaštite biološke raznolikosti,

vrijednosti pejzaža i sistema upravljanja zaštićenim područjem na načelima održivog korištenja prirodnih, kulturnih i drugih dobara. Za izradu i donošenje Plana upravljanja zaštićenim područjima u kategoriji zaštićenih prirodnih područja i nacionalnih parkova zaduženo je Federalno ministarstvo okoliša i turizma.

Pravilnik o uspostavljanju Sistema praćenja namjernog držanja i ubijanja zaštićenih životinja (Sl. Novine F BiH 46/05) uređuje uspostavljanje sistema praćenja namjernog držanja i ubijanja zaštićenih životinja, te organizovanje i rad stručne službe koju su odgovorna lica dužna imati za obavljanje poslova provođenja navedenog sistema.

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra zaštićenih područja (Sl. Novine F BiH 69/06) uređuje sadržaj i metode vođenja registara zaštićenih područja, te on praktično predstavlja javni popis zaštićenih područja u FBiH. Posebno se vodi registar zaštićenih područja na nivou Federacije BiH od strane FMOIT (Federalni registar), a posebno na razini županija od strane nadležnih županijskih ministarstava zaduženih za zaštitu prirode (županijski registri).

1.1.3. Pravni temelj za izradu/reviziju Plana

Član 155. Zakona o zaštiti prirode Federacije BiH (poglavlje Provođenje zaštite) propisuje da Plan upravljanja zaštićenim područjem donosi Vlada Federacije BiH ili vlada županije za period od deset godina, na prijedlog Federalnog ministarstva i županijskog ministarstva. Prva i druga kategorija zaštićenih područja su u nadležnosti federalnih vlasti dok su treća i četvrta u nadležnosti županija na čijem području se nalaze.

Nadalje, čl. 97. Zakona o zaštiti prirode Hercegovačko-neretvanske Županije (Narodne Novine HNŽ 12/17) propisuje da Plan upravljanja zaštićenim područjem donosi za period od deset godina, na prijedlog Ministarstva.

Plan se donosi na deset godina uz mogućnost izmjene i/ili dopune nakon pet godina, a njime se utvrđuje stanje zaštićenog područja te određuju ciljevi upravljanja, aktivnosti za postizanje ciljeva upravljanja i indikatori (pokazatelji) učinkovitosti upravljanja.

1.1.4. Nadležna ministarstva i institucije zaštite prirode

Federalno ministarstvo okoliša i turizma nadležno je za provedbu Zakona o zaštiti Prirode FBiH (Sl. Novine F BiH 66/13) i međunarodnih konvencija iz područja zaštite prirode na teritoriji FBiH, za koordinaciju upravnih i stručnih poslova vezanih uz zaštitu prirode te za planiranje održivog korištenja prirodnih dobara. Nadzor nad stručnim radom, zakonitošću rada i općih akata javnih ustanova za upravljanje parkovima prirode obavlja ovo ministarstvo.

Federalno ministarstvo prostornog uređenja nadležno je, između ostalog, za provedbu Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, što se posebice odnosi na prostorne planove područja posebnih obilježja.

Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ nadležno je za provedbu Zakona o zaštiti Prirode HNŽ (Narodne Novine HNŽ 12/17) i međunarodnih konvencija iz područja zaštite prirode na teritoriji HNŽ, za koordinaciju upravnih i stručnih poslova vezanih uz zaštitu prirode te za planiranje održivog korištenja prirodnih dobara. Nadzor nad stručnim radom, zakonitošću rada i općih akata javnih ustanova za upravljanje parkovima prirode na teritoriji HNŽ obavlja ovo ministarstvo.

Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH nadležno je za provedbu Zakona o zaštite Prirode FBiH (Sl. Novine F BiH 66/13) jer nema izrađen svoj Zakon i međunarodnih konvencija iz područja zaštite prirode na teritoriji ŽZH, za koordinaciju upravnih i stručnih poslova vezanih uz zaštitu prirode te za planiranje održivog korištenja prirodnih dobara. Nadzor nad stručnim radom, zakonitošću rada i općih akata javnih ustanova za upravljanje parkovima prirode obavlja ovo ministarstvo.

Ministarstvo graditeljstva, obnove, prostornog uređenja, i zaštite okoliša ŽHB nadležno je za provedbu Zakona o zaštite Prirode FBiH (Sl. Novine F BiH 66/13) jer nema izrađen svoj Zakon i međunarodnih konvencija iz područja zaštite prirode na teritoriji ŽHB, za koordinaciju upravnih i stručnih poslova vezanih uz zaštitu prirode te za planiranje održivog korištenja prirodnih dobara. Nadzor nad stručnim radom, zakonitošću rada i općih akata javnih ustanova za upravljanje parkovima prirode obavlja ovo ministarstvo.

Javno poduzeće “Park prirode Blidinje” obavlja djelatnost zaštite, održavanja i promicanja “Parka prirode Blidinje” u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara te nadzire provođenje uvjeta i mjera zaštite prirode. Ona nadzire i način obavljanja dopuštenih gospodarskih djelatnosti, s ciljem osiguranja racionalnog i održivog korištenja prirodnih dobara.

1.1.5. Proces izrade/revizije Plana

Plan određuje i opisuje način upravljanja zaštićenim područjem temeljen na najboljoj poznatoj praksi u vrijeme njegove izrade. Praćenjem stanja u prostoru i spoznajom novih informacija, te pojavom nekih novih utjecaja, može doći do potrebe za promjenom načina upravljanja, stoga Plan treba biti prilagodljiv na način da omogućuje izmjenu planiranih aktivnosti sukladno promjenama do kojih je došlo.

Plan se donosi na deset godina uz mogućnost izmjene i/ili dopune nakon pet godina, a njime se utvrđuje stanje zaštićenog područja te određuju ciljevi upravljanja, aktivnosti za postizanje ciljeva upravljanja i indikatori (pokazatelji) učinkovitosti upravljanja.

Proces revizije postojećeg i izrade novog Plana vodilo je JP “Park Prirode Blidinje” u partnerstvu sa REC BiH i Centrom za ekologiju, obrazovanje i održivi razvoj CEKOOR . Proces revizije postojećeg nacrtu i izrade ovog Plana upravljanja u velikoj je mjeri slijedio uobičajeni međunarodno usvojeni pristup koji se sastoji od formiranja projektnog tima u koji su, uz predstavnike konzultanta, uključeni socioekonomski eksperti i predstavnici civilnog društva.

Sadržaj i proces izrade Plana upravljanja za Park prirode Blidinje temelji se na standardima i smjernicama za izradu planova upravljanja Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN) koje su na odgovarajući način sadržane u odredbama novog Zakona o zaštite prirode FBiH i HNŽ kao i Pravilnika o sadržaju i načinu izrade planova upravljanja za zaštićena područja u Federaciji BiH.

U toku revizije, u Plan su uključeni stavovi i mišljenja dionika s pojedinih područja, a u svrhu definiranja problema na tim područjima te pronalaženja mogućih rješenja za bolje upravljanje zaštićenim vrijednostima. U reviziji Plana su sudjelovali predstavnici lokalne, županijske i entitetske uprave, razne organizacije, lokalno stanovništvo, akademske institucije i nevladine udruge, te eko aktivisti koji imaju određeno znanje o područjima koja obuhvata Plan ili su na bilo koji način zainteresirani za sudjelovanje u procesu izrade Plana. Plan je zamišljen kao javni dokument, dostupan lokalnom stanovništvu, zaštitarima prirode, poslovnim ljudima, turističkim djelatnicima i bilo kojoj drugoj zainteresiranoj skupini ili pojedincu.

Cilj angažovanog Konzorcija bio je revidirati postojeći Nacrt plana upravljanja i izraditi novi Plan upravljanja koji će:

- Doprinijeti očuvanju ekoloških procesa, biološke raznolikosti i specifičnosti ovog područja;
- Sačuvati ekosistem i specifična staništa biljnih i životinjskih vrsta;
- Omogućiti naučna istraživanja i obrazovanje;
- Omogućiti upotrebu u svrhu rekreacije i razvoja turizma;
- Podržati lokalno stanovništvo u zaštiti kulturološkog naslijeđa;
- Osigurati ekonomski razvoj lokalnih zajednica.

Revizija Plana upravljanja bazirala se na sljedećim principima:

- Očuvanje prirode;
- Prilagođen ekonomski razvoj;
- Održivost aktivnosti lokalnog stanovništva: održivi turizam, poljoprivreda i šumarstvo;
- Razvoj praktičnih i provedivih mogućnosti održivog razvoja;
- Uvažavanje interesa svih interesnih grupa.

U analitičku fazu pripreme Plana koja se odnosila na cjelovitu valorizaciju prirodnih i drugih vrijednosti i obilježja područja te na elaboraciju stanja po pojedinim sektorima relevantnim za zaštićeno područje, bio je uključen velik broj referentnih institucija i relevantnih eksperata.

U projektnoj fazi izrade Plana koja se odnosila na definiranje ciljeva i podciljeva upravljanja, zoniranje područja te plan realizacije Plana kroz aktivnosti po godinama, bilo je uključeno više eksperata s međunarodnim iskustvom u pripremi planova takve vrste.

1.1.6. Procedura izmjene plana upravljanja

Plan upravljanja opisuje najprimjereniji način upravljanja područjem, koji se temelji na znanju i raspoloživim informacijama u vrijeme kada se plan upravljanja izrađuje. Međutim, okolnosti se mijenjaju i u plan upravljanja je moguće unositi izmjene u planiranim aktivnostima u odnosu na promjene do kojih može doći. Primjerice, može se pojaviti više informacija o nekim pitanjima, praćenje plana upravljanja može pokazati koje su promjene u upravljanju potrebne ili se mogu otkriti neki novi utjecaji na područje koje se treba sagledati.

Revizija nakon pet godina

Čitav Plan upravljanja može, po potrebi, proći sveobuhvatnu reviziju nakon pet godina, uključujući i ponovnu analizu glavnih postavki i uključivanje značajnih novih podataka. Upravljačke aktivnosti mogu zahtijevati djelomično ili potpuno ponovno definiranje svakih pet godina. Poglavlje o praćenju provedbe plana upravljanja trebalo bi se ažurirati kako bi se uključila procjena provedbe upravljačkih aktivnosti.

Godišnji programi

Plan upravljanja provodi se godišnjim programom zaštite, očuvanja, korištenja i promocije zaštićenog područja. Ovaj program sadržava detaljan plan aktivnosti koje se trebaju provesti u toj godini, a s ciljem ostvarivanja ciljeva zacrtanih u Planu upravljanja, uz obrazloženje zbog čega se pojedine aktivnosti ne provode.

1.1.7. Vizija i ciljevi zaštićenog područja Parka prirode Blidinje

Planom upravljanja za zaštićeno područje Parka prirode Blidinje predviđena su tri temeljna cilja za njegovo dugoročno održivo upravljanje:

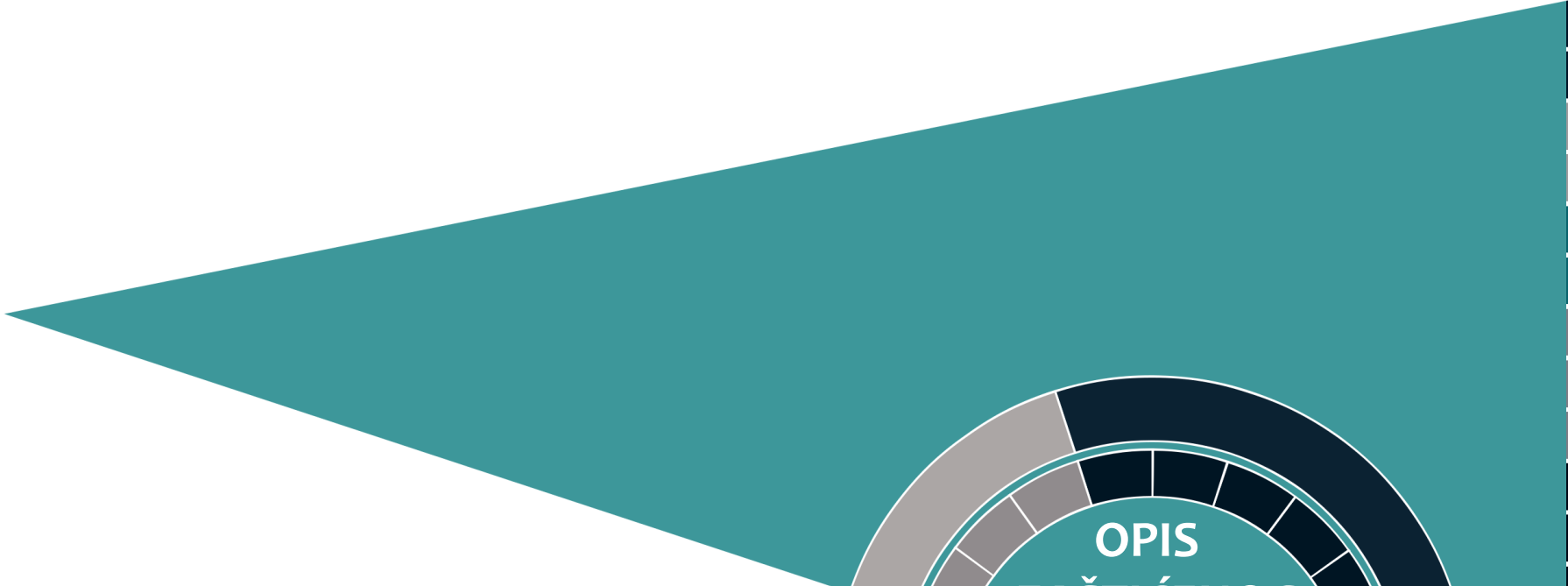
- **očuvanje** – trajno zaštititi i unaprijediti prirodnu raznolikost te očuvati kulturnu baštinu,
- **obrazovanje i rekreacija** – promovirati mogućnosti za razumijevanje i uživanje u netaknutoj prirodi i ostalim specifičnim kvalitetama Parka,
- **jačanje lokalne zajednice** – jačati suradnju s lokalnom zajednicom u održivom korištenju prirodnih dobara Parka s ciljem lokalnog, odnosno regionalnog gospodarskog rasta i razvoja, osiguravanja prihoda lokalnom stanovništvu te otvaranja novih radnih mjesta.

Sukladno navedenim ciljevima definirana je vizija Parka prirode Blidinje koja glasi:

Park prirode „Blidinje“ ostat će očuvano planinsko područje iznimnih prirodnih vrijednosti u kojem se s visoko usklađenim zaštitnim i razvojnim ciljevima štiti i unaprjeđuje prirodno i kulturno nasljeđe, a korištenje zaštićenog područja vodi po principima održivog razvitka i usmjerava prema interesima i potrebama lokalnog stanovništva. Šira zajednica će uvažiti važnost i posebnost područja kroz trajnu podršku ostvarenju ciljeva Parka.

Vizija Parka prirode Blidinje povezuje sve interesne skupine i dionike u osiguranju kvalitetnije budućnosti, kako Parka tako i lokalne zajednice te svih dionika.

Temeljem vizije donosi se svaka odluka u Parku, a sve upravljačke aktivnosti moraju biti u potpunom suglasju s ovom vizijom jer ona odražava svrhu Parka i ciljeve upravljanja.

OPIS
ZAŠTIĆENOG
PODRUČJA

2.

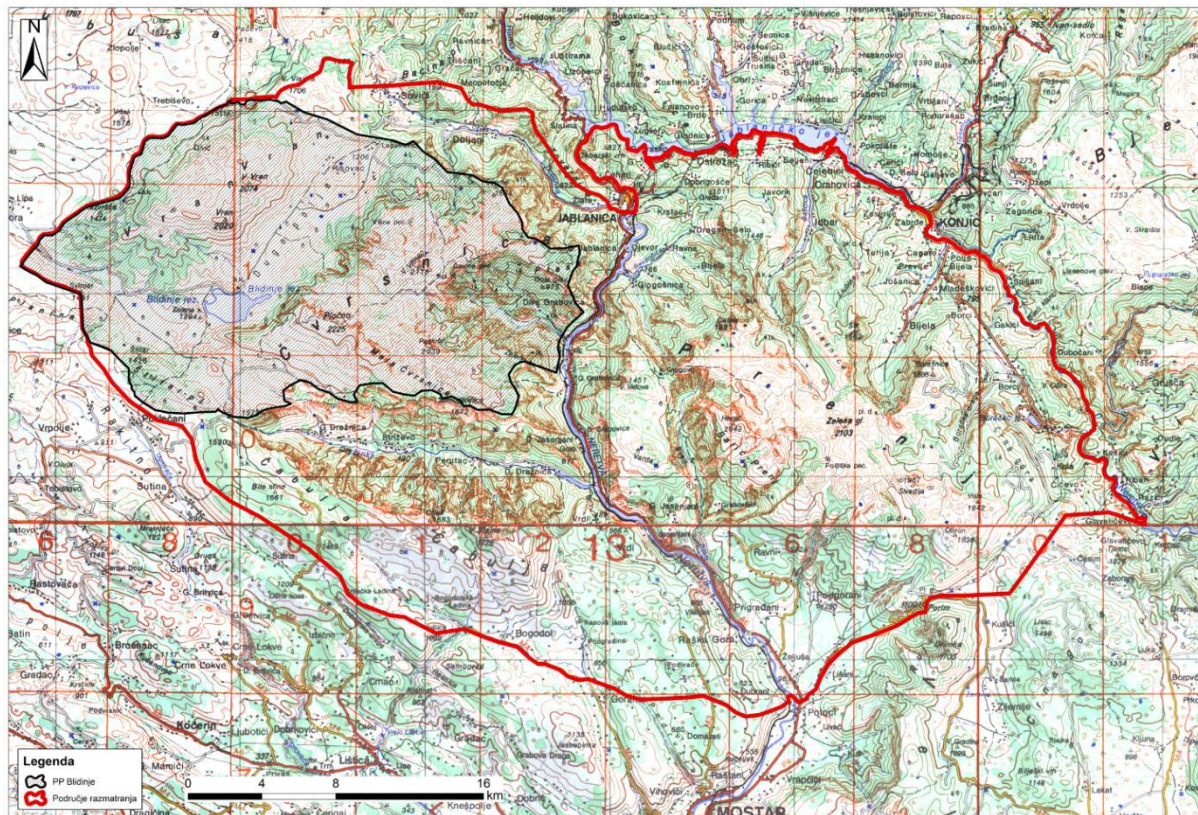

2. OPIS ZAŠTIĆENOG PODRUČJA

2.1. OSNOVNE INFORMACIJE

2.1.1. Lokacija

Park prirode Blidinje jedan je od najznamenitijih prirodnih rezervata Bosne i Hercegovine. Nalazi se u središnjem dijelu BiH na području regije Hercegovina. Smješten je u središnjem dijelu zone visokih planina Bosne i Hercegovine i obuhvaća područje planinskih masiva Vrana i Čvrsnice koje povezuje udolina Dugog polja, na čijem se južnom dijelu nalazi jezero Blidinje. Njegove granice formirale su kanjon rijeke Neretve na istoku, kanjon rijeke Doljanke na sjeveru, kanjon rijeke Drežanke na jugu i obronci planine Vran na zapadu (Karta 1).

Karta 1. Područje obuhvata Parka prirode Blidinje

Područje Parka zauzima površinu od 358 km² i prostire se područjem triju županija: Hercegovačko-neretvanske, Zapadnohercegovačke i Herceg-bosanske. Na područje Hercegovačko-neretvanske županije ulazi površina Parka prirode od 165 km² koja je podijeljena između Općina Prozor-Rama (7 km²) i Jablanica (68 km²) te Grada Mostara (90 km²). Preostala površina Parka podijeljena je između Zapadnohercegovačke županije i Općine Posušje, površine 90 km² i Herceg-bosanske županije sa Općinom Tomislavgrad, površine 103 km².

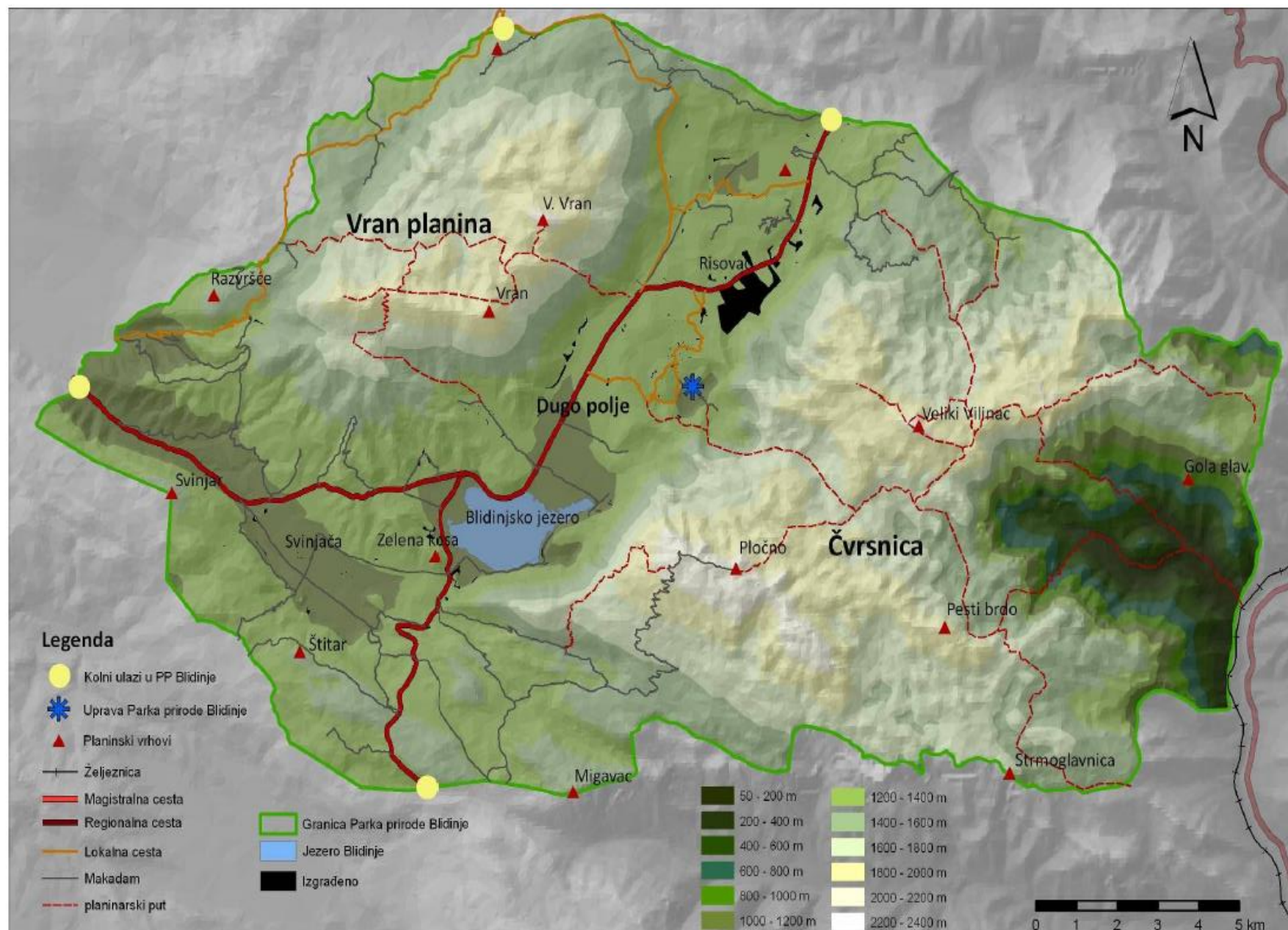

Karta 2. Prilazne ceste Parku prirode Blidinje

(Izvor: Master plan razvoja turizma Parka prirode Blidinje, 2010., IGH Mostar)

Park se nalazi u širem zaleđu maritimnog turističkog prostora, između Splita i Dubrovnika, u blizini grada Mostara (Split - 125 km, Makarska - 111 km i Imotski - 49 km). Područje Parka je uokvireno s dva europska cestovna pravca: E65 Split-Dupci-Ploče i E73 (Ploče-Mostar-Jablanica), te s dva značajna magistralna cestovna pravca: Dupci-Cista Provo-Aržano-Livno-Šuica-Bugojno i Jablanica-Prozor-Bugojno (Karta 2). U blizini Parka nalazi se i autocesta Split - Dubrovnik (u izgradnji) koja predstavlja značajan prometni pravac u otvaranju obalnog prostora prema zaleđu, kako i veliki međunarodni značaj kao dio sustava europskih cesta. Područjem obuhvata Parka prolaze dvije regionalne prometnice R 419 Jablanica-Posušje i R 419a Tomislavgrad- Blidinje.

U budućnosti, izgradnjom koridora Vc, Park prirode Blidinje bi trebao postati atraktivna i lako dostupna destinacija (Karta 3).

Karta 3. Zemljopisni položaj Parka prirode Blidinje (smještaj regija, ceste, putovi, planinarske staze i dr.)

2.1.2. Važeća kategorija zaštite

Važeća kategorija zaštite područja „park prirode“ određena je aktom o proglašenju (Zakon o proglašenju "Narodni list HR H-B" br. 13/95.). Stupanjem na snagu federalnog Zakona o zaštiti prirode (Sl. Novine F BiH 33/03) 2003. godine kategorija „parka prirode“ bila je izvan kategorizacije zaštićenih područja prirode te je tako bila nerazvrstana što je pravni status Parka prirode Blidinje činilo dvojbenim. **Stupanjem na snagu novog Zakona o zaštiti prirode FBiH 2013. godine (Sl. Novine F BiH 66/13) definiran je pravni status i kategorizacija. U skladu čl.134 parkovi prirode svrstavaju se u “Kategoriju IIIa: Park prirode”.**

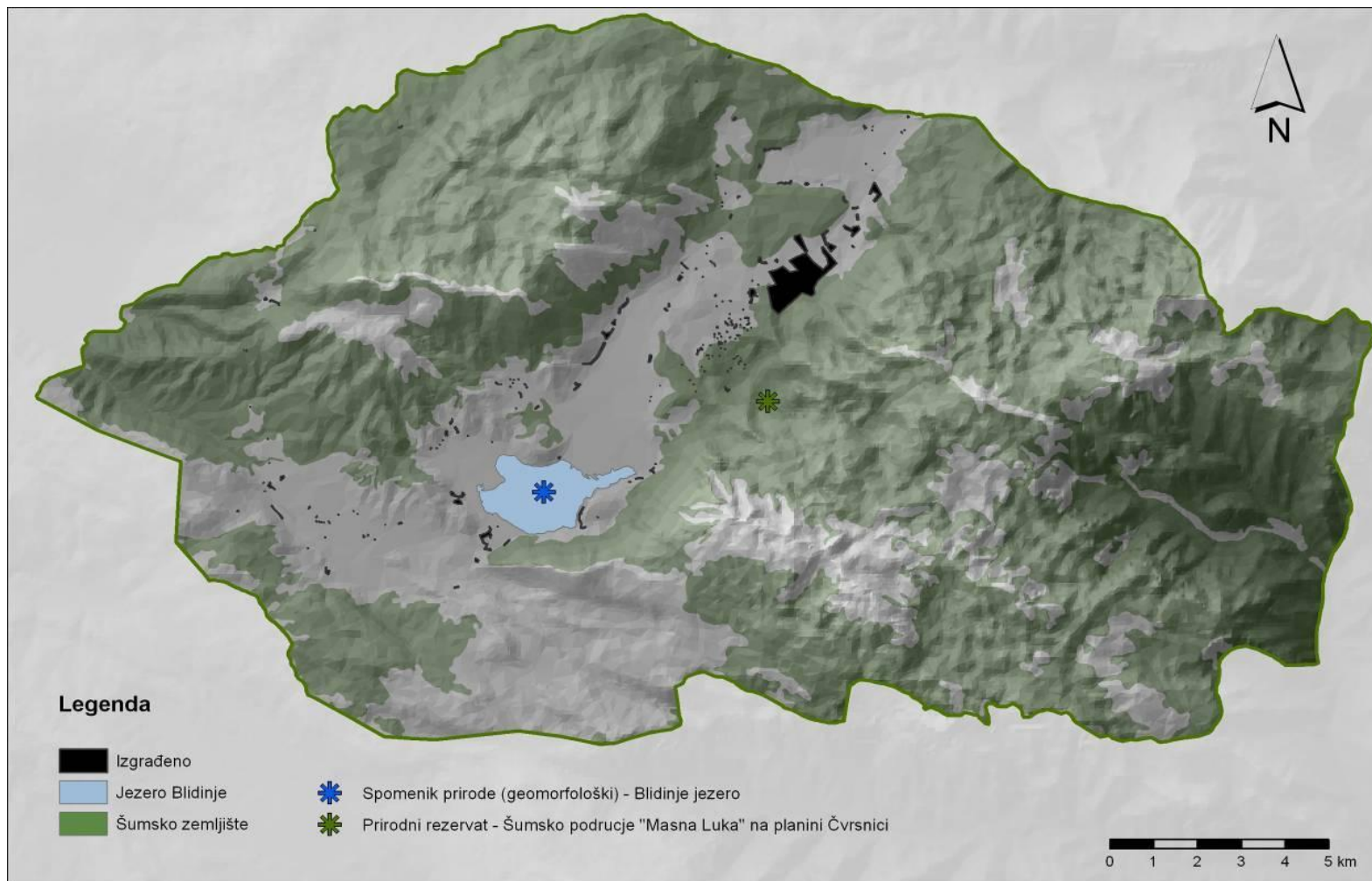
Glede kategorije zaštite na odgovarajući se način odnose odredbe Zakona o zaštiti prirode Hercegovačko-neretvanske županije u kojem se u čl.79. definiraju sljedeće kategorije zaštićenih dijelova prirode u županijskoj nadležnosti:

- a) Park prirode;
- b) Spomenik prirode;
- c) Područje upravljanja staništima / vrstama;
- d) Zaštićeni krajolik:
  - I. Kopneni
  - II. Morski
- e) Zaštićena područja sa održivim korištenjem prirodnih resursa;
- f) Regionalni park.

Člankom 80. istog zakona park prirode se definira kao „prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima. Dalje se određuje da su u parku prirode dopuštene samo one gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga.

Istim zakonom se u poglavlju „Upravljanje zaštićenim dijelovima prirode“ čl.97 određuje da se upravljanje zaštićenim dijelovima prirode provodi na temelju plana upravljanja koji donosi županijska Vlada na prijedlog Ministarstva za razdoblje od deset godina.

Unutar granica Parka prirode Blidinje nalaze se dva zaštićena područja koja su proglašena još prije osnutka Parka u kategoriji rezervata prirode regionalne vrijednosti. Riječ je o „Jezeru Blidinje“, površine 92,4 ha, sa I stupnjem zaštite te „Šumskom predjelu Masna Luka“, površine 100 ha, sa I-II stupnjem zaštite. Šumski predio Masna Luka zaštićen je zbog karakteristične fitocenološke šumske zajednice na planini Čvrnsnici sa raritetnom i endemnom florom i faunom. Prikaz zaštićenih područja unutar Parka prirode Blidinje prikazan je na Karti 4.

Karta 4. Park prirode Blidinje i zaštićena područja unutar njega

2.1.3. Javna ustanova (ustrojstvo i infrastruktura)

Nakon što je 30. travnja 1995. godine proglašen Park prirode Blidinje, Vlada tadašnje Hrvatske Republike Herceg-Bosne iste godine je utemeljila Javno poduzeće “JP Park prirode Blidinje” za upravljanje zaštićenim područjem. Djelatnost JP je zaštita, održavanje i promicanje Parka u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadzor nad provedbom uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravlja, te sudjelovanje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring).

Nakon ustroja Federacije BiH i županija/kantona javno poduzeće se financiralo iz proračuna triju županija na čijim se teritorijima nalazi Park prirode Blidinje: Hercegovačko-neretvanske (teritoriji općina Prozor-Rama, Općina Jablanica i Grad Mosar), Zapadnohercegovačke (općina Posušje) i Herceg-bosanske (općina Tomislavgrad). Administrativno središte JP Parka prirode Blidinje smješteno je u botaničko-zoološkom rezervatu u Masnoj Luci, u Općini Posušje, gdje je djelomično izgrađena upravna zgrada poduzeća.

Javno poduzeće Park prirode Blidinje od početka svog rada nije imalo adekvatan stručni kadar za upravljanje zaštitom prirode. Poduzeće se zbog izostanka stalnog izvora financiranja više bavilo gospodarskim djelatnosti kako bi održalo normalno poslovanje. Od 2009. godine zbog blagih zima i izostanka prihoda od skijališta poduzeće dolazi u vrlo tešku financijsku situaciju i doslovno prestaje formalno raditi.

Osnivači JP tri županije HNŽ, ŽZH i ŽHB pokreću ponovni rad poduzeća 25. 01. 2012. godine. Konstituira se skupština, novi nadzorni odbor i imenuje se ravnatelj. Nova uprava zatiče velika dugovanja za plaće radnicima, blokadu računa, dugovanja za električnu energiju i gorivo, zapuštene objekte i dr. Nakon preregistracije poduzeća uz financijsku pomoć županija i Federalnog ministarstva okoliša i turizma te drugih donacija deblokiran je račun i pokrenuto je ponovno poslovanje poduzeća. Ipak uprava je dijelom kroz GEF- projekt „Šumska i planinska zaštićena područja“ iz drugih izvora financiranja uspjela realizirati sljedeće projekte: izmjena otvora i završetak fasade upravne zgrade, izgraditi biciklističku stazu, postaviti nadstrešnice u parku i dr. Uglavnom rad uprave svodi se na financijsku konsolidaciju poduzeća i osiguranje normalnog poslovanja. U 2015. godini osigurano je stalno financiranje od 3.700,00 KM mjesečno iz proračuna HNŽ. Zbog izostanka sustavnog financiranja poduzeća, zanemarivanja djelatnosti zaštite prirode kao razloga uspostavljanja zaštićenog područja, nedostatka stručnog kadra za upravljanje prirodnim vrijednostima, Park prirode Blidinje i dalje ima problem samoodrživosti.

Slika 1. Upravna zgrada JP Park prirode Blidinje

Odlukom o osnivanju JP PP Blidinje, definisani su sljedeća tijela PP Blidinje i njihove nadležnosti:

- skupština,
- nadzorni odbor,
- uprava-ravnatelj
- odbor za reviziju.

Skupštinu čine svi članovi društva. Skupština obavezno odlučuje između ostalog o slijedećem:

- donosi Statut, izmjene i dopune Statuta,
- donosi Etički kodeks Društva,
- odlučuje o povećanju i smanjenju osnovnog kapitala,
- usvaja godišnje izvješće društva koje uključuje finansijsko izvješće, izvješće Nadzornog odbora i Odbora za reviziju,
- odlučuje o raspodjeli dobiti,
- odlučuje o načinu pokrivanja gubitka.

Nadzorni odbor broji tri člana (predsjednik i dva člana) i ima između ostalog sljedeće nadležnosti:

- nadzire poslovanje Društva,
- nadzire rad uprave-ravnatelja,
- donošenje općih pravnih akata (pravilnika) koj predloži ravnatelj,
- bira i razrješava ravnatelja Društva,
- priprema etički kodeks i predlaže ga Skupštini,
- predlaganje Skupštini članova Odbora za reviziju i podnosi prijedlog za njegovo imenovanje Skupštini,
- nadziranje provođenja provedbenog propisa za postupak nabave roba i usluga,
- daje mišljenje skupštini o prijedlogu uprave za raspodjelu dobiti,
- davanje uputa ravnatelju za provedbu očevida u vezi sa uočenim nepravilnostima,
- nadziranje ravnatelja u provedbi preporuka danih od strane Odbora za reviziju,
- izvršava i druge poslove u skladu sa zakonom i Statutom.

Upravu Parka prirode čini ravnatelj koji je između ostalog nadležan za:

- organiziranje rada i rukovođenje poslovanjem Društva,
- zastupanje i predstavljanje Društva,
- provedbu Statuta i drugih općih pravnih akata i etičkog kodeksa,
- izradu, nadziranje i realiziranje planova poslovanja,
- izvještavanje nadzornog odbora Društva na zahtjev nadzornog odbora,
- provedbu etičkog kodeksa u Društvu,
- izradu provedbenih propisa za postupak nabavke i provedbu važećih zakona i propisa o postupku nabavki,
- zapošljavanje i otpuštanje zaposlenika sukladno postupcima utvrđenim zakonima i općim pravnima aktima,
- brigu o zakonitosti rada Društva,

- izvršava i druge poslove neophodne za nesmetano odvijanje organizacije i vođenje posovanja Društva.

Odbor za reviziju broji tri člana i obvlja poslove predviđene Zakonom o javnim poduzećima.

Trenutno u Javnom poduzeću Park prirode Blidinje rade dva administrativna djelatnika ekonomske struke (ravnatelj i jedan djelatnik u računovodstvu). Optimalno stanje bi bila mogućnost popunjenja svih radnih mjesta, jer je trenutni broj zaposlenih nedovoljan obzirom na veličinu prostora, te otežava kvalitetno upravljanje Parkom. Ustanova ima potrebe za značajnim povećanjem broja zaposlenih, a posebno stručnog osoblja (biolog, arheolog, šumar, informatičar, pravnik).

2.1.4. Postojeći dokumenti upravljanja

Za potrebe uprave Parka prirode Blidinje dosad su izrađeni slijedeći strateški dokumenti upravljanja:

- plan upravljanja Parkom prirode Blidinje – NACRT
- prostorni plan (Prostorni plan područja posebnih obilježja Parka Prirode Blidinje)
- strategija razvoja turizma (Master plan turizma za Parka prirode Blidinje).

Plan upravljanja Parkom prirode Blidinje – NACRT - Tijekom 2011. izrađen je Plan upravljanja Parkom prirode Blidinje. Nositelji izrade Plana bili su OIKON iz Zagreba i ECO-PLAN iz Mostara. U navedenom periodu izrađen je Nacrt dokumenta koji nikada nije usvojen od strane Županijskih Vlada, te je i to bio jedan od razloga zašto se pristupilo reviziji istog i izradi novog plana upravljanja. Plan upravljanja za zaštićeno područje Parka prirode Blidinje određuje razvojne smjernice, način izvođenja zaštite, korištenja i upravljanja zaštićenim područjem, te smjernice za zaštitu i očuvanje prirodnih vrijednosti zaštićenog područja uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva.

Prostorni plan - Zakonom o zaštiti prirode F BiH određeno je da se upravljanje zaštićenim područjem obavlja na osnovu Prostornog plana područja posebnih obilježja. Sukladno tome izrađen je i 1996. godine usvojen Prostorni plan posebnih obilježja za područje Parka prirode Blidinje. Izrađivač prostornog plana bio je Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj strateški dokument u svom sadržaju vrlo precizno opisuje opće značajke Parka, te određuje ciljeve i zadatke dugoročnog razvoja, zaštite i unaprjeđenja prostora. Razrađena je i koncepcija razvoja i zaštite prostora, program uređenja zona i lokaliteta, detaljan program za zaštitu krajobraza, rješenje prometnih problema, smjernice za rješavanje vodoopskrbe i odvodnje itd. U poglavlju 14, u 75 članaka naznačene su precizne odredbe za provođenje Prostornog plana Parka prirode Blidinje.

U sklopu ovog značajnog projekta izrađene su i sektorske studije:

1. Hidrogeološka studija Parka prirode Blidinje,
2. Studija prirodno-geografskih osobitosti Parka prirode Blidinje,
3. Studija etnoloških lokaliteta i građevina u Parka prirode Blidinje,
4. Studija mogućnosti razvoja turizma u Parka prirode Blidinje.

Master plan razvoja turizma za Blidinje – ovaj je dokument izrađen 2010. godine od strane tvrtke IGH MOSTAR iz Mostara. Master plan turizma je koncipiran kao osnovni strateški razvojni dokument kojim se želi potaknuti razvoj turizma na Blidinu, koji bi, kao sve prisutnija pojava, trebao pokrenuti i razvoj drugih djelatnosti. Kao opći cilj, Master plan turizma je imao povećanje konkurentnosti turističke ponude ove turističke destinacije, uz istodobni porast blagostanja stanovništva, posebno onih koji su svoju životnu sudbinu posredno ili neposredno vezali za taj prostor i turizam. U tim okvirima pristupilo se razradi ekonomskih, ekoloških i

društvenih ciljeva, čime se značenje ovog plana širi i na druga područja kojima se određuje budućnost i trasiraju mogući pravci daljnjeg razvoja turističkoga gospodarstva na prostorima Blidinja kao jasno prepoznatljive destinacije na širem području. Posebno se ističe cilj očuvanja okoliša, koji podrazumijeva prihvatanje održivog razvoja kao koncepcije koja se mora zasnivati na još uvijek raspoloživim prirodnim resursima kojima raspolaže ovaj prostor, ali i na svijesti lokalnog stanovništva koje želi sačuvati autohtone vrijednosti. Cilj je i bolja valorizacija kulturno-povijesne baštine i njezina sustavna zaštita.

Studija izvodljivosti za zaštićeno područje Čvrsnica, Čabulja, Vran i Prenj s Parkom prirode Blidinje izrađena je 2011. godine. Nositelji izrade Studije izvodljivosti bili su Bosna-S iz Sarajeva i Elektroprojekt d.d. iz Zagreba. Studija je odredila granice i zone zaštite. Rezultati izvršene analize troškova i koristi zaštite područja Čvrsnica, Čabulja, Vran i Prenj iskazuju ne samo pozitivne već i vrlo visoke neto sadašnje vrijednosti, što znači da je zaštita ovog područja ne samo opravdana i dugoročno održiva, već može biti i vrlo značajna za širu regiju kao pokretač njenog razvoja. Studija izvodljivosti također razrađuje i modele upravljanja. Predlaže se proglašavanje Nacionalnog parka Prenj i Nacionalnog Parka Čvrsnica-Čabulja u užem predmetnom području razmatranja koji ispunjava kriterije za stupanj ove zaštite. U široj zoni razmatranja, područja koja bi po izvršenom zoniranju trebala biti zaštićena manjim stupnjem zaštite i u nižim kategorijama zaštite također su detaljno obrađena. U budućnosti se predlaže formiranje dodatna tri parka prirode:

- Park prirode Vran – Dugo Polje
- Park prirode Konjic – Jablanica
- Park prirode Bogodol Raška Gora – Rujište

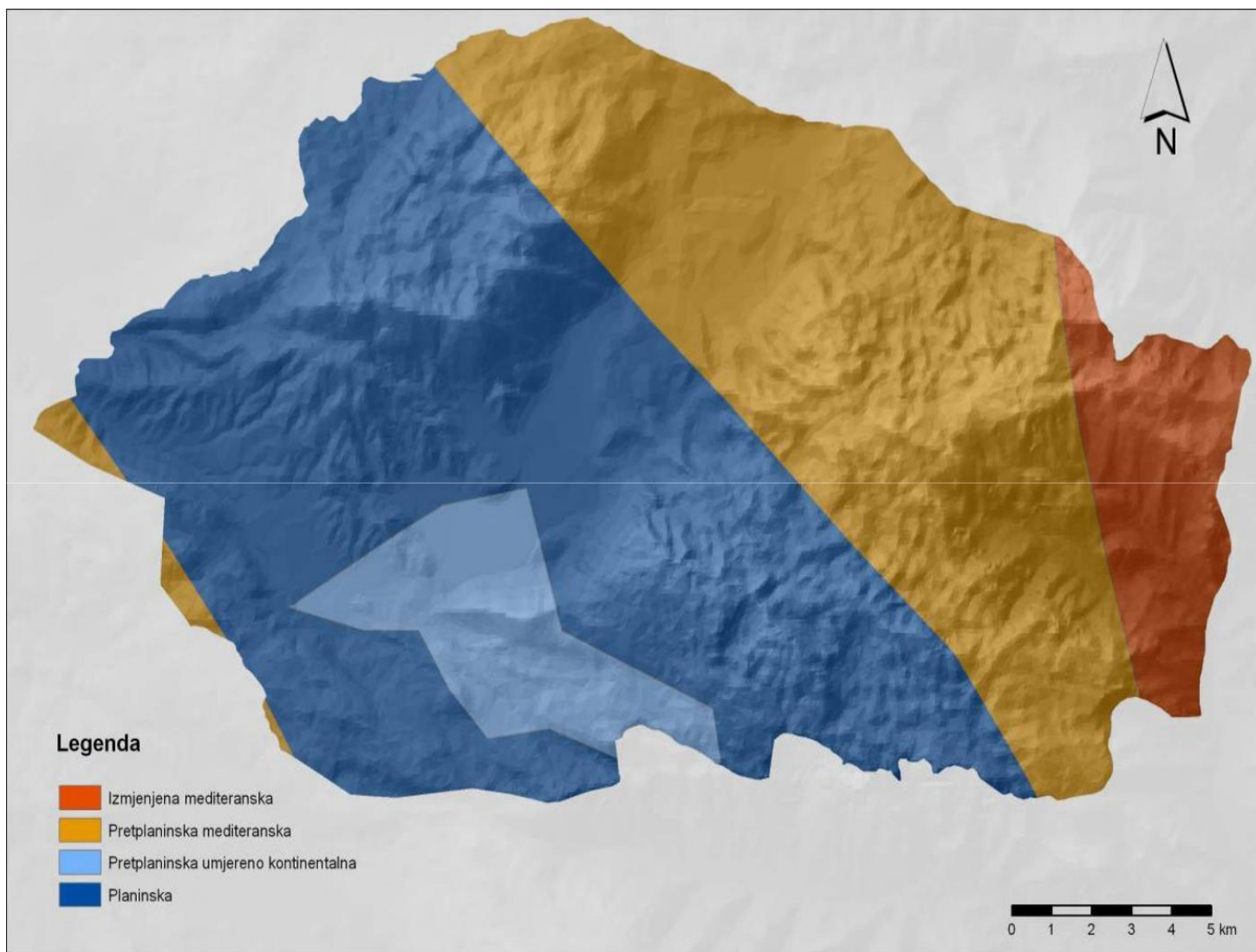
2.2. PRIRODNE VRIJEDNOSTI

2.2.1. Klima

Opšte morfološke specifičnosti terena vrlo su značajne za prostorno-vremensku dinamiku meteoroloških elemenata i posebno za mikroklimatske specifičnosti u širem području Parka prirode Blidinje. Klimatske osobitosti Parka prirode Blidinje određuju geografski položaj, reljef, nadmorska visina, izloženost terena cirkulaciji zraka, osunčanost, vegetacija i dr.

Cijeli prostor nalazi se na granici utjecaja mediteranske i kontinentalne klime iznad kojeg dolazi do sukobljavanja toplih zračnih masa s juga i hladnih sa sjevera, što izaziva česte i nagle promjene vremena s obiljem kiše u jesen i snjegova zimi.

Klima u Parku prirode nije jednoznačna, teško je odrediti jasne klimatske granice između pojedinih područja. Niži i južno istureni dijelovi planina Čvrsnice, Čabulje i Vrana imaju mediteransku klimu. Dolinom Neretve i njenim desnim pritokama, mediteranska klima prodire do Jablanice i dublje u unutrašnjost. Sjeverne padine planina i viši nadomorski dijelovi su pod uticajem kontinentalne klime (Karta 5).

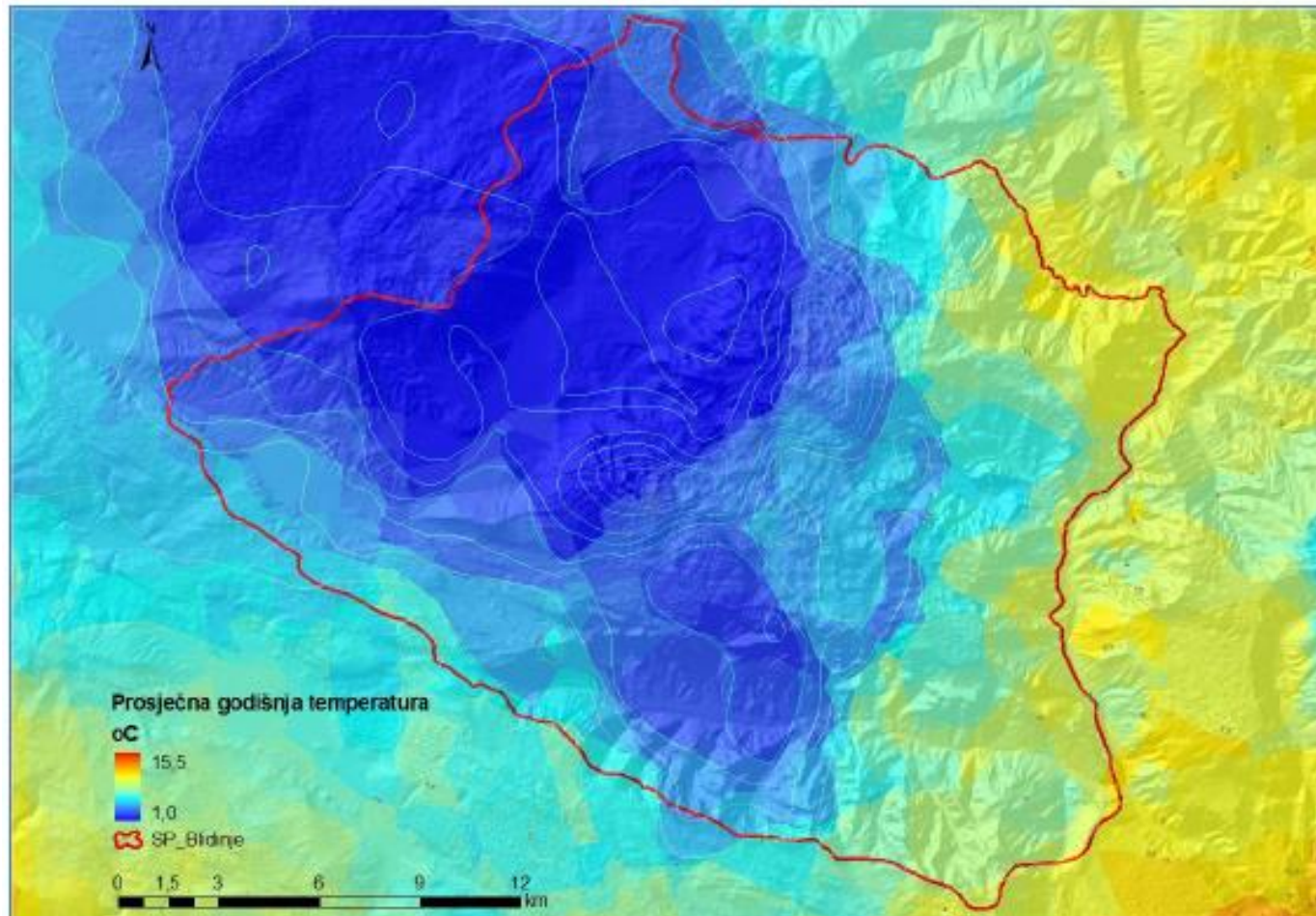

Karta 5. Prikaz klimatskih granica na području Parka prirode Blidinje (izvor: GIS baza podataka za BiH)

Tijekom godine velike su amplitude temperature zraka, kreću se od $+34,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ do $-34\text{ }^{\circ}\text{C}$, a izražene su i velike temperaturne razlike tijekom dana i noći. Srednja mjesečna temperatura zraka u kolovozu na 1500 m nadmorske visine je $14\text{ }^{\circ}\text{C}$. Proljeća su toplija od jeseni, a zime su hladne s puno snijega i traju od studenog do travnja. Prosječna sezonska temperatura ljetne klimatološke sezone iznosi $20,3\text{ }^{\circ}\text{C}$ u nižim do oko $8,5\text{ }^{\circ}\text{C}$ u zonama najviših planinskih vrhova.

Najtopliji mjesec na prostoru cijelog Parka prirode je juli sa srednjom mjesečnom temperaturom koja se u hipsometrijski najnižim dijelovima terena kreće oko $21,1\text{ }^{\circ}\text{C}$. Na ljetne vrijednosti temperature zraka najveći utjecaj ostvaruju anticiklonalna raspodjela zraka nad ovim prostorom u toku ljeta i mali procenat mjesečne

oblačnosti i relativne vlažnosti. Osim njih manji uticaj ostvaruju i lokalni oblačnost kao i lokalne konvektivne padavinske nepogode. Vrijednost prosječne godišnje temperature u nižim hipsometrijskim segmentima terena – na oko 400 m n.v. iznosi oko 11,5 °C. To su područja dna dolina po istočnom i južnom obodu planina Čvrsnice i Čabulje, odakle u vrijednosti prosječnog vertikalnog termičkog gradijenta od 0,6 °C opada na vrijednosti od oko 1,5 °C (Čvrsnica-Pločno-2.225m) (Karta 6). Porastom nadmorske visine dolazi do pada temperatura i dužeg zadržavanja sniježnog pokrivača. Zime su duge i hladne, sa puno snijega koji pada od oktobra do maja, što veoma pogoduje razvoju zimskog turizma. Dok s porastom nadmorske visine temperatura pada, osunčanost raste. Razlika u trajanju insolacije između južnih i sjevernih padina je velika i može biti i do 2,5 puta veća. Maksimalan broj sunčanih sati je u srpnju i kolovozu, dnevno od 7,5 do 9,5 sati, dok je minimalan broj u studenom i prosincu, od 1,3 do 2,7 sati dnevno. Oblačnost je najmanja u kolovozu, iznosi 3,2 do 4,8 dana mjesečno, a najveća u studenom i prosincu od 6,4 do 7,9 dana mjesečno.

Karta 6. Godišnji izotermni režim u širem području PP Blidinje

Padavine su također bazni klimatski element, koji svojom vrijednošću direktno određuje osnovne hidrotermičke karakteristike prostora. Prosječna godišnja suma visine padavina u širem području PP Blidinje iznosi oko 2.035 mm, odnosno kreće se unutar raspona od 1.600 mm u nižim do oko 2.600 mm u zonama visokih planinskih vrhova. Prosječna mjesečna padavinska suma iznosi oko 169,5 mm. Najveći dio padalina čini snijeg koji pada u jesen, zimu i proljeće. Bez obzira na velike prosječne godišnje količine padalina područje Parka ljeti oskudijeva vodom. Trajanje razdoblja s pojavom snijega je od 161 do 314 dana, ovisno o nadmorskoj visini. Na sjevernoj strani planina snijeg se zadržava prosječno 40 dana duže nego na južnoj. Maksimalna količina padalina je u jesen, a minimalna ljeti na planinama. Kiša tijekom ljeta najčešće pada kao ljetni pljusak . U jesen, zimu i proljeće pada snijeg iako ga može biti sve do srpnja.

Na obrazovaje i dinamiku vjetrova na prostoru PP Blidinje direktno utiču reljefni sklop terena i osobnosti regionalne cirkulacije atmosfere nad Balkanskim poluotokom. Reljefni sklop terena određuje obje komponente vjetra u smislu da ih svojom opštom morfologijom kanališe, odnosno pozitivnim morfoformama usporava i preusmjerava. Prevladavaju vjetrovi iz pravca sjevera i sjeveroistoka (bura) te s juga (jugo). Sjeverni vjetar ili bura, izrazito mahovit vjetar, puše s planina iz kontinentalnog zaleđa i nosi hladan, suh zrak, koji isušuje tlo i snižava temperaturu.

To je karakterističan vjetar hladnijeg razdoblja iako se može pojaviti tijekom cijele godine. Doseže brzinu od 70 km/h s udarima do 200 km/h. Drugi karakteristični vjetar za ovo područje je jugo. Jugo je topao primorski vjetar, čije je izvorišno područje zračne mase sjeverne Afrike. Pri prijelazu preko Sredozemnog mora zrak se navlaži, pa dolazi topao i vlažan. Može puhati u svako doba godine, a izražen je u jesenjem, zimskom i proljetnom razdoblju. Obično puše nekoliko dana i donosi obilne padaline, povećava temperature , što izaziva ubrzano otapanje snijega, pojavu bujica i naglo bujanje povremenih vodotoka. U toku čitave godine u široj zoni PP Blidinje prisutni su i prodori vlažnog i toplog maritimnog zraka koji sa sobom donose strujanja iz južnog i jugozapadnog kvadranta. Ovi vjetrovi imaju slapovit karakter i pripadaju pojasa jugozapadnog strujanja koje je iz područja Sredozemnog, odnosno Jadranskog mora usmjerena prema kopnenoj unutrašnjosti. To je ogranak regionalnog vjetra Široki, koji u ovo područje kao vrlo vlažan vjetar donosi sa sobom guste oblake i obilne padavine.

2.2.2. Geomorfološke karakteristike

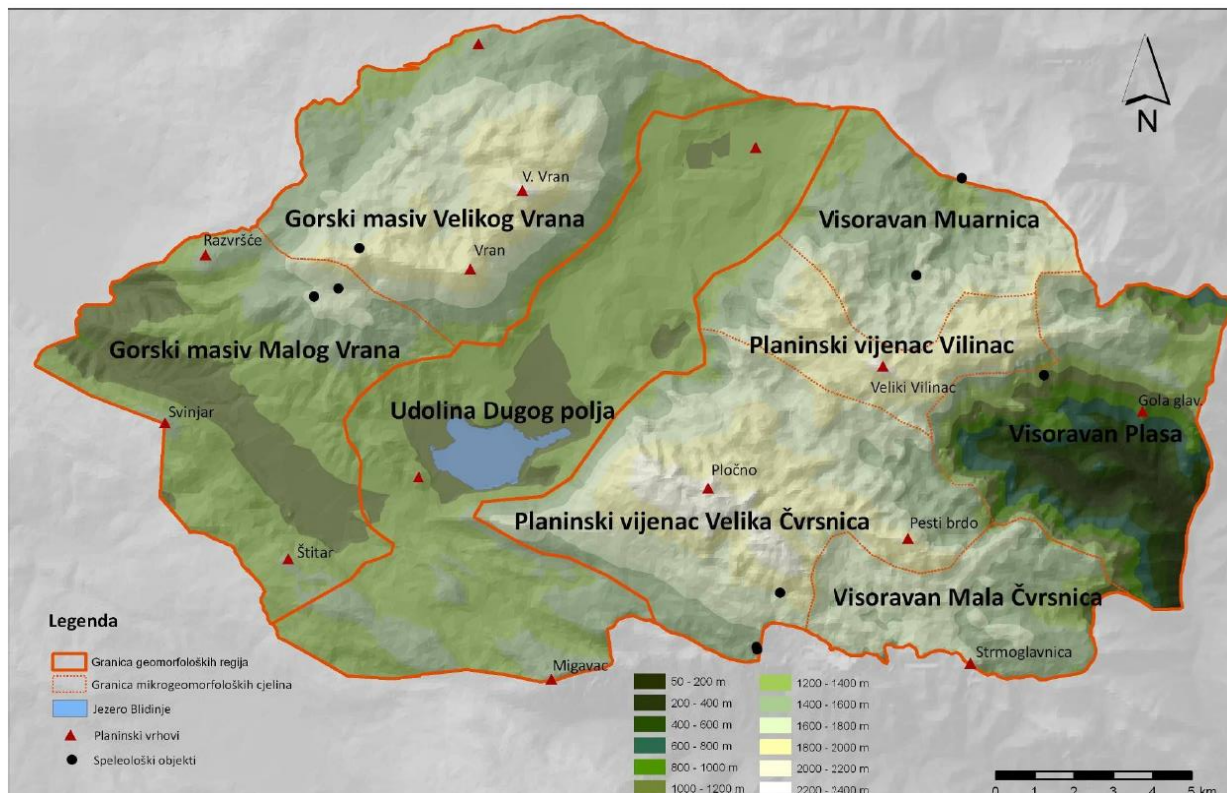
Park prirode Blidinje se položajno rasprostire u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine odnosno (u definisanom obuhvatu), rasprostire se unutar slijedećih astronomsko-geografskih odrednica:

najsjevernija tačka:	x = 43° 43' 20" N; y = 17° 33' 30" E (jugozapadno od naseljenog mjesta Zadruga);
najjužnija tačka:	x = 43° 29' 05" N; y = 17° 46' 30" E (sjeverno od naseljenog mjesta Miškovići);
najzapadnija tačka:	x = 43° 37' 00" N; y = 17° 23' 10" E (južno od naseljenog mjesta Nenadići);
najistočnija tačka:	x = 43° 37' 10" N; y = 17° 46' 10" E (sjeverno od naseljenog mjesta Livno).

Unutar navedenih koordinata PP Blidinje ima površinu od oko 358 km² i prosječnu nadmorsku visinu od oko 710 m. Maksimalna dužina Parka prirode u pravcu sjeverozapad-jugoistok isnosi oko 29 km, a maksimalna širina u pravcu istok-zapad oko 30 km. Sa aspekta opšteg fizičkogeografskog položaja odnosno zonalno-pojasnog tipa, on pripada području bosanskohercegovačkog visokog krša vanjskodinarske bosanske landsaftne oblasti jevernog suptropskog landsaftnog pojasa.

U širem istraživanom području dominiraju krečnjačko – dolomitne naslagemezozojskih i kenozojskih – paleogenih uglavno flišnih formacija. Na takvoj platformi dominantno je razvijen krški, fluvio-krški I fluvio-denudacioni destruktivni tip morfoskulpture koja je obrazovana na preovladavajućem planinskim tipu morfostruktura. Značajnije akumulativne, prije svih fluvijalne, forme reljefa su formirane po dnu polja I dolinsko-kotlinskih sinformi, kao posljedica snižene energije reljefa.

Najvećio dio područja PP Blidinje pripada podslivu rijeke Neretve, odnosno jadranskom slivu. Samo krajnji istočni dijelovi dreniraju slovno područje Krka-Cetina. Zbog preovladavajuće krečnjačko-dolomitne građe matičnog Stijenskog supstrata površinska riječna mreža je slabo razvijena osim u obodnom dijelu koji je izgrađen od klasičnih sedimenata. Na području Parka prirode Blidinje u geomorfološkom pogledu mogu se izdvojiti tri regije: **planinski masiv Čvrsnice** (2228 m) i **Vran planine** (2074 m), te **udolina Dugog polja** (Karte 7 i 8). Istraživano područje je visokogorski prostor (>1100 m do >2200 m) obilježen geomorfološkim specifičnostima koje mu daju izuzetnu prirodnu atraktivnost.

Karta 7. Pregledna geomorfološka karta sa prikazom granica geomorfoloških regija, speleoloških objekata i hipsometrijom (izvor: DMR i TK 25 000)

Planinski masiv Čvrsnice pruža se između kanjona Neretve na istoku, Dugog Polja na zapadu i SZ, kanjona Doljanke na sjeveru i kanjona Drežanke na jugu. Masiv Čvrsnice može se diferencirati na niz sekundarnih hrptova i visoravni koji su disecirani dubokim glacijalnim dolinama usmjerenim prema zapadu. Unutar samog planinskog masiva Čvrsnice može se tako izdvojiti više manjih mikrogeomorfoloških cjelina a to su: **visoravni** Muarnica, Plasa i Mala Čvrsnica, te gorski hrbat Velike Čvrsnice s čvrzničkom visoravni i gorski hrbat Velikog Vilinca. Sama Velika Čvrsnica sastoji se od dva usporedna hrpta pravca sjeverozapad-jugoistok, s najvišim vrhom Pločno (2228 m).

Pored Pločna oblikovano je još pet vrhova preko 2000 m; Draga kosa 2217 m, Jelinak 2170 m, Ploča 2040 m, Kapci 2156 m i Veliki Vilinac 2113 m. Reljef je oblikovan u karbonatnim naslagama jurske i kredne starosti s borano-navlačno-rasjednim strukturno genetskim osobinama. Jurski vapnenci izgrađuju veliku ploču bez tragova boranja.

U cjelini uzevši, Čvrsnica predstavlja mlađim rasjedima poremećenu sinklinalu Vanjskih Dinarida sa zonalnim rasporedom naslaga. Za razvoj strukture i njezina reljefa važni su rasjedi SI-JZ i S-J, dakle, poprečni na dominantne rasjede Dinarida. Nagibi su u skladu s reljefnom energijom; zaravnjeni vršni tereni imaju nagibe od 5-12 , a strmiji nagibi od 32-55 i više javljaju se uz rasjedne strmce. Pretežito zaobljeni vrhovi oblikovani u vapnencima bili su pod utjecajem intenzivne oledbe tijekom pleistocena.

Bivše glacijalne doline ispunjene su morenama, a dolinske strane zasute su recentnim padinskim taložinama (sipari i dr.). Brojne ponikve vršnog dijela masiva predstavljale su za vrijeme oledbe izvorište ledenjaka – cirkove. Glacijacija je zahvatila područje više od 1200 m. Vršni dijelovi bili su pokriveni platoastim ledenjakom od kojeg su se odvajali ledenjački jezici koji su se kretali u pravcu SZ, J, JZ i u pravcu JI-S.

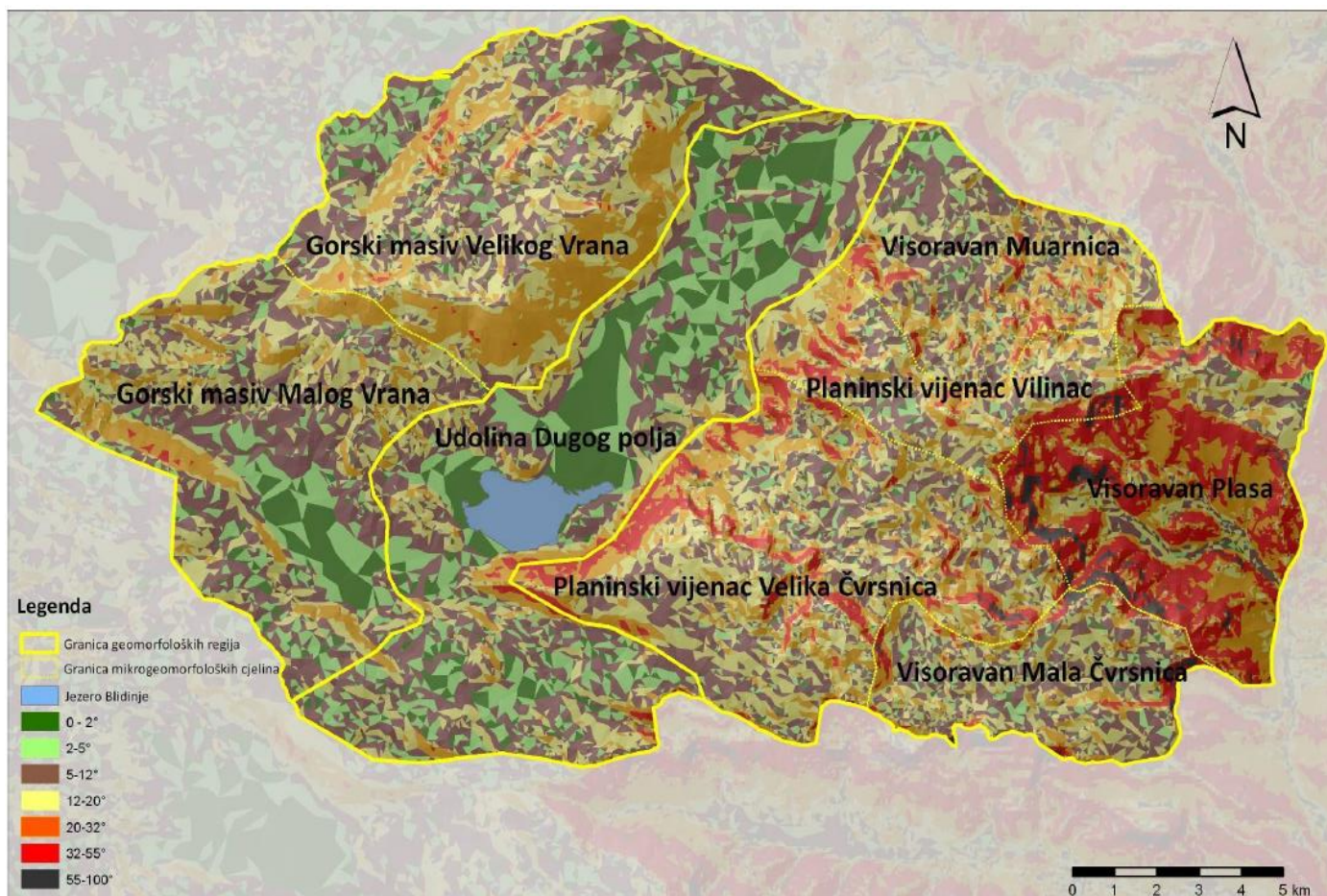
Zbog i danas intenzivnih mraznih procesa (kriofrakcija, gelisoliflukcija), posebice iznad 1500 m, krški procesi na karbonatnoj podlozi oblikuju odgovaraju i tip reljefa samo u nižim dijelovima gorske strukture. U masivu Čvrsnice posebno se ističe geomorfološki rezervat Diva Grabovica sa strmim liticama visine 100 do 200 m i dubokim riječnim kanjonom sa nanosom bijelih i istih kamenih valutica. U dolini Dive Grabovice, u Strmenici, nalazi se poznati prolaz "Šuplja stijena", (Hajdučka vrata ili Mijatov prolaz), zanimljiv geomorfološki oblik u vidu prolaza kao vrata.

Vran planina je također borano-navlačno-rasjedna morfostruktura. Izometričnog je ocrta pa predstavlja gorski masiv visine preko 2000 m (Veliki Vran 2074 m, mali Vran 2020 m), koji je, zahvaljujući mlađoj rasjednoj tektonici, izdužen poprečno (SI-JZ) na dominantno pružanje planina Vanjskih Dinarida (JZ-JI). Masiv je omeđen Dugim poljem s jugoistočne i istočne strane, sa sjeverne strane Rudim poljem, sa sjeveroistočne Blaćina planinom, a sa sjeverozapadne Trebiševom.

Sa zapadne strane graniči s Ljubušom i Slanim dolcem, a sa južne sa Svinjačom koja ga dijeli od Lip planine i Štitar planine. Unutar samog planinskog masiva Vrana mogu se izdvojiti dvije subgeomorfološke regije i to gorski masiv Velikog Vrana s gorskom visoravni Metaljke i subgeomorfološka cjelina Malog Vrana s udolinom Svinjače.

Slično Čvrsnici i Vran je tijekom oledbe (pleistocena) bio izložen snažnoj glacijaciji. Iz platoastog ledenjaka razvijenog na visoravni Metaljka (1700-1800 m) i brojnih starijih uvala i ponikava na sjevernom dijelu planine kretali su se ledenjački jezici prema S, SZ i SI, o čemu svjedoče brojne glacijalne doline i morenski bedemi.

Morfološko raščlanjivanje masiva također pokazuje slične vrijednosti karakteristične za susjednu Čvrsnicu. Takav zaključak vrijedi za recentne tragove okršavanja. Na planinskoj strukturi razvila se mreža povremenih vodotoka, i to pretežito na južnom Vranu, dok je sjeverni Vran gotovo bezvodan.

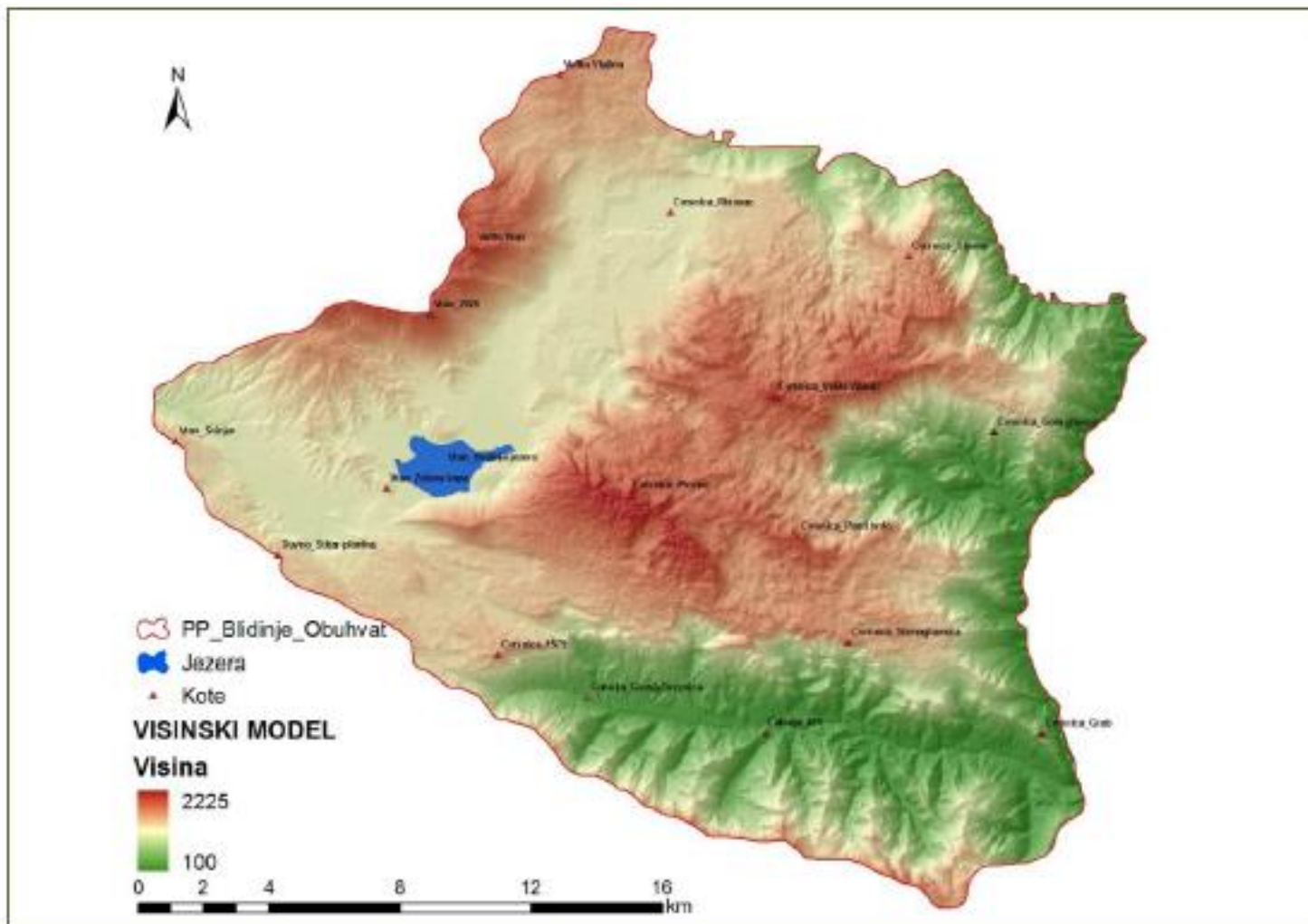
Karta 8. Pregledna geomorfološka karta sa prikazom granica geomorfoloških regija i nagibima (izvor: DMR i TK 25 000)

Gorski masivi Čvrsnice i Vrana međusobno su odijeljeni međugorskom zavalom – **udolinom Dugog polja** (1180 m – 1300 m) dužine 12 km, smjera pružanja SI-JZ, a širine 1,5 – 2,5 km. Nastala je rasjednim tektonskim pokretima tijekom neotektonske etape razvoja, o čemu svjedoče rasjedni strnci, posebno prema Čvrsnici. Udolina, kao denudacijski bazis egzogenih morfoloških procesa ispunjena je glacijalnim, padinskim i jezerskim taložinama, a brojni su i padinski deluvijalni i proluvijalni konusi.

U jezerskoj ravni nagibi se kreću od 0° do 2° dok na morenskim bedemima imaju povećane vrijednosti od 2° do 5° i 5° do 12°. Posebnu atrakciju predstavljaju nizovi završnih morena pleistocenskih ledenjaka s Čvrsnice (morene Boričevca, Masne Luke i Risovca) i jezersko udubljenje Blidinje (cca 2,5 km² do 6 km²) nastalo antropogenim zahvatima (zatrpavanje ponora i devastacija šumskog pokrova) u okviru jedne krške uvale JZ dijela Dugog polja.

Područje PP Blidinje karakteriše vrlo izražena morfološka diamika reljefa. Konkretnije, relativna visinska razlika u predmetnom obuhvatu iznosi 2.125 m, koju formiraju: najniža tačka na rijeci neretvi (u široj zoni naselja Gornja Jasenja) i najviša tačka vrh pločno (2.225m) (Karta 9).

Na osnovu datih hipsometrijskih pokazatelja može se konstatovati da su na prostoru PP Blidinje zastupljene najveće energetske klase reljefa.

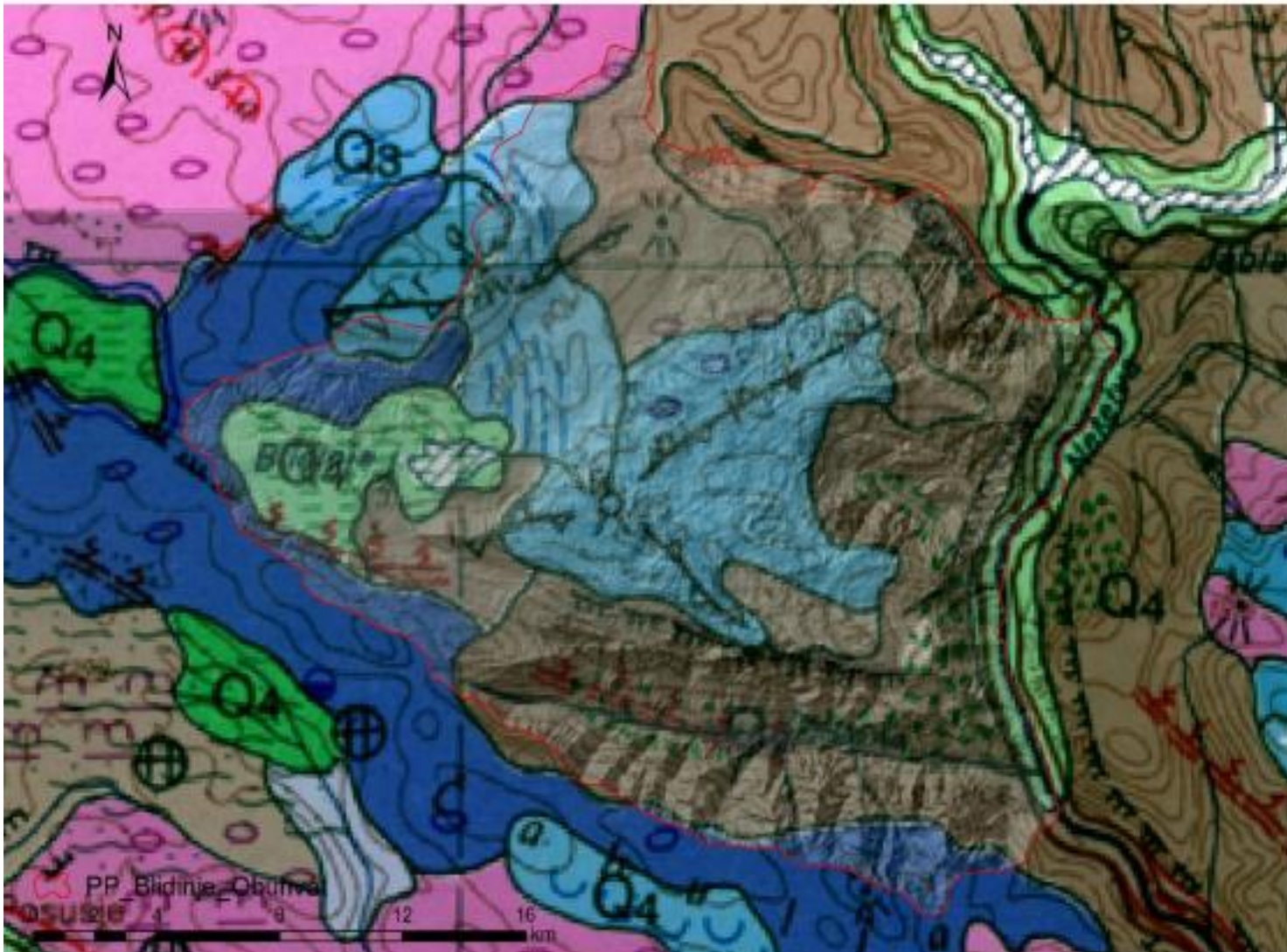

Karta 9. Morfološke karakteristike PP Blidinje

2.2.3. Geološke karakteristike

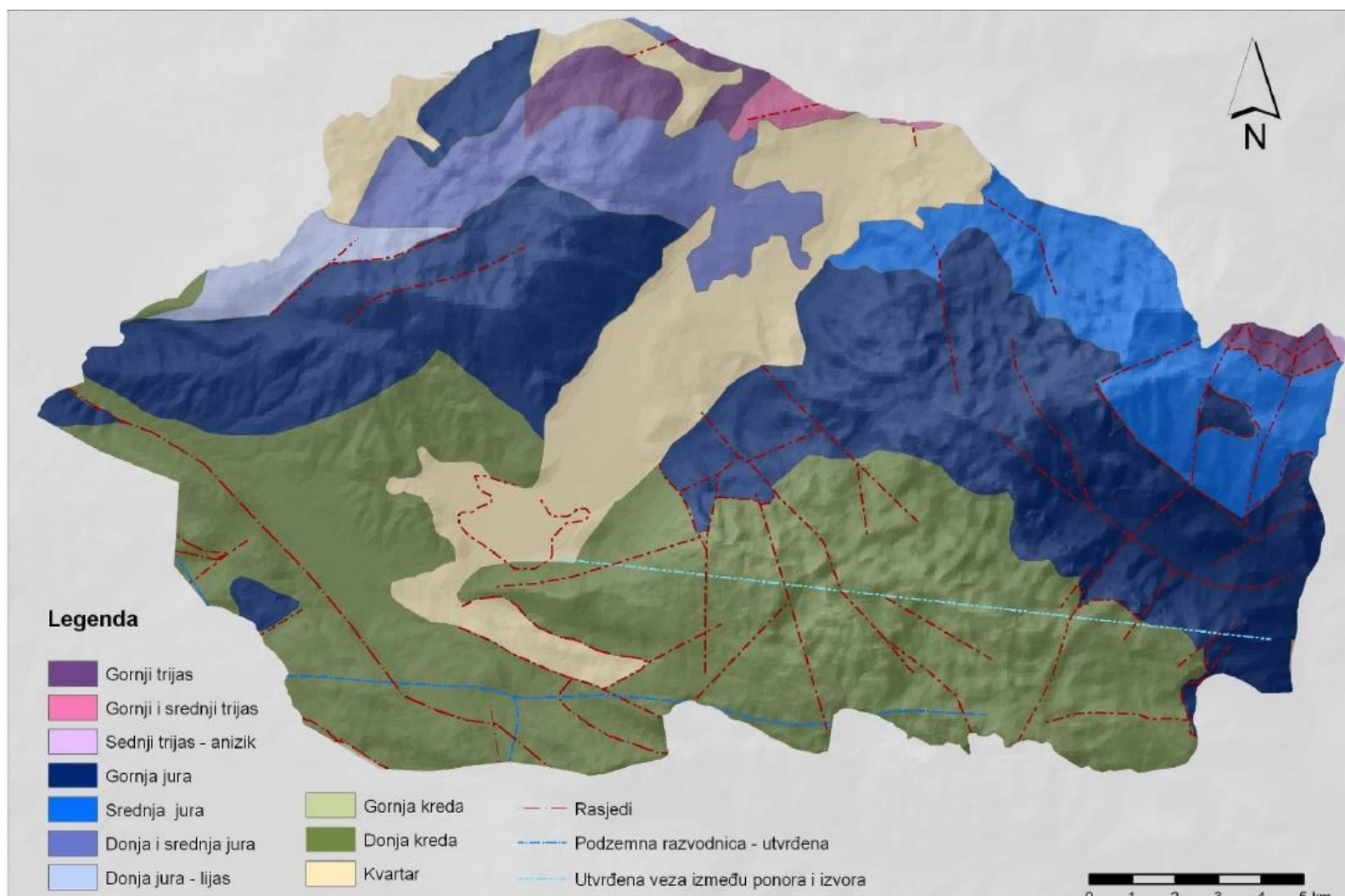
Shodno postojećoj geološkoj građi terena i izraženoj energiji reljefa (visoka vertikalna raščlanjenost terena), i u zavisnosti od postojećih klimatskih karakteristika, PP Blidinje ima dosta razvijene morfoskulpturne elemente (Slika 2). Generalno se može istaknuti da na padinskim stranama dominantnih planinskih morfostruktura Vrana, Čvrsnice i Čabulje, shodno njihovoj nagnutosti, ekspozicijama i petrografsko-minerološkom sastavu, dominira erozivni tip geomorfoloških procesa.

Najzastupljeniji od svih je fluviudenudacioni agens koji produkuje fluviudenudacioni tip morfoskulpture. On uključuje procese spiranja, jaružanja, kotrljanja i obrušavanj stijenskog detritusa iz viših hipsometrijskih nivoa – izvorišne oblasti u pridneni padinski dio, na kontaktu sa dolinsko-kotlinskim dnom. Zato se po njihovom obodnom kontaktnom terenu sa padinskim stranama mogu vrlo jasno uočiti brojni takvi oblici, naročito točila različitih dimenzija, kojima se destruirani stijenski material kreće prema dnu (Slika 2). U zonama akumulacije se formiraju siparski konusi ili (njihovim srastanjem) plazevi koji tokom vremena lagano dobivaju brečoidni karakter.

Slika 2. Morfogenetske karakteristike PP Blidinje

Geološke i hidrogeološke značajke terena daju posebna obilježja Parku prirode Blidinje, osobito njegovom središnjem i najznačajnijem dijelu, gdje su smješteni Blidinjsko jezero, Dugo polje i Risovac. Analiza geološke građe terena izvršena je na temelju geoloških podataka prikazanih na Osnovnoj geološkoj karti mjerila 1:100.000 (Karta 10), a za hidrogeologiju su prikupljeni objavljeni podaci.

Karta 10. Pregledna geološka karta (izvor: Osnovna geološka karti mjerila 1:100.000, GIS baza podataka za BiH)

Teren u Parku prirode Blidinje izgrađuju pretežno karbonatne stijene (vapnenci i dolomiti), mezozojske starosti (trijas, jura i kreda). Manjim dijelom su klastičnog sastava iz eocena i kvartara. Naslage trijasa zastupljene su sa dvije stratigrafske jedinice: „Vapnenci i dolomiti gornjeg trijasa“ (T_3) i „dolomiti I srednjeg trijasa“ (T_2). Utvrđene su sjeverozapadno od Risovca. Jurske naslage izgrađuje više stratigrafskih jedinica iz donje, srednje i gornje jure (J_1), ($J_1^{1,2}$) ($J_1^{2,3}$), ($J_{1,2}$), (J_2), ($J_3^{1,2}$),

($J_3^{2,3}$). U donjoj juri zastupljeni su vapnenci sa proslojcima dolomita ili dolomiti sa ulošcima vapnenaca i isti vapnenci, a u srednjoj juri se isti uoolitični vapnenci i kalkareniti. Gornja jura je ponovo zastupljena sa vapnencima i dolomitima. Jurske naslage utvrđene su na velikoj površini sjeverne polovine terena Parka. Kreda je zastupljena sa tri stratigrafske jedinice sa oznakama ($^1K_1$), ($^2K_1$) ($K_2^{2,3}$). U donjoj kredi ($^1K_1$) dominiraju vapnenci i masivni dolomiti, dok su u gornjoj samo vapnenci. Krednih naslaga ima na velikoj površini, a najviše na južnoj polovini terena. Eocenske naslage (E) zastupljene su na relativno manjoj površini (brdo Jelenak) i predstavljene su sa vapnenačkim brećama, pješčenjacima i laporcima. Od kvartarnih naslaga poznate su glacijalne naslage u vidu morena, koje su konstatirane na širem prostoru Dugog polja, kod Masne luke, Risovca i Vitlenice. U litološkom pogledu izgrađene su od zaobljenih i slabo zaobljenih komada vapnenaca i dolomita u mješavini sa humusom i pjeskovitom glinom. U ravničarskim dijelovima terena, od kvartarnih naslaga utvrđene su deluvijalni sedimenti (kameni komadi i drobinski materijal,) a na najnižim obroncima brdskih padina nalaze se manje površine sipara i siparišnih breća.

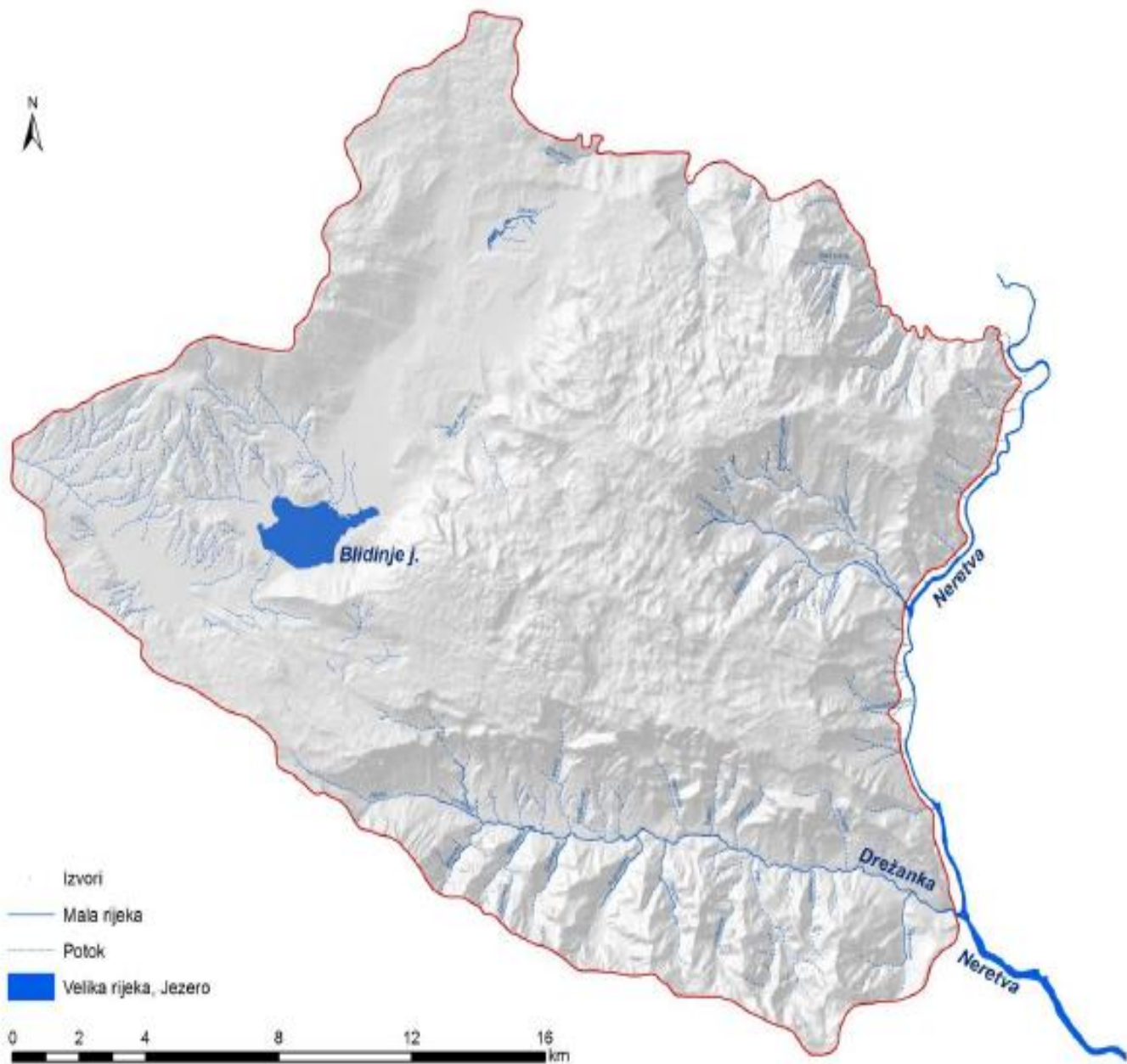
U hidrološkom i hidrogeološkom pogledu, središnja točka Parka je Blidinjsko jezero, koje se nalazi se na kraju Dugog polja između planina Čvrnsnice i Vrana. Isključivo se prihranjuje oborinama, jer nema stalni dotok vode iz površinskih vodotoka. Promjenjiva površina jezera je posljedica poniranja vode i različite količine padalina tijekom godine. U području Parka prirode Blidinje, u geološkom smislu dominira karbonatni sastav (mezozojski vapnenci i dolomiti) u građi terena, pa je stoga prostor pretežno bezvodan. Atmosferske padaline brzo se infiltriraju kroz karbonatne naslage u dublje horizonte, pa se na površini terena formirao skroman broj izvora uglavnom manjeg kapaciteta. Na istočnom kraju Parka nalazi se vodotok Diva Grabovica koja je desna pritoka Neretve. Dosadašnjim hidrogeološkim istraživanjima utvrđeno je da iz područja Vran planine podzemne vode gravitiraju prema Ramskom jezeru. Trasiranjem podzemnih voda, utvrđeno je podzemno tečenje voda iz ponora zapadno od Risovca prema izvorima na rubu Ramskog jezera. Iz Blidinjskog jezera utvrđena je podzemna veza trasiranjem ponora u Ivan Docu sa Crnim vrelom (jezerom) i Komadinovim vrelom koja se nalazi uz rijeku Neretvu u blizini brane Grabovica. Procijenjeni gubici iz Blidinjskog jezera smatraju se velikim u odnosu na malu zapreminu jezerske vode (10 mm/dan,). Obzirom na hidrogeološke značajke terena (velika vodopropusnost vapnenačkih naslaga) i veliku brzinu podzemnog tečenja, granice podzemnog sliva daleko prelaze granice Parka, pa onečišćene podzemne vode mogu ugroziti nizinska izvorišta oko Parka prirode Blidinje.

2.2.4. Hidrološke karakteristike

Cjelokupni prostor PP Blidinje pripada slivu Jadranskog mora odnosno desnom dijelu podsliva rijeke Neretva. Hidrografske karakteristike ovog područja odnosno cijelog sliva odraz su kompleksnih međusobnih odnosa između geološke građe i reljefnog sklopa terena kao i klimatskih specifičnosti. Konkretnije, nevedeni elementi prirodne sredine direktno su se odrazili na postojeće hidrogeološke odnose. U geološkoj građi šireg područja PP Blidinje zastupljene su formacije dvije geološke epohe, što ukazuje na složene geotektonske i geostrukturne odnose u slivu.

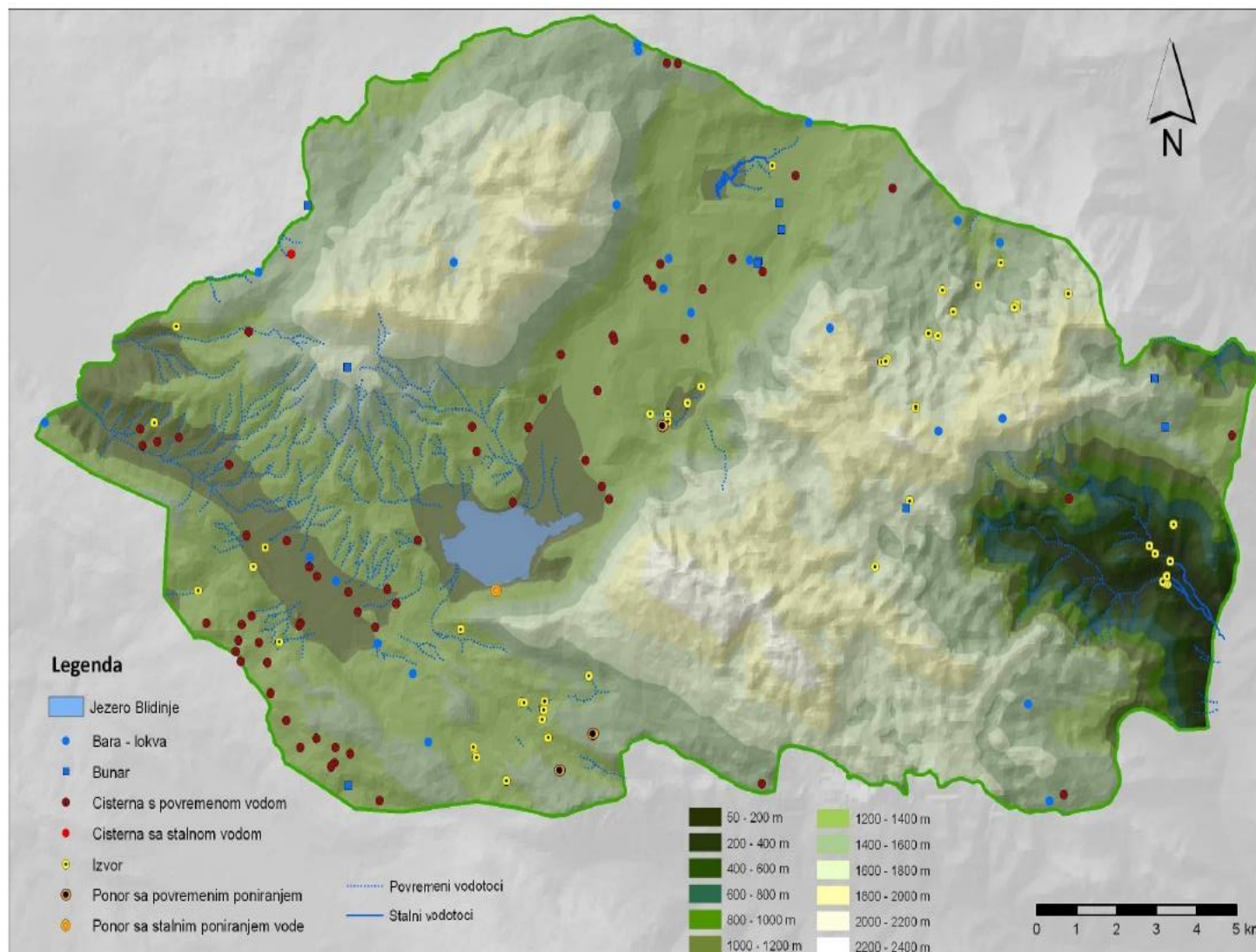
Planimetrisanjem karata 1:25000 (listovi: Bogodol, Drežanka, Jablanica, Poklečani, Prenj, Striževo, Ustirama, Vran planina-istok, Vran planina-zapad) dobiveni su kvantitativni pokazatelji o riječnoj mreži na cijelom području općine i PP Blidinje. Generalno se može konstatovati da uslijed preovladavajuće krečnjačke građe terena dominira poniranje voda u unutrašnjost, što se odražava na opću površinsku bezvodnost najvećeg dijela prostora. Konkretnije, u strukturi riječne mreže dominiraju vodotocisa povremenom hidrološkomfunkcijom, dok su stalni vodotoci površinski ograničeni samo na dijelove dolina koje su formirane u nižim hipsometrijskim zonama koje su izgrađene od flišnih il kvartalnih sedimenata.

Karta 11. Riječna mreža PP Blidinje

Hidrološki odnosi na području Parka prirode Blidinje rezultat su geološke građe, litološkog sastava, reljefa te tektonskih i hipsometrijskih odnosa. Vapnenački i dolomitni sastav reljefa, planinske uzvisine i udubine te količina i prostorna raspodjela padalina osnove su hidrografskih i hidroloških odnosa. Planinski masivi izgrađeni su uglavnom od mezozojskih vapnenaca i dolomita jure i krede s pukotinskom i kaveroznom poroznošću. Zbog toga se na području Parka i pored prosječne godišnje količine padalina od 1590 mm, voda dugo ne zadržava na površinskim platoima nego prenosi u krško podzemlje. Nema razvijene mreže površinskih tokova tako da se većina hidroloških odnosa odvija se u podzemlju, a veći dio područja oskudijeva s vodom tijekom ljetne sezone (Karta 12).

Karta 12. Hidrološka karta Parka prirode Blidinje (izvor: TK 25. 000)

Područje Parka, u hidrografskom smislu, omeđeno je, na sjeveru kanjonom rijeke Rame i Ramskim jezerom, na istoku kanjonom Neretve te na jugu slivovima rijeka Diva Grabovica, Doljanka i Drežanke. Podzemni tokovi pojavljuju se na površini kao jaka kraška vrela podno Čvrsnice u duboko usječenim kanjonima rijeka: Doljanke koja izvire ispod Risovca, Dive Grabovice s izvorom na istočnim obroncima Čvrsnice u podnožju Vilineca i Drežanke čija se izvorišna zona formira od voda s područja Čvrsnice, Vrana i Čabulje. Najveće količine oborina, koje se pojavljuju na planinama i području Parka, dolaze od snijega koji se otapa u proljeće i ljeto. Udio snijega u ukupnim padalinama je velik, kreće se i preko 50%. Padine Čvrsnice i Vrana međusobno se razlikuju po prisutnosti vode. Vranske padine brže gube snježni pokrivač pa su kraće izložene otapanju i procjeđivanju od padina Čvrsnice koje imaju veći stupanj raskvašenosti, te brojnije pojave izvora podno padina i više tragova sezonskih vododerina.

Najznačajnije pojave voda u Parku su: jezero Blidinje (Slika 3), stalni tok Brčanj (Slike 4 i 5), nekoliko izvora u Masnoj Luci (Jasle, Fratarsko vrilo i Gornje vrilo), u Gornjim Barama (Soldino i Konjsko vrelo), četiri manja jezera na Čvrsnici (Čvrzničko i Ledeno jezero, Crepulja i Črljenak) te nekoliko manjih pukotinskih izvora na Plasu, povremenih lokava i snježnih bunara na Vranu.

Slika 3. Blidinjsko jezero

Slika 4. Ponor potoka Brčanj

Slika 5. Brčanjsko polje

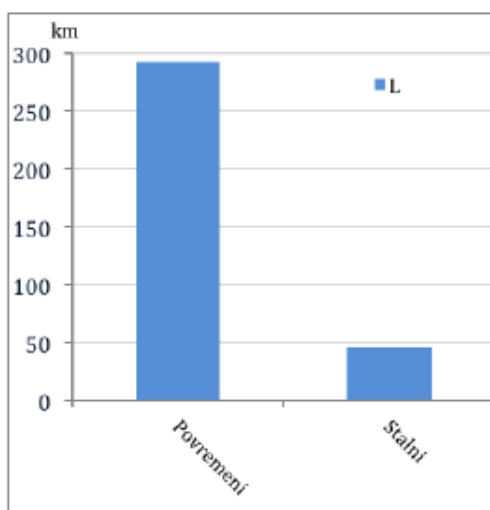
U zavali između planinskih masiva Čvrsnice i Vrana, na nadmorskoj visini od 1184 m, u Dugom polju, nalazi se Blidinje jezero, centralna točka Parka prirode. Jezero je nastalo potapanjem manjeg konkavnog udubljenja s karakteristikama krške uvale. Osim padalinama, kišom i snijegom, jezero se prihranjuje povremenim, bujičnim tokovima s Vran planine, Dugog polja i Čvrsnice. Površina jezera se kreće od 2,5 do 6 km², a prosječna dubina je oko 1.9 m. Veliki dio vode ljeti nestaje iz jezera u ponorima koji su locirani u jugoistočnom dijelu polja, zbog čega znatno opadne razina. Ovisno o padalinama volumen jezera jako varira. Tako je zabilježeno kako je 1935. godine jezero poplavilo okolno područje, a 1940. godine je posve presušilo.

Na zapadnim padinama visoravni Plasa javljaju se izvor Javorak i izvor pod Gornjim poljem. Između Zastoja i Velikog Sljemena nalazi se slabiji izvor Orlovo vrelo. Ispod Plasa izvire i Komadinovo vrelo. Na području Parka postoji još nekoliko stalnih izvora: Grkuš, Soldino vrilo, Bilo vrilo i Konjsko vrilo koji izvire na kontaktu gornje krede i eocena. Značajna su i tri snježna bunara na koti 1975,00 m.n.v i tri snježna bunara na koti 1980,00 m.n.v na Vran planini. U usjeklinama planina ima nekoliko povremenih tokova koji nastaju iz akumulacije snježanika, koji što se spuštaju niže postaju sve jači te prije ušća u Neretvu postaju male rječice. Sve vode šireg područja Parka pripadaju jadranskom slivu, odnosno skoro u potpunosti slivu rijeke Neretve s tim što jedan mali dio voda gravitira slivu Cetine.

Prosječna gustina ukupne površinske riječne mreže ima vrijednost od oko 0,1 km/ km² što je znatno ispod prosjeka za cijelu Bosnu i Hercegovinu, ali je oko prosjeka za klimatsku regiju mediteranske BiH (Karta 11). Međutim, gledani sa aspekta količine vode koja se dobiva na izlaznim profilima vodotoka, može se konstativati

da je količina vode iznad vrijednosti većine drugih slivnih područja Bosne i Hercegovine. Čestina vodotoka je također ispod bosanskohercegovačkog prosjeka s obzirom da iznosi oko 0,75 / km².

Stalni vodotoci, iako su kvantitativno znatno manje zastupljeni, imaju dominantni hidrološki značaj. Ukupna dužina stalne površinske riječne mreže (tokovi koji su tijekom cijele godine vodoizdašni) na cijelom području PP Blidinje 45,7 km. Osim rijeke Neretve, najvažniji stalni vodotoci su: Drežanka - 17 km, Diva Grabovica- 8 km, Brčanjanj - 3,8 km, Tijesno - 2,5 km, Pogorelište - 2,5 km, Tramošnik - 2,1 km, Ostretci - 1,8 km, Ješevac - 1,7 km, Moščenuša - 1,65 km, Lavaluša - 1,4 km, Gračanica - 1,32 km, Meomača - 1,2 km i još nekoliko kraćih. Svi navedeni vodotoci u odnosu na bosanskohercegovački nivo, imaju rang manje rijeke. Povremeni vodotoci se karakterišu samo sezonskom vodoizdašnošću, što znači da gube hidrološku funkciju tokom ljetnog perioda godine. Ukupni broj ovih vodotoka na području PP Blidinje dobiven planimetrisanjem iznosi 325, s tim da svi imaju rang većeg potoka. Navjeći od njih su: Plaski potok - 5,5 km, Piščet - 4,5 km, Veja - 3,8 km, Petrajac - 3,5 km, Ledenica - 3,5 km i drugi.

Grafikon 1 – Struktura površinske riječne mreže na području PP Blidinje

Okosnicu riječne mreže cijelog sliva predstavlja rijeka Neretva. To je najduži i najvodonosniji tok na području sliva Jadranskog mora na Balkanskom poluostrvu. Ukupna dužina toka Neretve iznosi oko 225 km, s tim da najvećim dijelom toka Neretva pripada Bosni i Hercegovini - oko 204 km. Ukupna dužina toka rijeke Neretve na kontaktu sa PP Blidinje iznosi oko 30 km.

Za područje sliva Neretve vrlo su karakteristična brojna planinska jezera, koja su gotovo redovna hidrološka pojava na svim većim planinama. U području PP Blidinje poznato je Blidinje jezero. Formirano je u najvećem dijelu Dugog polja, između planinskih morfostrukture Čvrsnice i Vran planina, na oko 1.185 m.n.v. Topografski položaj jezera je vrlo karakterističan, s obzirom da se nalazi u široj zoni orografskog razvoda između Drežanke na jug - jugoistoku, Neretve na istoku, Doljanke na sjeveru, Šuice na zapadu i Ugrovače na jugozapadu. U odnosu na postojeće geološko - geotektonske odnose pretpostavlja se da vode Blidinjeg jezera najvećim dijelom gravitiraju podslivu Doljanke. Terenskim istraživanjima dobiveni su osnovni kvantitativni pokazatelji o jezeru: površina - 3,51 km², dužina - 3,52 km², srednja širina jezera - 1,6 km², prosječna dubina - 0,35 m, dubina - 3,5 m, zapremina - 1,1 mil.m³.

Osnovni parametri koji definiraju vodoizdašnost vodotoka i elemente njenog riječnog režima u toku godine ili u pojedinim klimatskim sezonama na području PP Blidinje određeni su geološko-geotektonskim sklopom terena, prostornog-vremenskom dinamikom glavnih klimatskih elemenata ali i antropogenim pritiscima, posebno hidrotehničkim zahvatima. U vezi s navedenim može se konstatovati da je praćenje i analiza osnovnih pokazatelja prirodnog riječnog režima rijeke Neretve praktično nemoguće u dijelu koji kontaktira PP Blidinje. Iz tog razloga kao osnove za prezentovanje hidroloških osobenosti rijeke Neretve dati su osnovni pokazatelji o proticajima na uzvodno i nizvodnom segmentu rijeke Neretve i za Doljanku i Drežanku (Tabela 1).

V.S.	Vodotok	Q _{sr.g.} (m ³ /s)	Sr.Q _{min} (m ³ /s)	Maks. Q _{1/T} (m ³ /s)		
				20 g.	50 g.	100 g.
Konjic	Neretva	58,0	-	853	880	1064
Mostar	Neretva	180,0	50,0	1814	2030	2216
Jablanica	Doljanka	4,54	0,330	maxQREG = 49,8		
Drežnica	Drežanjka	7,48	0,528	137	175	213

Tabela 1 – Osnovni pokazatelji za proticaj za vodotoke na području PP Blidinje

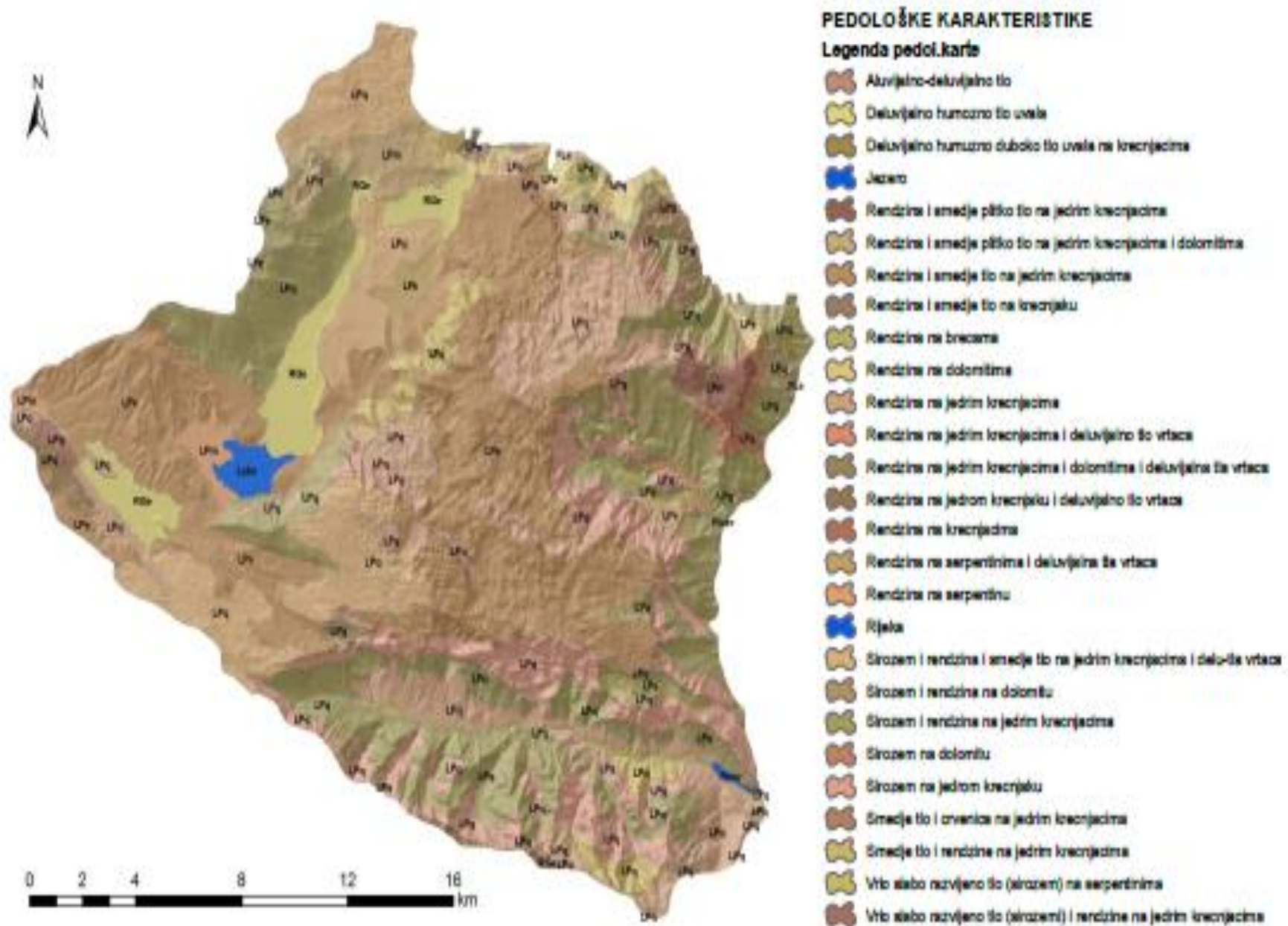
2.2.5. Pedološke karakteristike

Osnovne pedološke karakteristike šireg područja PP Blidinje nastale su kao posljedica dominantnog krečnjačko i djeomično dolomitnog mineraloško – petrografskog sastava stijenskih masa koje izgrađuju planinski teren. Izuzetak čine područja dna riječnih dolina i posebno Dugog polja, čije su pedogenske osobitosti vezane za prisustvo kvartarnih naslaga, i koje su bile osnova za intenzivniji razvoj kore raspadanja. Dodatni faktor koji je uticao na dinamiku razvoja tala jeste bioklimatski kompleks odnosno utjecaji mediteranske klime i vegetacije ovog područja. Veličina njihovog uticaja na proces razgradnje stijenske mase dosta je izražena s obzirom na činjenicu da su u ovom području krečnjačko-dolomitne stijene mase (koje dominiraju u površinskom rasprostranjenju) sa visokim procentom kalcijum-karbonata, koji je vrlo podložan krpkom procesu rastvaranja i spiranja. S obzirom na navedene činjenice u strukturi pedološkog pokrova na području PP Blidinje dominiraju tla na krečnjacima automorfnog razdjela tala, odnosno rendzine i sirozemi i njihove brojne kombinacije na krečnjacima i dolomitima (Slika 6).

U širem području PP Blidinje ova tla su nastala pod utjecajem padavinske vode koja hemijski rastvara i razgrađuje krečnjačko – dolomitni stijenski kompleks. U ovisnosti od procentualnog učešća CaCO₃, MgCO₃, SiO₂ i drugih minerala određen je itenzitet hemijskog rastvaranja i biološkog raspadanja stijenskih masa odnosno brzina stvaranja i mogućnost pedološkog supstrata. S tim u vezi u istraživanom području, brojnost i prostorni razmještaj različitih tipova automorfnih tala zavisi od “čistoće” krečnjačkih stijenskih masa.

Geomorfološki procesi koji dodatno doprinose formiranju pedološkog supstrata, posebno u zonama sa povećanim učešćem dolomitnog stijenskog supstrata su procesi fizičkog (temperaturnog i mraznog) razoravanja, padinski (gravitacioni) procesi obrušavanja, osipanja, jaružanja i spiranja kao i urnski proces.

Konkretnije, upravo zahvaljujući djelovanju nevedenih procesa intenziviran je pedogenetski proces u krškim područjima.

Slika 6 – Pedološke karakteristike PP Blidinje

Shodno istaknutim činjenicama može se konstatovati da su sva zemljišta iz automornog razdjela tala istraživanog područja PP Blidinje uglavnom plitka i nerazvijena, osim u pomenutom području Dugog polja, po čijem dnu su akumulirani kvartalni produkti u kombinaciji sa omenutim faktorima bili osnova za formiranje mjestimično razvijenijeg pedološkog supstrata (Tabela 2).

R.br.	STARI SIMBOL	FAO KATEGOR.	NACIONALNA KATEG.	KATEGORIJA	P (ha)
1	C5_RZ+C4_B	Eutric Leptosols	Kalkomelanosol + Kalkokambisol	Rendzina i smeđe tlo na jedrim krečnjacima	12360,70
2	C6_S+C5_RZ	Lithic Leptosols	Litosol	Sirozem i rendzina na jedrim krečnjacima	10560,75
3	C6_S	Lithic Leptosols	Litosol	Sirozem na jedrom krečnjaku	5317,65
4	C5_RZ	Lithic Leptosols	Kalkomelanosol	Rendzina na jedrim krečnjacima	4902,59
5	C6_S+C5_RZ+C4_B+Dv	Lithic Leptosols	Litosol + Kalkomelanosol + Regosol	Sirozem i rendzina i smeđe tlo na jedrim krečnjacima i delu-tla vrtača	4772,19
6	Du-h	Eutric Regosols	Regosol	Deluvijalno humozno tlo uvala	1813,46
7	C6_S+C6_RZ	Lithic Leptosols	Litosol	Smeđe tlo i rendzine na jedrim krečnjacima	1069,41
8	C5,D_RZ+C4,D_2-B	Mollic Leptosols	Kalkomelanosol + Kalkokambisol	Rendzina i smeđe plitko tlo na jedrim krečnjacima i dolomitima	827,63
9	D_RZ	Eutric Leptosols	Kalkomelanosol	Rendzina na dolomitima	789,73
10	S_RZ	Mollic Leptosols	Ranker	Rendzina na serpentinu	418,86
11	D_S	Lithic Leptosols	Litosol	Sirozem na dolomitu	418,39
12	C5_RZ+C_2-B	Mollic Leptosols	Kalkomelanosol + Kalkokambisol	Rendzina i smeđe plitko tlo na jedrim krečnjacima	404,16
13	C5_RZ+Dv	Lithic Leptosols	Kalkomelanosol + Regosol	Rendzina na jedrom krečnjaku i deluvijalno tlo vrtača	392,19
14	S_RZ+Dv	Rendzic Leptosols	Rendzina + Regosol	Rendzina na serpentinima i deluvijalna tla vrtača	301,57
15	Jezero	Lake	Jezero	Jezero	300,91
16	S_S	Lithic Leptosols	Litosol	Vrlo slabo razvijeno tlo (sirozem) na serpentinima	298,96
17	D_S+D_RZ	Lithic Leptosols	Litosol+Kalkomelanosol	Sirozem i rendzina na dolomitu	224,43
18	Br_RZ	Eutric Leptosols	Rendzina	Rendzina na brečama	180,32

R.br.	STARI SIMBOL	FAO KATEGOR.	NACIONALNA KATEG.	KATEGORIJA	P (ha)
19	C5_S+C4_RZ	Lithic Leptosols	Litosol	Vrlo slabo razvijeno tlo (sirozemi) i rendzine na jedrim krečnjacima	104,34
20	C_RZ+C_B	Eutric Leptosols	Kalkomelanosol+Kalkokambisol	Rendzina i smeđe tlo na krečnjaku	92,77
21	C5,D_RZ+Dv	Eutric Leptosols	Kalkomelanosol+Regosol	Rendzina na jedrim krečnjacima i dolomitima i deluvijalna tla vrtača	55,64
22	Rijeka	River	Rijeka	Rijeka	35,78
23	C5_B+C5_C	Lithic Leptosols	Kalkokambisol+Terra Rossa	Smeđe tlo i crvenica na jedrim krečnjacima	19,57
24	C6_RZ+Dv	Lithic Leptosols	Kalkomelanosol	Rendzina na jedrim krečnjacima i deluvijalno tlo vrtača	16,08
25	C_4-Du-h	Eutric Regosols	Regosol	Deluvijalno humuzno duboko tlo uvala na krečnjacima	5,97
26	C_RZ	Lithic Leptosols	Kalkomelanosol	Rendzina na krečnjacima	5,09
27	AD	Eutric Fluvisols	Fluvisol	Aluvijalno - deluvijalno tlo	0,65
				UKUPNO:	45689,78

Tabela 2 – Tipovi tala i njihovo površinsko učešće na području PP Blidinje

Na području istraživanja obrazovana su i tla iz hidrumornog razdjela, i to samo u neposrednim zonama aluvijalnih zaravni.

Krški teren s vapneno-dolomitnim stijenama i njihovim derivatima, fluvio-glacijalnog i drugog porijekla, te planinski uvjeti Vran planine i Čvrnsnice s druge, određuju uvjete postanka, distribuciju i svojstva tala, te njihove odnose u prostoru. Na području Parka prirode Blidinje dominiraju automorfna tla i to u rasponu od tala s nerazvijenim humusno-akumulativnim horizontom kao što je to kamenjara (litosol) pa do tala u kojima je prisutna lesivaža tj eluvijalno-iluvijalni procesi kao luvisol. Pridolazak navedenih tipova ovisi o specifičnostima geomorfoloških značajki i matične podloge toga dijela visokogorskog krša.

Na vapnenačkim padinama formiraju se procesi siparenja, gravitacijskog spuštanja drobine koja nastaje uslijed mehaničkog raspadanja stijena. Klimatski uvjeti (zagrijavanje i hlađenje) uz procese gravitacijskog premještanja dominantni su pedogenetski činitelji. U takvim prilikama pridolazi kamenjara ili litosol sa sklopom profila (A)-R za koji je karakteristična pojava inicijalnog horizonta (A) debljine nekoliko centimetara u kojem je organska tvar (humus) raspršena između mineralnog skeleta tla, R. Kamenjare se pojavljuju najviše na južnim odnosno jugoistočnim padinama Čvrnsnice i Vrana. U donjem dijelu vapnenačkih i dolomitnih padina gdje je uslijed premještanja vodom došlo do nakupljanja sitnijeg skeletnog materijala pridolazi koluvijalno tlo. Dominantan proces na tom tlu je koluvijacija odnosno stalno pritjecanje svježeg nanosa koje nadvladava pedogenetičke procese što trajno održava razvoj tla u početnom stadiju s (A)-C profilom. Koluvijalna tla uglavnom nalazimo na prijelazu padina planinskih masiva Čvrnsnice i Vrana prema smeđim tlima na vapnencu odnosno lesiviranim tlima udolina. Zbog vrlo česte povoljne ekološke dubine, koluvijalna tla se dominantno nalaze pod šumskom vegetacijom bukve odnosno bukve i jele. Na stabiliziranim dijelovima terena gdje

nisu toliko dominantni procesi prenošenja materijala te na mjestima s bujnijom pretežito travnom vegetacijom pojavljuje se vapnenačko-dolomitna crnica (kalcimelanosol) sa sklopom profila Amo-R.

Crnica je zastupljena u bioklimatima klekovine bora krivulja, subalpske bukve i šume bukve i jele. Crnice zbog specifičnih uvjeta postanka, zauzimaju dominantno platoe i padine u najvišim dijelovima masiva Čvrsnice i Vrana i to najčešće područja pod travnjačkom vegetacijom. Na mekšim stijenama koje se lakše mehanički raspadaju i pri tome stvaraju karbonatni detritus kao što su dolomit, laporasti vapnenac te na fluvio-glacijalnim šljuncima i moreni pojavljuje se rendzina. Za rendzinu je karakterističan sklop profila Amo-AC-C-R, a formiraju se kao daljnji razvojni stadij iz karbonatnih sirozema (regosola).

Rendzine se na području PP Blidinje pojavljuju na dolomitnoj podlozi koja prevladava u dolini Drežanke i na sjevernim obroncima Čvrsnice gdje se rasprostiru površine obrasle šumama većinom bukve i jele. Na površinama na kojima dominiraju tvrdi i isti vapnenci i dolomiti, na blažim padinama u kojima nisu toliko intenzivni procesi ispiranja, dugogodišnjom akumulacijom netopivog ostatka stijena pojavljuje se smeđe tlo na vapnencu i dolomitu (kalcikambisol) sa sklopom profila Amo-(B)rz-R.

Na donjim zaravnjenim terenima te vrtačama na području PP Blidinje pojavljuju se najrazvijenija tla od svih navedenih tipova, lesivirana tla odnosno luvisoli profila A-E-B-C. Luvisoli su prvenstveno pojavljuju na fluvio-glacijalnoj zaravni Dugog polja i makro depresije ledenjačkog postanka između Vran planine i Čvrsnice. Ta su tla u prošlosti bila intenzivno korištena za poljoprivrednu proizvodnju dok je danas taj prostor napušten i rijetko se obrađuje.

Od dominantnih procesa koji imaju potencijalno značajan utjecaj na tlo na području PP Blidinje možemo istaknuti izrazito dinamične erozijske procese te depoziciju atmosferskih polutanata. Na planinskim masivima u području Parka prirode, zbog izuzetno oštih klimatskih prilika, prisutno je dugotrajno stalno raspadanje gornjeg litološkog sloja te transport i akumulacija raspadnutog materijala, najčešće vodom ali i gravitacijom. U tim uvjetima navedeni procesi nadilaze mogućnost pedogeneze tako da je stvaranje tla onemogućeno ili se tlo nalazi tek u inicijalnim fazama razvoja. Navedeni procesi dešavaju se na prostorima izvan dosega šumske vegetacije koja na području Parka ima prvenstveno zaštitnu ulogu.

S obzirom na dominirajuće erozijske procese u tlu, zaštita šumskog pokrivača na tom području vitalna je za zaštitu i čuvanje tala. Drugi, potencijalno važan aspekt utjecaja na tlo imaju polutanti (teški metali) koji na područje Parka dolaze depozicijom iz atmosfere. Prema rezultatima modelne procjena depozicije teških metala u Europi (EMEP 2008) na širem prostoru PP Blidinje dolazi do najvećeg godišnjeg unosa olova iz atmosfere (1.7-2 kg/km²) u odnosu na čitavi prostor Bosne i Hercegovine. Relativno manje značajan je unos kadmija (50-57 kg/km²) i žive (24-29 kg/km²) u odnosu na ostatak države. Iako do danas nisu provedena terenska mjerenja atmosferskih depozicija i sadržaja tih polutanata u tlu, dugoročno nakupljanje tih antropogenih štetnih spojeva i daljnje ispiranje iz tla može štetno djelovati kako na prirodni ekosustav tako i na vodno bogatstvo Parka prirode Blidinje.

2.3. BIOTIČKI OKOLIŠ

2.3.1. Flora

Poznato je u botaničkim znanstvenim krugovima veliko bogatstvo i raznolikost flore i vegetacije visokih planina Hercegovine. To se poglavito odnosi na planine Prenj, Čvrsnicu, Plasu, Čabulju, Vran i dr., pa se ovaj sklop planina u posljednje vrijeme u fitogeografiji naziva "Hercegovački endemični razvojni centar", jer je u

njemu zastupljen veliki broj endemičnih biljaka, kojii ima samo na nekima od ovih planina (stenoendemi) ili onih koje su zastupljene šire na prostorima Dinarida (dinarski endemi).

Isto tako, veliki je broj rijetkih biljnih vrsta, bilo da im je središte rasprostranjenosti u arkto-alpskom području, bilo da se ovdje pojavljuju pojedinačno. Dakle, ove planine su stjecište brojnih endemičnih, reliktnih i rijetkih biljnih (i životinjskih) vrsta i centar za očuvanje, formiranje i raseljavanje brojnih vrsta na Balkanskom poluotoku.

Prva floristička istraživanja na području Parka datiraju iz 19. stoljeća, dok u prvoj polovici 20. st. započinju prva vegetacijska istraživanja. Prva istraživanja flore i faune na Blidinju su počela dolaskom Austro-Ugarske i opisom prvih endemskih vrsta. Formiranjem lovišta i planskim korištenjem za samo nekoliko godina znatno je povećan broj divljači. Godine 1893. donesen je zakon o lovu koji je predviđao mogućnost osnivanja zaštitnih područja za divljač, da bi nakon toga lovište na masivu Čvrnsnice proglašeno zaštitnim područjem za divljač. Zbog iznimnog bogatstva i raznovrsnosti, područje je jedinstveno u Europi. Otprilike dvije trećine površine prekrivene su šumom, dok ostatak područja uglavnom prekrivaju livade, pašnjaci i planinske rudine. Od brojnih endemskih šumskih vrsta najznačajniji je bjelokori bor munika, u svijetu poznat i kao bosanski bor.

Krajem 20. stoljeća, u sklopu projekata Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, vršena su sustavna biološka istraživanja svih masiva Parka prirode Blidinje. Endemična i rijetka flora Parka obrađena je u novije vrijeme u sklopu znanstveno-popularne knjige dr. Šilića, dok je pregled florističkih i fitocenoloških osobitosti Parka okupljen u sklopu Studije izvodljivosti za zaštitu područja vrsnice, abulje, Vrana i Prenja. Kako su uglavnom provedene kvalitativne analize, nedostaju još kvantitativna te detaljnija kvalitativna istraživanja i analize flore i vegetacije Parka.

Flora Parka prirode Blidinje iznimno je bogata svojstama te je do danas za područje Parka evidentirano oko 1500 biljnih svojti. Izuzetno florno bogatstvo rezultat je ekološke heterogenosti, geomorfološke, hidrološke i klimatske raznolikosti, specifične geološke prošlosti te antropogenog utjecaja.

Na području Parka zastupljeni su brojni ilirski, dinarski, balkanski i balkansko-apeninski endemi. Obzirom da je na području Parka utvrđeno 40% stenoendema zabilježenih za područje Bosne i Hercegovine, odnosno više od 200 endemičnih, subendemičnih i reliktnih biljnih svojti, planine Čvrnsnicu i Vran (uz susjedne planine Prenj i Čabulju) nazivaju hercegovačkim razvojnim endemskim centrom te se ovo područje smatra jedinstvenim na europskoj razini.

Na području Parka, evidentiran je velik broj šumskih i nešumskih vegetacijskih jedinica. U elaboratima o vegetaciji ovih krajeva evidentirano je oko 50 asocijacija, subasocijacija i facijesa u okviru većeg broja viših vegetacijskih jedinica.

Otprilike 2/3 površine Parka prekriveno je šumom, dok ostatak područja uglavnom prekrivaju travnjačka staništa, odnosno livade, pašnjaci i planinske rudine. Na području Parka rasprostranjena su također staništa šikara, sječina i vriština, te floristički naročito zanimljiva, staništa stijena i sipara.

Vegetacija vodenjara je vrlo slabo razvijena na području Parka, ali i relativno slabo istražena te bi trebala biti uključena u buduća floristička istraživanja. Makrofiti nisu zabilježeni u Blidinjskom jezeru. Park prirode se rasprostire od 1000 do preko 2228 metara nadmorske visine te s obzirom na nadmorsku visinu i geomorfologiju postoji jasna vertikalna raščlanjenost vegetacije.

Slika 7. *Lilium cattaniae*

Slika 8. Munika (*Pinus heldreichii* var. *leucodermis*)

2.3.1.1. Šumska staništa

U podnožju planina Parka prirode Blidinje dominiraju krške šume bjelograba (*Carpinus orientalis*) s različitim facijesima od kojih neki imaju veliki značaj u biološkom i/ili gospodarskom smislu - poput subasocijacije bjelograba i veprine s tilovinom (*Rusco-Carpinetum orientalis* subas. *petterietosum*). Tilovina (*Petteria ramentacea*) je endem krškog područja Dinarida te rijetka svojta (IUCN kat. R) u flori Bosne i Hercegovine, ali i svojta visokih medonosnih svojstva i velikog značenja u pčelarstvu.

Slika 9. Tilovina
(*Petteria ramentacea*)

Na šume bjelograba nadovezuju se submediteranske šume hrasta medunca (*Quercus pubescens*) koje se odlikuju visokim stupnjem bioraznolikosti - u sklopu svijetlih kserotermnih šikara i šumaraka medunca, često se javlja endemične svojte *Lilium cattaniae* (Slika 7), kao i endemična i osjetljiva svojta (kat. V) *Crocus dalmaticus*. U montanom vegetacijskom pojasu javlja se šuma bukve (*Fagetum montane*) - jedna od gospodarski najvažnijih, te floristički najbogatijih šumskih zajednica, za razliku od šumske zajednice subalpske bukve (*Fagetum subalpinum*) koja se razvija u nešto nepovoljnijim stanišnim uvjetima te sa manjom florističkom raznolikošću. U montanom vegetacijskom pojasu pridolazi i šumska zajednica bukve i jele (*Abieti – Fagetum*), također među najbogatijim šumskim zajednicama u čijem je sastavu velik udio endemskih, reliktnih te osjetljivih svojti Bosne i Hercegovine, poput osjetljive svojte *Lilium martagon*. Šumske zajednice crnog bora (*Pinus nigra*) razvijaju se na nešto višim nadmorskim visinama i predstavljaju ostatke starih, šire rasprostranjenih, predledenodobskih šuma. Karakterizira ih velik udio reliktnih svojti u florističkom sastavu, a na južnim i zapadnim padinama Čvrsnice te na istoku i jugoistoku Vrana, kao rezultat postglacijalne zonacije, čine osobit sustav crnogorične zonacije. Od šumskih svojti, osobito je važno izdvojiti muniku (*Pinus heldreichii* var. *leucodermis*) - reliktni, balkansko-apeninski endem koji na jugoistočnim padinama Vran planine dostiže svoju zapadnu granicu na Balkanskom poluotoku (Slika 8). Gradi više endemsko-reliktnih šumskih zajednica bogatih brojnim endemičnim i reliktnim svojtima poput stenoendemične i nedovoljno poznate svojte *Potentilla heptaphylla* subsp. *velezensis*. Upravo visok stupanj endemizma zajednica i svojti predstavlja razlog prioriternih mjera zaštite ovih zajednica kao posebno važnog dijela bosansko-hercegovačke, ali i europske bioraznolikosti. U središtu Parka, na Čvrsnici, nalazi se posebni šumski rezervat munike “Masna Luka - Boričevac“ koji obuhvata

najveć šumski kompleks te svojte u Europi. Kao vršni pojas šumske vegetacije, razvija se klekovina bora (*Pinion mughii*). Edifikatorska svojta, *Pinus mugo*, gradi zajednice vrlo gustog sklopa, u kojima stanište nalaze različite šumske biljne svojte i svojte pretplaninskih rudina, poput endemične svojte *Lonicera borbasiana*. Među specifičnim zajednicama, tu se razvija srednjedinarska endemična zajednica, *Gentiano dinaricae-Pinetum mughii*, čiji je areal uglavnom ograničen na planine sliva Neretve i predstavlja jednu od njegovih najvećih biljnogeografskih dragocjenosti i najsnažniju antierozijsku barijeru u gornjem dijelu subalpskog pojasa. U današnje vrijeme, šume bora krivulja svedene su na vrlo uski pojas najviših dinarskih planina.

2.3.1.2. Nešumska vegetacija

Nešumska vegetacija vrlo je bogata i raščlanjena, a velik utjecaj na takvu raznolikost imali su stanovnici ovog kraja. Oni su krčenjem šuma te obavljanjem tradicionalnih poljoprivrednih djelatnosti stvorili i potom održavali poluprirodna staništa poput travnjaka i obradivih površina. Osim uzgajanih svojti, pod utjecajem čovjeka širila se i korovna vegetacija te ruderalne i nitrofilne zajednice. Također, namjerno ili slučajno, posredstvom čovjeka došlo je do unosa stranih svojti (arheofita i neofita) koje mogu pokazati invazivan karakter te time ugroziti autohtonu floru. U sklopu vegetacije vlažnih travnjaka nizinskih krajeva i kraških polja (Slika 10), rastu endemične svojte *Chouardia litardierei* i *Edraianthus dalmaticus*. S druge strane, na suhim livadama i kamenjarama, do kojih dopire submediteranski utjecaj, javlja se endemična svojta *Sternbergia colchiciflora* var. *dalmatica*. Planinski travnjaci, rudine, čine primarne (prirodne) i sekundarne (spontano razvijene antropogene) zajednice u kojima dominiraju trave i šaševi. Značajan broj biljnih svojti koje nastanjuju ova staništa ekstremnih ekoloških uvjeta rijetke su, endemične i reliktno svojte, koje čine važan genofond. Na rudinama Parka zabilježene su do sada dvije stenoendemične svojte - *Oxytropis prenja* te *Minuartia handelii* koja gradi endemičnu mikroasocijaciju *Minuartia handelii-Caricetum*. Nadalje, u sklopu rudina razvija se također velik broj dinarskih endema poput *Gentiana dinarica*, *Oxytropis dinarica* i *Euphrasia dinarica*. Štoviše, Velika Čvrsnica je jedina u srednjim Dinaridima koja, zbog velike visine i širine grebena, ima izrazito klimatogeni alpski pojas prostranih i raznovrsnih visokoplaninskih rudina iznad granice klekovine (iznad 2100 m n.m.). Stoga duž vršnog grebena V. Čvrsnice iznad 2100 m.n.v. obilno rastu (arktonivalni) lišajevi te niz visokoplaninskih svojti poput *Androsace lactea*, *Carex rupestris*, *Papaver kernerii* i glacijalnog relikta *Kobresia myosuroides*.

Slika 10. Vlažni travnjak

Slika 11. *Moltkia petraea*

Značajne površine u pretplaninskom i planinskom pojasu zauzimaju **ekosistemi u pukotinama stijena**. Specifični stanišni uvjeti doveli su do razvoja uglavnom endemičnih i stenoendemičnih zajednica koje u najboljoj mjeri odražavaju biogeografsku jedinstvenost bosansko-hercegovačkih planina. U pukotinama stijena Parka prirode Blidinje zabilježeno je do sada 5 stenoendemičnih svojiti *Edraianthus hercegovinus*, *Campanula hercegovina*, *Asperula hercegovina*, *Dianthus freynii* i *Seseli hercegovinum*. Nadalje, pukotine stijena naseljavaju također dinarski endemi *Moltkia petraea* (Slika 11) i *Sibiraea croatica*.

Djelovanjem ledenjaka u prošlosti, te stalnim otkidanjem stijena ispod planinskih vrhova, formirala su se planinska i pretplaninska točila (sipari). Vegetacija siparišta na izraženijim nagibima isprepliće se s vegetacijom pukotina stijena, a na blažim nagibima i umirenijim točilima sa zajednicama pretplaninskih rudina.

Jedna od endemičnih i rijetkih svojiti koja uspijeva na sva tri stanišna tipa je *Edraianthus serpyllifolius*. Iako u sastav vegetacije točila ulazi relativno mali broj svojiti, sve su endemo-reliktne. Zajednice koje izgrađuju su ekološki i biogeografski diferencirane, te daju snažna geofloristička obilježja planinskim masivima u Bosni i Hercegovini te predstavljaju veoma vrijedne centre bioraznolikosti šireg područja.

Na hladnim i vlažnim točilima Parka, uz rubove snježnica iz kojih se cijedi voda snježnica, uspijeva endemična i rijetka svojita (kat. R) *Saxifraga prenja* - karakteristična svojita endemične dinarske sveze *Saxifragion prenjae*, kao i endemični tercijarni relik *Valeriana bertiscea*. U vegetaciji polusmirenih sipara rastu također osjetljive endemične svojite poput *Aquilegia dinarica* i, već spomenute, *Sibiraea croatica*.

Navedene zajednice planinskog pojasa Parka prirode Blidinje, često su iznimno osjetljive, endemičnog i reliktnog karaktera te obuhvaćaju čitav niz stenoendemičnih, ugroženih i osjetljivih svojiti. Pa ipak, usprkos njihovom izrazitom značaju za bioraznolikost Bosne i Hercegovine, uz globalnu promjenu klimatskih uvjeta, danas su dodatno ugrožene posrednim i neposrednim antropogenim djelovanjem – građevinskim zahvatima i izgradnjom infrastrukture, intenzivnom deforestacijom koja doprinosi pojačanoj eroziji tla, potpunim napuštanjem ili u nekim područjima pretjeranom ispašom sitne stoke, te prekomjernim sakupljanjem ljekovitih svojiti.

2.3.2. Fauna

Prirodna obilježja Parka prirode Blidinje sa istaknutim velikim razlikama nadmorskih visina, stalnim brdskim jezerima i raznolikošću staništa, omogućavaju prisutnost velikog broja skupina i vrsta životinja. Očuvanost prirodnih staništa osnovni je preduvjet opstanka tih vrsta.

Prikupljanje podataka i znanstvenih istraživanja o životinjskom svijetu na području današnjeg Parka prirode Blidinje nisu sustavna niti tematski raznolika, već se radi o podacima o pojedinim skupinama ili samo vrstama koje su uglavnom jednokratno istraživane.

Neka od istraživanja samo su utvrđivanje (inventarizacija) ili potvrđivanje prisutnosti pojedinih vrsta, što se prvenstveno odnosi na podatke lovačkih društava o lovnoj divljači. Nešto intenzivnije su istraživane ptice, osobito na području ornitološkog rezervata Blidinjsko jezero, te pojedine skupine dnevnih leptira i nekih vrsta vodozemaca (vodenjaci i daždevnjaci).

2.3.2.1. Beskralješnjaci

Najpotpuniji podaci o fauni beskralješnjaka odnose se na skupinu Lepidoptera, Rhopalocera – dnevni leptiri, koja je istraživana dugi niz godina, a provedena su i novija istraživanja u svrhu potvrde starijih podataka i eventualnog utvrđivanja novih. Tim istraživanjima je utvrđeno kako na području Parka obitava 91 vrsta dnevnih leptira (Slike 12 i 13).

Od predviđene raznolikosti dnevnih leptira, procjenjuje se kako je do sada utvrđena prisutnost oko 90% vrsta. Kako bi se utvrdile specifične ekološke karakteristike staništa pojedinih, osobito ugroženih vrsta leptira, potrebno je sistematično istraživanje. Tijekom istraživanja provedenih 2007. godine na Čvrsnici, Čabulji i Prenju utvrđeno je ukupno 109 vrsta leptira što ukazuje da, iako je ova skupina jedna od najbolje istraženih, popis vrsta koje obitavaju na ovom području možda još nije potpun.

Slika 12 . Vrsta *Lysandra bellargus* (izvor: A. Deli)

Slika 13. Vrsta *Plebicula dorylas* (izvor: A. Deli)

Ostala fauna beskralješnjaka nije istraživana na području Parka prirode Blidinje. U istraživanjima su na području Masna Luka zabilježene vrste mnogooka puzavica (*Polycelis feline*) i vrste iz roda *Gammarus* – rakušci. Sa obzirom na kršku podlogu i postojanje špiljskih staništa očekuje se da na području Parka postoji zanimljiva i endemična špiljska fauna.

U području Parka podaci o podzemnoj / subteranoj fauni, kao i poznavanje speleoloških oblekata je vrlo oskudno. Bilospeleološka istraživanja Mijatovih pećina počinju još krajem 19. stoljeća. Iz njih su opisane: dvije vrste špiljskih kornjaša podzemljara (*Leiodidae*, *Cholevinae*, *Leptodirini*): *Leonhardia hilfi* Reitter, 1901 i *Leptomeson leonhardi* (Reitter, 1902), kornjaš trehin (*Carabidae*, *Trechini*) *Duvalius* (*Neoduvalius*) *vranensis* (Breit, 1904), veleštipavac (*Neobibiidae*) *neobisium tanataleum* Beier 1939, baldahinski pauk (*Linyphiidae*) *Trogolohyphantes montanus* Absolon & Kratochvil, 1932 te se bez opisa navodi nova vrsta skokuna (*Collembola*, *Entomobryidae*) *Pseudosinella vranensis* nom.nud. (Lang, 1935).

2.3.2.2. Kralješnjaci

Ribe (Pisces). Slatkovodne ribe predstavljaju važan izvor hrane za ljudsku populaciju. U morskom ribolovu u prvom redu obraća se pažnja na ukupnu količinu proteina i cijenu ribe dok je slatkovodno ribarstvo povzano sa sportskim ribolovom. U razvijenim zemljama nekada zaostali krajevi doživljavaju privrednu ekspanziju uz turističke djelatnosti i sportski ribolov. Međutim, na Blidinjskom jezeru su konstatovane vrste koje su endemične i ugrožene, te zato ono predstavlja područje za očuvanje biodiverziteta i genofonda ovih vrsta.

Fauna riba područja Parka relativno je slabo istražena, izuzev dijelova na kojima je izraženo aktivno ribničarstvo. Blidinjsko jezero nastanjuju vrste iz porodice *Cyprinidae* od kojih se najvećom brojnošću ističu klen (*Squalus cephalus*) i bijeli klen (*Leuciscus cavedanus*), a zbog ribničarstva je unesena alohtona vrsta kalifornijska pastrva (*Oncorhynchus mykiss*). Upravo je unošenje alohtonih vrsta riba u sustave vodenih staništa velik problem u očuvanju njihove prirodne ravnoteže jer se na taj način ugrožavaju autohtone vrste riba, ali i drugih organizama koji u tom staništu žive (npr. vodozemci). U jezeru se nalaze endemske vrste riba, gdje se spominju oštrulja (*Aulopyge hügelii*) i bjelica (*Leucaspilus delineatus*) kao izrazito ugrožene vrste, koje se nalaze i na IUCN crvenoj listi ugroženih vrsta.

Slika 14. Oštrulja (*Aulopyge hügelii*) (izvor: Crvena lista faune FBiH)

Slika 15. Bjelica (*Leucaspis delineatus*) (izvor: Crvena lista faune FBiH)

Vodozemci (*Amphibia*). Na području Bosne i Hercegovine žive samo predstavnici bezrepih i repatih vodozemaca. Ukupno je evidentirano 18 vrsta vodozemaca (7 vrsta iz reda repatih i 11 vrsta iz reda bezrepih). Prema literaturnim podacima, na području Parka prirode Blidinje ukupno je registrovano 11 vrsta (3 vrste repatih i 8 vrsta bezrepih) vodozemaca.

Rijetke i ugrožene vrste
<i>Salamandra atra</i> Laurenti, 1768 - Alpski daždevnjak
<i>Salamandra salamandra</i> (Linnaeus, 1768) - Šareni daždevnjak
<i>Lissotriton vulgaris</i> (Linnaeus, 1758) - Obični vodenjak
<i>Bombina variegata</i> (Linnaeus, 1758) - Žuti mukač
<i>Bufo bufo</i> (Linnaeus, 1758) - Obična žaba krastača
<i>Pseudopidalea viridis</i> (Laurenti 1768) - Zelena žaba krastača
<i>Hyla arborea</i> (Linnaeus, 1758) - Gatalinka
<i>Rana dalmatina</i> Bonaparte, 1839 - Šumska ili rumena žaba
<i>Rana graeca</i> (Boulenger, 1891) - Grčka ili potočna žaba
<i>Rana temporaria</i> Linnaeus, 1758 - Livadarka ili mrka žaba
<i>Pelophylax ridibundus</i> (Palas, 1711) - Velika barska žaba

Tabela 3 – Rijetke i ugrožene vrste vodozemaca PP Blidinje

Većem dijelu rijetkih i ugroženih vrsta prijeko je potrebno zaštititi staništa na ovom području BiH koja su presudana u njihovom životnom ciklusu.

U vodenom staništu na području Masne Luke zabilježena je prisutnost vrste *Ichtyosaura alpestris* – planinski vodenjak (u literaturi *Triturus alpestris*). Područja koja naseljava u području visokih planina kao što je Čvrstica nisu izvorno naseljena ribom, što je važno za opstanak vrste jer se ribe hrane njihovim ličinkama. Vodenjaci su upravo iz tog razloga nestali u područjima gdje je, uglavnom radi ribolova, unesena pastrva.

Za faunu vodozemaca Čvrstice (te Prenja i Treskavice) zabilježen je planinski daždevnjak (*Salamandra atra*). Novijim istraživanjima na Prenju, utvrđena je i endemska vrsta prenjski planinski daždevnjak (*Salamandra atra prenjensis*) (Slika 16). Do sada nisu provedena detaljnija istraživanja populacije planinskog daždevnjaka na Čvrstici, no treba uzeti u obzir i moguću prisutnosti neke endemske vrste budući da su staništa Čvrstice istovjetna onima gdje je utvrđena endemska vrsta daždevnjak na Prenju (Slika 17).

Posebno vrijedna staništa vodozemaca su lokve, izvori i manji vodeni tokovi. Općenito, vodozemci su ugroženi zbog smanjenja kvalitete vode i vodenih staništa o kojima oni ovise veći dio svog životnog ciklusa. S obzirom na prisutnost krških elemenata te postojanja brojnih speleoloških objekata, očekuje se prisustvo endemične podzemne faune uključuju i prisutnost čovječje ribice (*Proteus anguinus*).

Slika 16. Prenjski planinski daždevnjak (*Salamandra atra prenjensis*); (izvor: E.Šunje)

Slika 17. Stanište prenjskog planinskog daždevnjaka (izvor: E.Šunje)

Gmazovi (Reptilia). Fauna gmazova ovog područja slabo je istražena ili je vrlo malo dostupnih podataka. Literaturno je zabilježena jedino zmija *Vipera ursinii* – planinski žutokrug (Slika 18). Osim te vrste, očekuje se prisutnost i ostale dvije otrovnice: bosanske riđovke (*Vipera berus bosniensis*) i poskoka (*Vipera ammodytes*). Od ostalih vrsta zmija možemo očekivati prisutnost bjelice (*Zamenis longissimus*), smukulje (*Coronella austriaca*) na širem području Parka te vrsta poput crvenkrpice (*Zamenis situla*) i šilca (*Platyceps najadum*) na područjima pod mediteranskim utjecajem. Vrste roda *Natrix* (bjelouška i ribarica) su široko rasprostranjene u ovom dijelu regije te možemo očekivati njihovu prisutnost uz vlažna staništa poput Blidinjskog jezera i vodotoka Brčnja. Također planinski travnjaci predstavljaju povoljno stanište za živorodnu guštericu (*Zootoca vivipara*) i livadnu guštericu (*Lacerta agilis*).

Slika 18. Planinski žutokrug
(*Vipera ursinii*); (izvor: Dušan Jelić)

Ptice (Aves). Najznačajniji period istraživanja ornitofaune područja današnjeg Parka prirode Blidinje obuhvata razdoblje od 1973. do 1987. godine. U navedenom periodu istraživanja područja okoliine Blidinjskog jezera i međugorske depresije Dugo polje obavio je dr. Svjetoslav Obratil (Obratil 1985.-2005.). Pored Obratilovih istraživanja neophodno je spomenuti i istraživanja koja je vršio srbijanski ornitolog dr. Saša Marinković, a koja su se ticala lešinara (Marinković et.al, 2001., 2009.). Prema do sada objavljenim podacima i istraživanjima ornitofaune Parka, potvrđeno da na ovom prostoru obitava 127 vrsta ptica sustavno svrstanih u 39 porodica. Važno je istaći da ovi brojevi ne daju sliku aktualnog stanja faune u potpunosti s obzirom da nedostaju sistematična istraživanja.

Značajni su nalazi gniježđenja vrsta *Tetrao urogallus* (tetrijeb gluhan – Slika 19) i *Eremophila alpestris* (planinska ševa), kao i jedinstveni nalaz gniježđenja mediteranske podvrste *Larus argentatus michahellis* (srebrnastog galeba) u montanom pojasu. Utvrđena je prisutnost rijetkih i vrlo ugroženih vrsta ptica od kojih je potrebno izdvojiti slijedeće: *Hieraetus pennatus* (patuljasti orao), *Aquila chrysaetos* (suri orao), *Neophron percnopterus* (crkavica), *Gyps fulvus* (bjeloglavi sup), *Circaetus gallicus* (zmijar – Slika 20) i *Tetrao urogallus* (tetrijeb gluhan).

Slika 19. Tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*)
(izvor: Crvena lista faune FBiH)

Slika 20. Zmijar (*Circaetus gallicus*)
(izvor: Crvena lista faune FBiH)

Svakako treba očekivati da popis vrsta ptica na području Parka prirode Blidinje bude proširen i drugim vrstama kao što su ždral (*Grus grus*) za kojeg se zna da njegov migracijski koridor (Jadranski seobeni put) ulaze i u zonu Parka.

Na kraju je potrebo istaći da trenutni nivo podataka ne omogućava uvid u značaj ornitofaune jer izostaju podaci o brojnosti pojedinih vrsta.

U ornitofauni Bosne i Hercegovine, uključujući i Park prirode Blidinje nema endemičnih vrsta ptica. Endemičnost bi se eventualno mogla sagledati sa aspekta nekada opisanih podvrsta (npr. *Garrulus glandarius yugoslavicus*, *Eremophila alpestris balcanica*), ali u ovom trenutku nije moguće uraditi datu analizu s obzirom da još uvijek ne postoje adekvatna istraživanja koja bi potvrdila njihovo prisustvo na teritoriji Bosne i Hercegovine, te istovremeno status podvrsta.

Sisavci (Mammalia). Za faunu sisavaca važno je istaknuti prisutnost vrsta slijepo kuće (*Spalax leucodon*), mrki medvjed (*Ursus arctos L.* – Slika 21) i divokozu (*Rupicapra rupicapra* – Slika 22). U ostaloj dostupnoj literaturi, pretežno izvještajima lovačkih društava koja love na širem području, zabilježene su srne i srndaći (*Capreolus capreolus*), kune (*Martes sp.*), divlja mačka (*Felis silvestris*), ris (*Lynx lynx*), vuk (*Canis lupus*), lisica (*Vulpes vulpes*), jazavac (*Meles meles*), lasica (*Mustela nivalis*), vjeverica (*Sciurus vulgaris*), zec (*Lepus europeus transylvanicus*) i divlja svinja (*Sus scrofa*).

Slika 21. Mrki medvjed (*Ursus arctos* L.)
(izvor: Crvena lista faune FBiH)

Slika 22. Divokoza (*Rupicapra rupicapra*.)
(izvor: Crvena lista faune FBiH)

2.3.3. Staništa i ekosustavi

Posebni prirodni ekološki odnosi i procesi omogućavaju optimalne uvjete Parka prirode Blidinje. To se prvenstveno odnosi na prisutnost specifičnih ekoloških čimbenika koji su omogućili veliku raznolikost staništa i vrsta koje su njihov sastavni dio. Za prirodnu ravnotežu u ekosustavu potrebna je optimalna povezanost svih sastavnica prirode odnosno njenih biotičkih i fizičkih čimbenika.

Područje Čvrsnice i Vrana predstavljaju mozaik različitih tipova staništa. Prevladavaju šumska staništa, šikare, travnjaci i pašnjaci, vodena staništa i kamenjari (Slike 23 i 24). Od ostalih tipova staništa potrebno je naglasiti stjene, krška polja i podzemna staništa. Ta raznolikost uvjetovana je geografskim položajem, prirodnim procesima ali i dugotrajnim antropogenim utjecajima. Upravo ta mozaičnost omogućava životne uvjete za velik broj vrsta, kako biljnih tako i životinjskih.

Prisutnost krških polja koja povremeno plave govori o ekološkom značaju područja, ali i o potrebi posebne zaštite takvih staništa koja potencijalno nastanjuje velik broj ugroženih pa i endemičnih vrsta. S obzirom da su ova staništa u Parku neistražena, može se samo nagađati o njihovom prirodnom bogatstvu i vrijednosti.

Otvorena staništa poput kamenjara i stjena pogodna su za život brojnim, tom staništu posebno prilagođenih vrsta. Neki od primjera su gmazovi, divokoze, ptice grabežljivice ili pak biljne vrste koje su savršeno prilagođene tim uvjetima s vrlo malo tla i sl.

Slika 23. Livadno i šumsko stanište u Dugom polju

Slika 24. Vodeno stanište

S obzirom na geološku građu ovog području može se očekivati velik broj speleoloških objekata – pećina, jama, izvora i ponora. Na topografskim kartama područja je ucrtano nekoliko desetaka speleoloških objekata što je vjerojatno samo manji dio ukupnog broja speleoloških objekata na prostoru Parka prirode Blidinje.

Do sada postoje podaci o sedam prostorno istraženih objekata, od kojih su dva detaljnije obrađena. Radi se o Mijatovoj pećini i špilji Sokolice (Kučeljci). Neke od pećina su lako dostupne i pogodne za boravak u njima, stoga je moguće da bi se detaljnijim istraživanjima u nekima od njih mogli utvrditi i arheološki nalazi.

Blidinjsko jezero kao najistaknutiji fenomen te prisutnost brojnih izvora, ponora i manjih vodenih tokova važan su segment prostora. Biljne i životinjske vrste ovise o hidrološkim pojavama i procesima područja, stoga su vodena staništa jedan od ključnih faktora njihova opstanka.

Velike površine šumskih staništa pružaju sklonište brojnim životinjama dok im otvorene livade i pašnjaci omogućavaju pogodno područje za hvatanje plijena. To se uglavnom odnosi na velike zvjeri. Svi segmetni šumskih i livadnih staništa te njihova stabilnost, važni su u osiguravanju optimalnih uvjeta brojnim vrstama.

2.3.4. Krajobrazi

Park prirode Blidinje zbog svog smještaja u zoni visokih planina i iz toga proizašlog visokogorskog obilježja možemo svrstati u tip Bosansko-hercegovačkih planinskih krajobraza. Na području Parka mogu se izdvojiti tri krajobrazna područja: **planinski masiv Čvrsnice**, **planinski masiv Vrana** i **udolina Dugog polja** (Karta 13)

Karta 13. Prikaz granica krajobraznih područja (izvor: DMR)

Glavni kriterij prilikom identifikacije krajobraznih područja bio je reljef, koji predstavlja glavni krajobrazni čimbenik i vizualno najupečatljiviji element na ovom prostoru. U daljnjoj tipološkoj klasifikaciji krajobraza unutar sva tri navedena područja izdvojeno je više manjih krajobraznih područja pri čemu je kriterij identifikacije bio mikroreljef i njegova kombinacija s površinskim pokrovom.

Planinski masiv Čvrsnice sastoji se od niza visoravni, hrptova i blokova koji su disecirani dubokim dolinama Neretvinih pritoka. Od kanjona posebno se svojom veličinom i ljepotom ističe **Diva Grabovica**. Na sjeveru su **visoravni Muarnice i Plase**, južnije **Mala Čvrsnica**, a između njih su **grebeni Vilinca i Velike Čvrsnice**, te **visoravan Velike Čvrsnice**. Ova područja ujedno predstavljaju manja krajobrazna područja identificirana unutar planinskog masiva Čvrsnice. Planinski masiv Čvrsnice je krajobrazno područje naglašeno prirodnih obilježja u kojem se izmjenjuju šume, planinski travnjaci i pašnjaci, te kamenjare. Svojim kontrastnim reljefnim oblicima (kompaktnom masom i dominantnom visinom), ovaj planinski masiv snažno određuje cijeli okolni prostor, kontrolirajući poglede u njemu i

stvarajući dinamičnu i krajnje uzbudljivu sliku krajobraza velike vizualne vrijednosti. Svojom veličinom i oblikom prostora planinski masiv predstavlja veliko i cjelovito zaokruženo područje koje je u svom vršnom dijelu prepuno raščlanjenih dijelova i vizualnih barijera.

Slika 25. Pogled prema Velikoj Čvrsnici

Slika 26. Pogled prema kanjonu Dive Grabovice

Velika Čvrsnica je planinski vijenac koji se sastoji od dva paralelna grebena između kojih se prostire krška zaravan (Slika 25). Greben Velike Čvrsnice je sastavljen od niza glomaznih vrhova koji se u visoravan Velike Čvrsnice spuštaju mjestimično dosta strmim točilima ili okomitim stijenama visine 200 - 300 m. Sami vrh je kamenit i obložen širokim ravnim pločama (Pločno 2228 m.n.v.). Takav se teren širi od vrha sve do nadmorske visine od 1800 m., od koje su padine grebena obrasle gustom klekovinom. Između grebena Velike Čvrsnice i Vilinca smjestila se **visoravan Velike Čvrsnice**. Ova visoravan zbog brojnih zaobljenih brijegova, širokih kamenih razvala, vrtača i uvala koji se izmjenjuju izgleda poput valovitog mora. Glavice i brijegovi obrasli su poleglom klekovinom zbog koje cijela visoravan dijeluje tamno. Čvrsnica je karakteristična i po brojnim kukovima koji se u razrovanom i razbijenom masivu Čvrsnice isti u kao kompaktne zaobljene stijene. Južni dio visoravni, iznad sklopa Dive Grabovice karakterističan je po čudnovatim geološkim oblicima, tri stubaste stjenovite vertikale (visine od 100 do 300 m).

Mala Čvrsnica predstavlja u cjelini tip krške visoravni koja se zbog izraženih visinskih razlika prostire na nekoliko razina. Po visoravni se izdižu brda, a između njih se pružaju velike krške uvale, ispunjene vrtačama. U nekima od njih ostaje snijeg sve do kolovoza pa se nazivaju ledenjače. Škrape i vrtače su dominantni reljefni oblici na ovoj visoravni koji zajedno sa raznobojnim sastavom stijena dominiraju u slici ovoga područja. Visoravan Male Čvrsnice karakterizira mnogo veća pošumljenost. Utjecaj čovjeka i ovdje je minimalan. Pašnjačke površine s ljetnim kolibama-stanovima danas se sve manje koriste, a velik broj evidentiranih primjeraka graditeljske baštine je nestao.

Vilinac je po obliku vitak i dugačak planinski vijenac sa brojnim vrhovima, između kojih se nižu kratka sedla i prevlake. Južne padine Velikog Vilinca su blaže, jednostavnije i perjasto razgranate dok je sjeverna strana nepristupačnija i spušta se s prostranim širokim točilima u visoravan Muarnicu. Planinski vijenac Vilinac je cijeli prošaran klekovinom, posebice njegovi vrhovi i južna, blaža strana koja je obrasla klekovinom od podnožja do vrha. Velika reljefna raščlanjenost, i kontrastan odnos ploha obraslih tamnom klekovinom te stijena i točila stvaraju sliku područja velike dinamike, doživljajne i vizualne vrijednosti.

Visoravan Plasa je najniža visoravan planinskog masiva Čvrsnice, četverokutnog oblika koja se može podijeliti na Gvozd i pravu Plasu. Gvozd čini velika krška uvala koju karakterizira bezbroj malih vrtača. Veći dio prave Plase zbog brojnih, golih vapnenačkih brda, između kojih se nalaze vrtače, predstavlja nemirnu zaravan. U jednoj takvoj vrtači nastalo je jezero Crepulja. Osim njega Plasa je poznata po još jednom jezeru Crvenjak, koje je specifično po svom pravilnom, kružnom obliku. Sa sve četiri strane svijeta bokovi Plase su strmi, i sve do gornje ivice vrlo šumoviti. Po vrhovima Plase ima nešto munike, ali dominiraju u klekovinu obrasle zaobljene glavice. Velika bukova šuma nalazi se na predjelu Gvozd. Pašnjaci se prostiru po cijeloj Plasi, a nekadašnjih ljetnih koliba-stanova koji se su se na ovom predjelu nalazili danas uglavnom nema.

Kanjon Dive Grabovice predstavlja krajobrazno područje izuzetne, divlje ljepote (Slika 26). To je kanjon istoimene rječice, desne pritoke Neretve, koja teče kroz izrazito duboku (dubina kanjonskih strana iznosi od 1200 do 1400 m) i usku kanjonsku dolinu između Plase i Male Čvrsnice. Kanjon Dive Grabovice predstavlja jedno cjelovito, izrazito zatvoreno područje sa jako definiranim rubovima, velike vizualne usmjerenosti prostora. To je prostor izuzetne ljepote i rijetkosti prepun kontrasta što ih ostvaraju različiti krajobrazni uzorci (strme litice, točila, klizišta, voda, vodopadi, šumovite padine itd...). Na sve strane kanjona izdižu se strme litice visine 100 do 200 m, koje uokviruju šumovite padine pošto je cijeli kanjon izrazito pošumljen. Po strmim djelovima kanjona sporadično je prisutan crni bor, dok se munika uglavnom javlja po vrletima i nepristupačnim liticama. U dolini Dive Grabovice, u Strmenici, nalazi se poznati prolaz "Šuplja stijena", Hajdučka vrata ili Mijatov prolaz, čudnovat geomorfološki oblik i veoma interesantan fenomen.

Muarnica je visoravan, karakteristična po masivnim, glavičastim i stubastim vrhovima koji su isprekidani, bez dužeg grebena, između kojih se pružaju vijugava ulegnuća ili proširene vrtače - vale. Unutrašnjost visoravni Muarnica prepuna je vrtača koje se mjestimično nižu jedna uz drugu. Muarnica je karakteristična i po tome što ima žive vode, bogatstvo šuma i prostrane pašnjake. Pod Orlovim kukom nalazi se tako malo jezero, a u Vali tri stalna izvora: Pištat, Grušak i Korita. Muarnica je ujedno i najšumovitija visoravan Čvrsnice. Zbog dovoljno izvora vode, prostranih pašnjaka i dobre dostupnosti iz SI dijela Dugog polja Muarnica predstavlja povoljan predio za stočarenje.

Slika 27. Pogled prema jezeru Blidinje i morenama

Slika 28. Pogled prema gorskom masivu velikog Vrana

Dugo polje predstavlja udolinu između gorskih masiva Čvrsnice na jugoistoku i gorskog masiva Vrana na sjeverozapadu. Istočna i zapadna strana udoline strogo je definirana visokim padinama gorskih masiva Čvrsnice i Vrana koji vizualno dominiraju cijelim ovim područjem. Do izražaja dolazi kontrast između ogoljelih

padina Vrana i šumovitih padina Čvrsnice. Ove planine sa svojim grebenima i kosama ulaze na nekoliko mjesta duboko u plato polja i dijele ga na nekoliko posebnih dijelova. Blidinje jezero nalazi se u krajnjem jugozapadnom dijelu udoline Dugo polje i to u okviru jednog manjeg konkavnog udubljenja s karakteristikama krške uvale. Područje oko jezera karakteristično je po glavicama koje čine morene (Slika 27), pašnjacima i livadama koje u proljeće djelomično poplave, tako da se na tom prostoru stvaraju otoci i poluotoci. Na ovom krajobraznom području do izražaja dolazi antropogeni utjecaj tako da se stalno izmjenjuju predjeli s naglašenim prirodnim ili kulturnim obilježjima. Utjecaj čovjeka očituje se u brojnim malim naseljima koje čine skupine po nekoliko objekata raštrkanih po području Dugog polja. Na području Parka nema naselja sa stalnim stanovništvom, tako da je riječ o objektima sekundarnog stanovanja. Nažalost izgradnja kuća za odmor, posebice ovih novijeg datuma znatno je narušila sliku krajobraza ovoga područja svojim prostornim razmještajem i neabijentalnim arhitektonskim oblikovanjem. Ugroženost izgradnjom posebno je izražena na području Masne Luke, Risovca, D. Bara i oko jezera Blidinje. Ovome treba pridodati i razvoj turizma s odgovarajućom turističkom izgradnjom (skijalište) na predjelu Risovca, neuređene iskope šljunka na više lokacija unutar Dugog polja, nestručnu rekonstrukciju građevina tradicionalne arhitekture, građenje lokalnih prometnica koje su svojom širinom i neuređenim otkopima također degradirale vizualne krajobrazne vrijednosti ovoga područja. Ovo je područje i s najviše poljoprivrednih površina na području Parka. Dominiraju pašnjačke površine dok je obrađenih malo. Na području Dugog polja nalazi se i nekoliko značajnih arheoloških lokaliteta i spomenika kulture. Riječ je o nalazištima stećaka: „Zelena kosa“ kod jezera Blidinje, te „Čuljci“ i „Lokve“ na Risovcu. Kolibe-stanove nalazimo po obodu polja od donjih Bara do Sovićkih vrata i njihov broj je u stalnom opadanju. U slici područja dominiraju pašnjačke površine, dok se šumske površine prostiru rubnim istočnim dijelom polja ispod padina Čvrsnice na predjelima Jelinak, Masna luka, Borićevac i Risovac. Posebno se svojom ljepotom ističe šumski rezervat Masna Luka – Borićevac koji obuhvaća područje vegetacije bijelog bora – munike. Područje Masne Luke poznato je i po lokalitetima Gornje i Donje Bare kojeg čine tri jezera i koji predstavljaju vrijedne geološke i hidrološke lokalitete. Još se jedan vrijedni hidrološki lokalitet nalazi na području Dugog polja. Riječ je potoku ponornici Brčanj koja poplavi Brčanjsko polje svako proljeće.

Vran planina predstavlja planinski masiv specifičan po svom čunjastom obliku, bez izraženih oštih stijena i vitkih visova, pa je iz tog razloga pomalo jednoličan bez velikih reljefnih kontrasta. Kao i Čvrsnica, Vran predstavlja krajobrazno područje naglašeno prirodnih obilježja u kojem se izmjenjuju šume, planinski travnjaci i pašnjaci, te kamenjare. Masiv se može podijeliti na dvije cjeline, i to na **gorski masiv Velikog Vrana s gorskom visoravni Metaljke** i **masiv Malog Vrana s udolinom Svinjače** koje ujedno predstavljaju dva manja krajobrazna područja.

Gorski masiv Velikog Vrana s gorskom visoravni Metaljke površinom zauzima veći dio planinskog masiva Vran i pruža se od grebena Velikog Vrana prema sjeveru i sjeverozapadu (Slika 28). Kad promatramo Vran-planinu s jugoistočne strane, iz Dugog polja, ona izgleda kao dugački jednoličan, ogoljeli greben, bez šumske vegetacije. Ta kamena površina od vrha grebena strmo se spušta do polja i izbrazdana je dubokim vododerinama, suhodolinama, niz koje za vrijeme padanja kiše ili topljenja snijega teče voda od bujica.

Metaljka je valovita visoravan, promjera 5-6 km. Na njoj nema prostranih ravnih površina, već je karakteriziraju duboke i široke uvale sa mnogobrojnim vrtačama koje postupno padaju prema sjeverozapadu. Još jedna karakteristika ove visoravni je njena izuzetna pošumljenost. Cijela sjeverna strana je obrasla u gustu jelovu šumu koja počinje već od podnožja, dok je podnožje sjeverozapadne strane Vrana obraslo visokom bukovom šumom, potom ide miješana šuma sa jelom i omorikom, pa ista jelova šuma. U višim položajima prevladava klekovina i raznolika vegetacija planinskih rudina, mjestimično prošarana kamenitim odsjecima. Planinski pašnjaci javljaju se na nadmorskoj visini od 1500 do 1800 m.

Gorski masiv Malog Vrana pruža se od grebena Malog Vrana (2017 m.n.v.) prema jugu. Masiv Malog Vrana je izrazito pošumljen. Njegovi južni i jugoistočni obronci su obrasli u visoku bukovu šumu, dok su jugozapadni obrasli u gustu jelovu šumu. Posebno se ističe zbog svoje ekološke i vizualne vrijednosti, područje Modruškog Gvozda obraslo u šumu bukve.

Svinjača je prostrano visoko polje na kojem do izražaja dolazi antropogeni utjecaj. On se očituje u tradicionalnom poljodjeljskom krajobrazu kojeg sačinjavaju pašnjačke i oranične površine s pojedinačnim objektima smještenim uz rub polja. Sjeverni i istočni dio polja je više krševit, pa se nalazi pod travnjacima i pašnjacima.

2.4. POVIJESNI PODACI

2.4.1. Arheološki podaci

Područje Parka prirode Blidinje se u pisanim dokumentima prvi put spominje 1408. godine u povelji bosanskog kralja Ostoje, mada je područje bilo naseljeno još i prije prvih pisanih tragova. Na području Parka postoji tek nekolicina spomenika kulture, ali najstariji datiraju još iz prapovijesnog perioda što svjedoči o dugoj tradiciji života, odnosno boravka ljudi na ovim prostorima. Detaljna arheološka istraživanja na ovim prostorima do sada nisu izvršena. Arheološki lokaliteti nalaze se na izuzetno atraktivnim i strateškim lokacijama, ali su teško pristupačni. Prisutni su lokaliteti gradina i gomila, pronađeni su ostaci antičkog oruđa i novca, postoji ruševina srednjovjekovne crkve te par nekropola stećaka (Karta 14). Posebno je zanimljivo graditeljsko naslijeđe planinskih stanova kojih je veliki broj na cijelom području Parka, kao i karakterističnih kamenih međa oranica.

Trenutno se na području Parka nalazi 5 nacionalnih spomenika koje je proglasila Komisija/ Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Nacionalni spomenici su: nekropole stećaka na lokalitetima Risovac, Dugo polje, Ponor, Barzonja i Donje Bare (Slika 29). Stećci su vrlo kvalitetne obrade i bogati su ornamentima. Zastupljeni su svi karakteristični oblici stećaka od amorfnih primjeraka do bogato obrađenih sanduka, sljemenika i ploča. Nerijetko se ponavljaju motivi i slike iz života. Nažalost, iako su zaštićeni, do sada nisu vršeni radovi sanacije i čišćenja stećaka i okolnog terena na ovim lokalitetima.

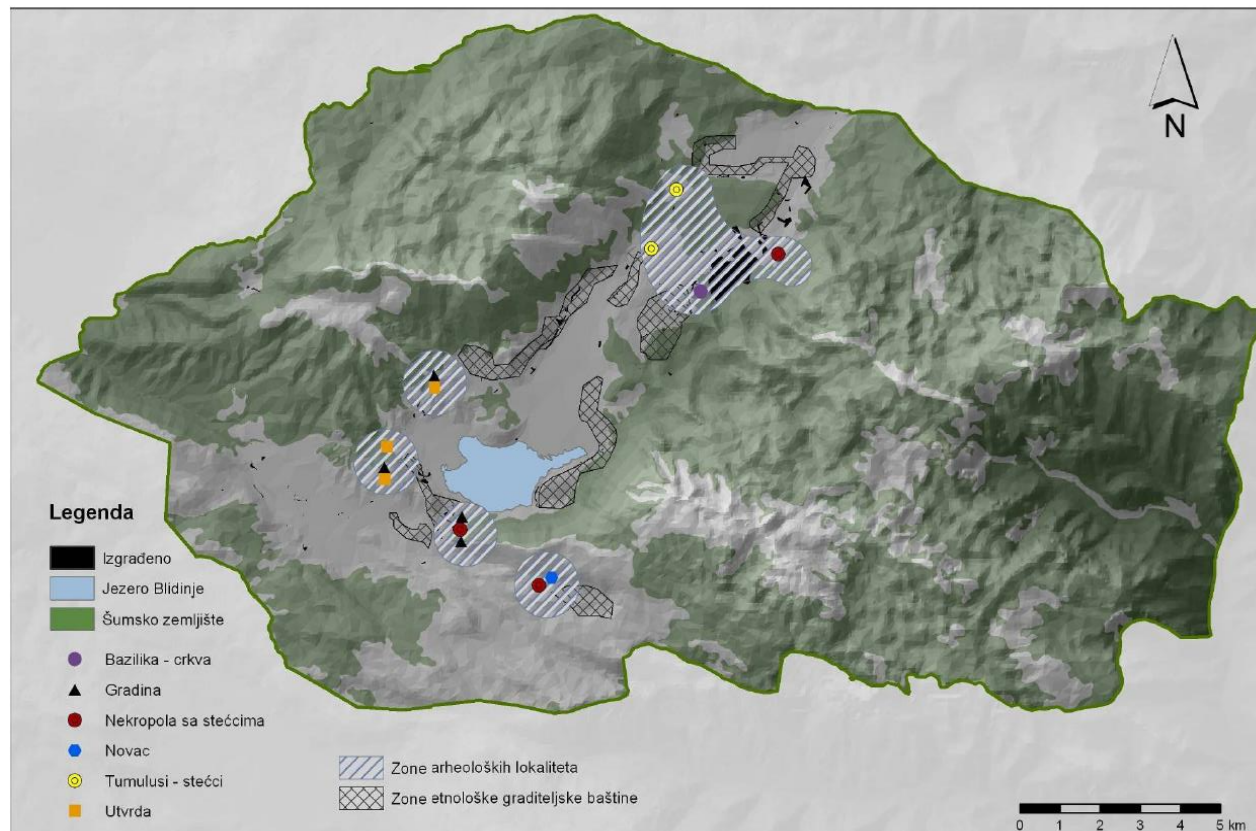
Slika 29. Nekropola stećaka na lokalitetu Risovac

Slika 30. Graditeljsko naslijeđe, planinski stan

Iz prapovijesnog perioda zabilježeno je par lokacija gradina i gomila. Zajedničko im je da su uglavnom smješteni na uzvisinama, zaštićeni su suhozidima, a na lokalitetima su pronađeni tragovi oruđa i keramike. Lokaliteti gradina su Barzonja, Kutina, Sesaruša, Podjelinak, Žabljak i Gradinu u Žlibu. Dvije su gomile na lokalitetima Hrbine-Risovac (Zmijska gomila) i Marića greblje (Risovac). Na pojedinim lokalitetima su zabilježeni nalazi oruđa iz bakrenog doba, te iz brončanog i željeznog na lokalitetima Žljeba i Žabljaka. Osim prapovijesti, zabilježeni su tragovi i iz antike kroz nalaze novca i oruđa. Na lokalitetu Crkvina, Badnji (općina Tomislavgrad) pronađeni su temelji srednjovjekovne crkve dimenzija 13x8,1 metara, a debljine zida 80cm. Lokalitet do sada nije detaljnije istraživan. Ono po čemu je ovaj kraj prepoznatljiv, što je dio krajobraza kroz stoljeća, su planinski stanovi i staje koji su korišteni za boravak ljudi i stoke u vrijeme ispaše (Slika 30). Oni se svojim graditeljskim karakteristikama uklapaju i u geomorfološke i klimatske karakteristike kraja. Na 19 lokaliteta ubicirano je oko 160 objekata od kojih je 85 u dosta dobrom, dok su ostali u ruševnom stanju. Bitna za spomenuti i zabilježiti je i mlinica u mjestu Ponor u koju ponire potok Brčanj. Ovo je zasigurno vrlo vrijedna građevina koja treba biti sanirana i vraćena u svoju izvornu funkciju. Veliki broj ovih građevina nije odoljelo zubu vremena, a njihova se funkcija potpuno izgubila.

Kulturno povijesna baština Parka tek treba da bude prepoznata kao dodatni turistički potencijal, te da ulaganjem u uređenje i zaštitu arheoloških i spomeničkih lokaliteta postane nezaobilazan dio turističke ponude Parka prirode Blidinje.

Karta 14. Zone i lokaliteti kulturne baštine na području Parka prirode Blidinje (izvor: Prostorni plan PP Blidinje, Arhitektonski fakultet, Zavod za urbanizam i prostorno planiranje)

2.4.2. Prethodni sustav namjene zemljišta

Tradicionalno su stočarstvo i u manjoj mjeri poljoprivreda bile glavne gospodarske grane na području Parka prirode Blidinje. Razvile su se kao rezultat migracija stanovništva iz nizinskih predjela Hercegovine u planine tijekom ljetnih mjeseci i suša.

Osim čuvanja stoke obrađivale su se i sirovine iz kojih se dobivalo: mlijeko, vuna, koža. Istovremeno su se uzgajale i poljoprivredne kulture ječam, zob, pšenica, raž i krumpir te skupljala stočna hrana za zimske mjesece. Zbog dugotrajnog boravka na visokim poljima između Čvrsnice i Vrana gradila su se skloništa – pastirski stanovi, jedni od najljepših antropogenih zadiranja unutar ovog područja.

Uz stočarstvo i poljoprivredu, i planinarstvo na ovim područjima ima dugu tradiciju.

2.4.3. Nematerijalna baština

Područje Parka prirode Blidinje idealan je prostor za istraživanje i interpretaciju nematerijalne kulturne baštine. To je prostor na kojem su stoljećima, tijekom ljetnih mjeseci, živjeli stočari iz južne Hercegovine čime su ostavljeni zanimljivi elementi za istraživanja ove vrste građe.

Nematerijalna kulturna baština na području Parka prirode Blidinje obuhvaća: **jezičnu i folklornu baštinu** te **tradicijska umijeća i obrte**.

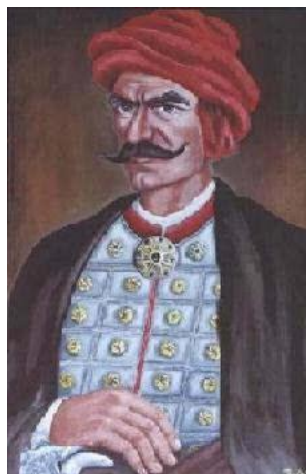
Na ovom području je prošlo jako malo vremena od kako se prestala živjeti tradicija. U nekim područjima još su žive osobe koje se sjećaju vremena kada se nošnja nosila svakodnevno, kada se živjelo u sličnim uvjetima i na sličan način kao prije par stotina godina, a osobito kada je kolektivno društveno ponašanje lokalnih zajednica bilo u skladu s tradicionalnim shvaćanjima, vjerovanjima i nazorima. To je dobra početna baza za svjesni nastavak očuvanja nematerijalne baštine, ali je nužna žurna stručna intervencija u smislu istraživanja, popisa, valorizacije i stručnih intervencija u lokalnim zajednicama radi transmisije znanja.

Jezična baština, u koju spadaju legende izuzetno je bogata. Najpoznatije su legenda o Divi Grabovčevoj (Slika 31), ramskoj kršćanskoj djevojci koja je radije odabrala smrt nego se odrekla svoje vjere i tradicije, te legenda o Mijatu Tomiću (Slika 32) o njegovoj časnoj borbi za obranu osobnog i narodnog dostojanstva.

Tradicijske djelatnosti uglavnom su vezane za nomadski način života povremenog stanovanja. To uključuje znanja od obrta za izgradnju stanova do umijeća čuvanja i pripreme hrane. Obrti vezani za građevinarstvo ove vrste uglavnom su zaboravljeni zbog suvremenih načina gradnje, međutim načini pripreme hrane (proizvodnja mliječnih proizvoda, sušenje mesa) obzirom na povratak ovčarstva, uglavnom su sačuvani.

Slika 31. Spomenik Divi Grabovčevoj na Kedžari

Slika 32. Hajduk Mijat Tomić

Promicanje nematerijalne kulturne baštine zbog svoje dobre očuvanosti, moguće je aktivno provoditi na području kojim upravlja Javna ustanova Parka prirode Blidinje. Na taj bi način ovo područje tako postalo središnja točka za širu regiju Hercegovine. Naravno ova djelatnost neodvojiva je od materijalne baštine. Zajedničkim aktivnostima moguće je ostvariti zaštitu, povezati prošlost, sadašnjost i budućnost, te doprinijeti društvenom i gospodarskom napretku područja Parka prirode Blidinje.

2.5. DRUŠTVENO-GOSPODARSKI PODACI

2.5.1. Stanovništvo i lokalne zajednice

Park prirode Blidinje zahvaća dijelove područja Općina Jablanica, Posušje, Prozor i Tomislavgrad te Grada Mostara, u okviru tri županije: Hercegovačko-neretvanske, Zapadnohercegovačke i Herceg-bosanske (Karta 15). Ovo šire interesno područje u demografskom smislu karakterizira pad broja stanovnika u odnosu na stanje utvrđeno popisom 1991. godine, pri čemu je najizraženije smanjenje uočeno kod stanovništva Općine Prozor (-18%), a najblaže - 3,7%, u Općini Posušje. Starosna struktura na čitavom području je poprimila tipična obilježja ostarjele demografske slike.

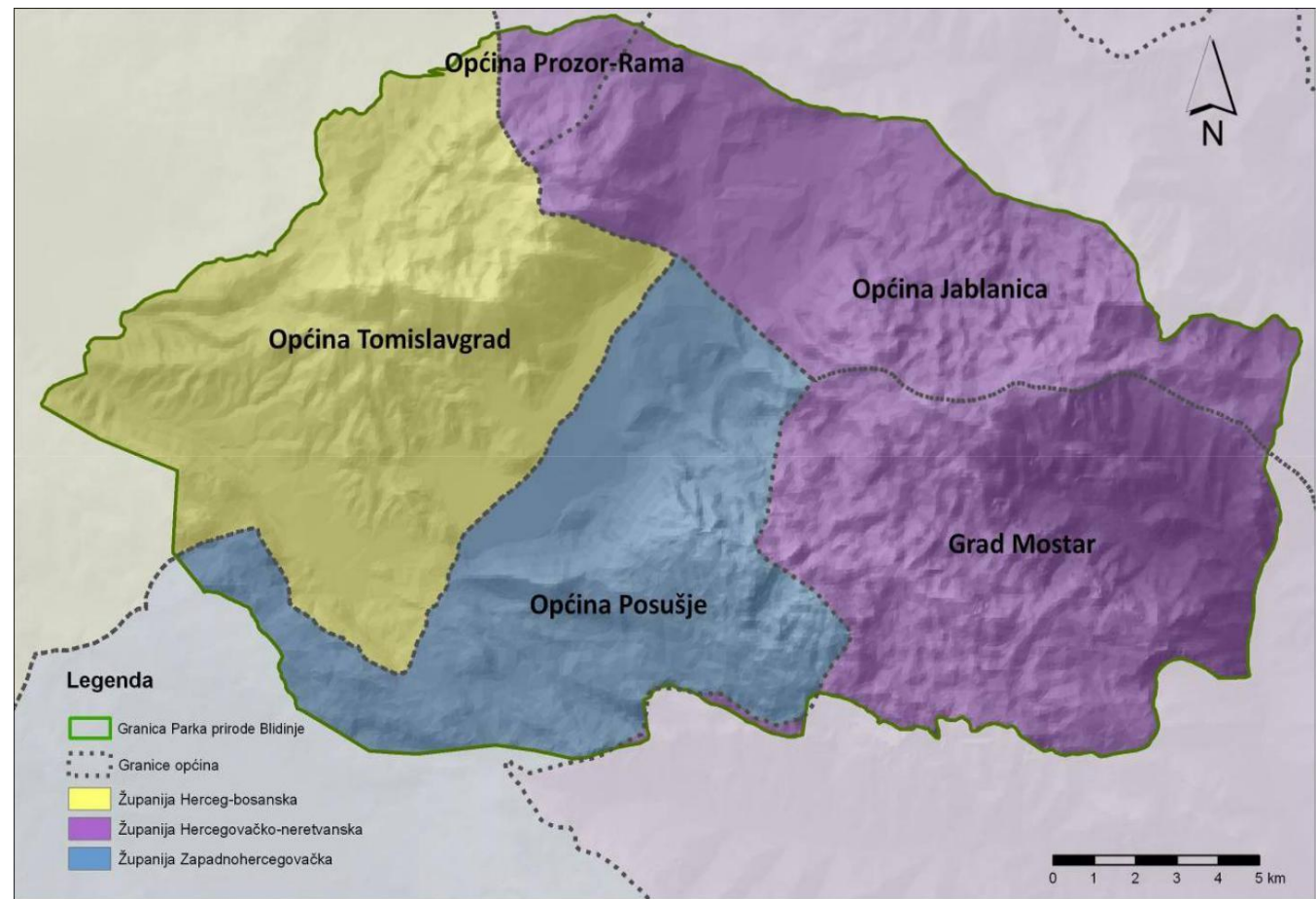
U pogledu zaposlenosti, broj aktivnih radnih mjesta je generalno smanjen, a podaci iz 2009. godine ukazuju da najpovoljniju stopu zaposlenosti ima Grad Mostar a najnižu Općina Prozor. U razdoblju nakon 1991. godine na cijelom području je evidentiran porast nezaposlenosti, a najveći broj nezaposlenih u odnosu na ukupno stanovništvo ima Općina Jablanica.

Negativan prirodni priraštaj stanovništva imaju Općine Jablanica, Mostar i Tomislavgrad, dok je u Općinama Posušje i Prozor ovaj pokazatelj pozitivan. Međutim u svim slučajevima je uočena zakonita tendencija smanjenja broja živorođenih uz porast mortaliteta, te ukoliko se nastave ovakve tendencije izgubiti će se reproduksijska snaga stanovništva šireg interesnog područja.

Ne postoje službeni podaci o strukturi stanovnika na zaštićenom području Parka prirode Blidinje. Broj stalnih stanovnika koji prezimljuju na Blidinju se procjenjuje na nekoliko obitelji – svega 9, odnosno ukupno 22 stanovnika Masne Luke i Risovca. Na prostoru Parka ne postoje objekti društvene infrastrukture kao što su škola, pošta, ambulanta i sli no, izuzev nekoliko objekata uslužne djelatnosti koji su u funkciji (jedna trgovina, dvije gostionice).

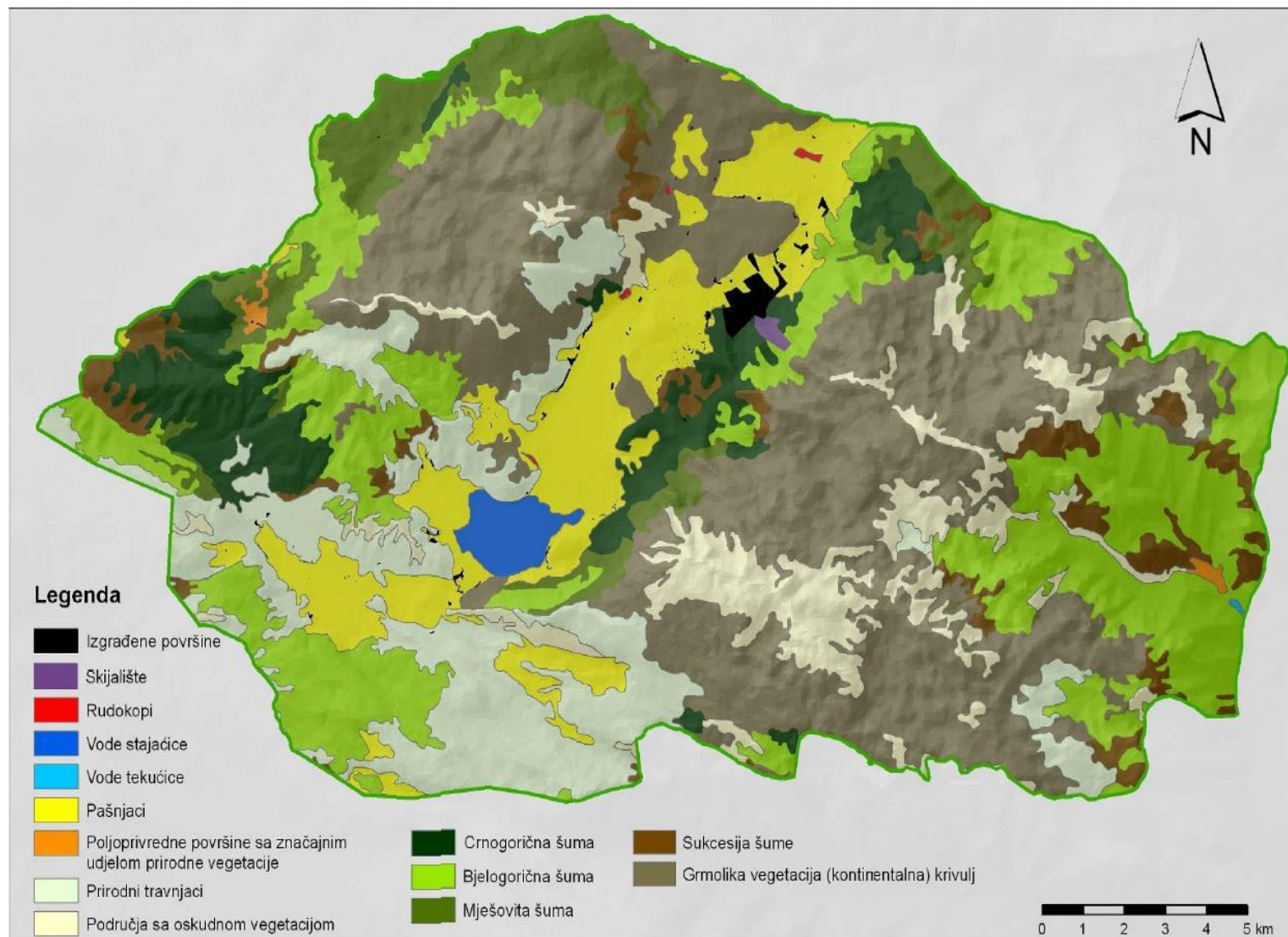
Unutar Parka nalaze se brojne manje skupine objekata sekundarnog stanovanja, te pojedinačni objekti koji su locirani na područjima: Masna luka, G. Badnje, D. Badnje, Risovac, Podborje, Borićevac, Ivan Dolac, Varičak, Sesaruša, Barzonja, Stupi, Jedinica i Kraljevica. Ove skupine objekata nisu evidentirane kao stalna naselja.

Karta 15. Prikaz granica županija i općina na području Parka prirode Blidinje (izvor: GIS baza podataka za BiH)

2.5.2. Sadašnja namjena zemljišta

Podaci o namjeni zemljišta temelje se na CORINE bazi podataka za Bosnu i Hercegovinu, kao jedinom pouzdanom izvoru koji je bio dostupan prilikom izrade ovog Plana (Karta 16).

Karta 16. Karta korištenja zemljišta na području Parka prirode Blidinje (izvor: CORINE baza podataka za BiH)

Šume. Prostor Parka prirode Blidinje najvećim dijelom pokrivaju šume i šumska zemljišta (23907 ha ili 67,6 %). U šumsko zemljište su svrstane i sve površine obrasle grmolikom vegetacijom (bor krivulj, klečice, ljeska i dr.). U takvom razvrstavanju šume pokrivaju 11.467 ha ili 32,4 % površine parka, a šumsko zemljište 12.440 ha ili 35,2 %. Struktura šuma je takva da u njoj dominiraju (oko 70 % površine) četinarske vrste drveća i grmlja pri čemu su najzastupljenije različite vrste borova (krivulja, munike, crnog i običnog bora). Kako se područje Parka nalazi na području tri županije tako je i ingerencija nad gospodarenjem šumama podijeljena. Na području Herceg-bosanske županije šumama gospodari ŠGD Hercegbosanske šume d.o.o. Kupres, šumarija Tomislavgrad, na području Zapadno-hercegovačke županije poduzeće Šume Herceg-bosne šumarija Posušje JP Posušje, te na području Hercegovačko-neretvanske županije JP Šumsko-gospodarsko društvo Šume Hercegovačko-neretvanske županije Mostar.

Poljoprivredne površine u Parku prirode Blidinje su ograničene, rascjepkane i uglavnom neobrađene, a najviše ih je na području Dugog polja i Svinjače. Osnovne poljoprivredne djelatnosti su proizvodnja mesa, mlijeka i sira, u manjoj mjeri povrća i žitarica, a moguće i razvoj pčelarstva. Cijelo područje bogato je ljekovitim biljem. Zasad se ubiranje i sakupljanje plodova i ljekovitog bilja bazira uglavnom na branju i sakupljanju za osobne potrebe, iako postoji mogućnost komercijalnog razvoja.

Pašnjaci na ovom području predstavljaju autentični dio kulturnog poljodjeljskog krajobraza čine i svojevrsan kontrast šumama i vrletima. Danas, zbog smanjenja broja stoke, mjestimično dolazi do zašumljavanja te je potrebna čovjekova intervencija ako se želi sačuvati slika tradicionalnog poljodjeljskog krajobraza. Planinski pašnjaci prostiru se od 1600 do 2200 m.n.v., a zauzimaju 37.97 km² površine Parka ili 10.61%. Najveće površine nalaze se u predjelima Dugog polja, Čvrsnice i na Vran planini. Zbog izuzetnog bogatstva divljači, posebno divokoza, već u vrijeme Austro-Ugarske je formirano **lovište** na području Vrana i Čvrsnice koje je s lovištem na području Dreznice obuhvaćalo oko 45000 ha. Danas se na području Parka prirode Blidinje nalaze dva uzgojna područja smeđeg medvjeda te jedno uzgojno područje za divokoze. Za potrebe pripreme Plana upravljanja podaci o konkretnim lovištima prikupili su se za područje Herceg-bosanske županije i za područje Zapadno-hercegovačke županije. U Parku na području obje županije nalazi se po jedno planinsko lovište otvorenog tipa.

Vode. Zbog krških karakteristika terena na teritoriju Parka prirode Blidinje nema razvijene površinske hidrološke mreže. Najznačajnija vodna tijela unutar Parka su: rijeka Diva Grabovica, potok Brčanj, jezero Blidinje, Čvrnsničko jezero, jezero Crepulja, jezero Crljenak i niz manjih lokava i jezera, izvori Jasle, Fratarsko vrilo, Gornje vrilo i jezera (bare), Grkuš, Soldino vrelo, Bilo vrilo i Konjsko vrilo. Opskrba vodom stanovništva i ugostiteljskih objekata na teritoriju Parka nije riješena sustavno. Većinom se koriste cisterne (čatrnje), a izvedene su i manje kaptaže izvora. Katolički samostan u Masnoj Luci ima vlastiti vodoopskrbni sustav kojim je zahvaćena voda iz obližnjeg stalnog (Fratarskog) izvora. Vodama na području Parka upravlja Agencija za Vodno područje Jadranskog mora kojoj je povjereno upravljanje vodama na razini Federacije BiH.

Iskopišta. Unutar područja Parka postoji nekoliko iskopa (materijala za gradnju objekata) koji narušavaju vizualne vrijednosti prostora, a najveći iskop trenutno se nalazi na sjeveroistočnom predjelu Dugog polja i uzurpira prirodni tok potoka Brčanj (Slika 33).

Infrastruktura. Područje Parka je uokvireno s dva europska cestovna pravca: E65 Split-Dupci-Ploče i E73 (Ploče-Mostar-Jablanica), te s dva značajna regionalna cestovna pravca: Dupci-Cista Provo-Aržano-Livno-Šuica-Bugojno i Jablanica-Prozor-Bugojno. Kroz park prolaze dvije regionalne ceste: Jablanica-Posušje (Ri Tomislavgrad- Blidinje (R 419a)). Unutar granica Parka postoji i niz lokalnih prometnica čije je stanje nezadovoljavajuće (Slika 34).

Slika 33. Iskopi pijeska u Dugom polju

Slika 34. Stanje prometnica

Slika 35. Objekti sekundarnog stanovanja

Dalekovod 2 x 220 kV Rama-Posušje izgrađen prije 12-ak godina ozbiljno narušava vizualne vrijednosti i krajobraznu cjelovitost Parka. Proizvodnu i distributivnu djelatnost na području općina Mostar, Prozor-Rama, Tomislavgrad i Posušje obavljaju Javno poduzeće Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosna d.d. Mostar te Javno poduzeće Elektroprivreda BiH na području općine Jablanica.

Stanovanje. Posljednjih desetljeća uočljiva je depopulacija ruralnih prostora unutar granica Parka, a samo su dva naselja stalno nastanjena tijekom cijele godine. Unutar granica Parka nalaze se brojni objekti sekundarnog stanovanja (Slika 35). Oni svojim izgledom, volumenom, nekorištenjem autohtonih materijala opasno narušavaju vizualne vrijednosti Parka prirode. Posljednjih godina povećan je interes za njihovom izgradnjom. Pastirski stanovi se nalaze na više lokacija na Dugom polju i uglavnom su u derutnom stanju ili se koriste kao ostave i staje.

Rekreacija. Skijanje je najzastupljeniji oblik rekreacije u Parku prirode Blidinje u zimskim mjesecima. Ski-centar nalazi se u predjelu Risovca i trenutno su u funkciji tri skijaške staze s vučnicama i ski-liftovima ukupne duljine oko 4,5km. Tijekom ljeta, proljeća i jeseni vrlo je popularno planinarenje.

2.5.3. Vodoprivreda

Upravljanje vodama na razini Federacije BiH je povjereno Agenciji za Vodno područje rijeke Save sa sjedištem u Sarajevu i Agenciji za Vodno područje Jadranskog mora sa sjedištem u Mostaru. Institucionalno-pravni okvir upravljanja vodama na razini Federacije BiH je preko Vlade FBiH povjeren Federalnom i kantonalnim Ministarstvima poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva. Područje Parka prirode Blidinje pripada Jadranskom slivu, što znači da je za njegovo upravljanje nadležna Agencija za Vodno područje Jadranskog mora.

Zakonom o vodama FBiH je predviđeno donošenje velikog broja podzakonskih akata. Navedenim Zakonom je propisana i obveza donošenja Strategije upravljanja vodama za period od 12 godina, kojom se u najširem smislu definira politika upravljanja vodama Federacije BiH. Strategija je pripremljena u travnju 2010. godine u vidu prijedloga. Predstavnički dom Parlamenta FBiH usvojio je prijedlog Strategije upravljanja vodama FBiH u listopadu 2010 u tekstu kako ga je predložila Vlada Federacije Bosne i Hercegovine. Dom naroda Parlamenta FBiH usvojio je prijedlog Strategije upravljanja vodama FBiH u istom tekstu u prosincu 2011.

Plan upravljanja za Vodno područje Jadranskog mora je izrađen u travnju 2018. Na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Odluku o donošenju Plana upravljanja vodama za vodno područje Jadranskog mora u Federaciji BiH (2016.-2021.) u svibnju 2018. Plan upravljanja slivovima Neretve i Trebišnjice izrađen je 2015. godine.

Zbog geomorfoloških karakteristika terena područje Parka prirode je oskudno površinskim vodama; osim jezera Blidinje i nekoliko manjih jezera, lokvi i izvorišta nema značajnijih stalnih površinskih tokova. Vodoopskrba stambenih objekata se uglavnom vrši individualno, preko cisterni, a pojedini objekti su za ove potrebe kaptirali neka od snažnijih vrela. Ove kaptaze nemaju definirane zone zaštite, pa se njihova slivna područja ne kontroliraju niti štite od zagađivanja. Održavanje i kontrola kvalitete vode sa izvorišta na području Parka se ne provodi sustavno. Osim toga, zbog niza okolnosti koje su uslijedile od formalne zaštite ovog područja do danas, može se konstatirati da se na području Parka u smislu zaštite vodnog dobra nije dovoljno učinilo.

U proteklih dvadesetak godina na području Parka prirode Blidinje došlo je do masovne gradnje objekata za odmor koju nije pratila izgradnja adekvatne komunalne infrastrukture, u prvom redu vodovoda i kanalizacije. Stihijska izgradnja ovakvih objekata za sobom je povukla niz negativnih posljedica za okoliš, pored narušavanja vizualnih vrijednosti prirodnog ambijenta. Naime, većina ovih objekata nema propisno urađene septičke jame te se otpadne vode procjeđuju u podzemlje, odnosno direktno se zagađuje tlo, površinske i podzemne vode. Pored toga, većina ovih kuća ima manje ili veće vrtove za uzgoj povrća pri čemu se koriste razna zaštitna sredstva i gnojivo. Primjećene su i devastacije prostora u obliku iskopišta materijala, pri čemu se posebno ističe iskopište u Brčanskom polju jer se materijal vadi neposredno uz potok Brčanj. Iskopišta su štetna za okoliš, a osobito kruti otpad koji se odlaže u ove jame.

Prostornim planom parka prirode Blidinje predviđeno je donošenje detaljnih planskih dokumenata kojima bi se definirali uvjeti korištenja prostora, ponajprije zbog sprječavanja nekontrolirane izgradnje objekata za odmor i sanacije postojećih objekata. To se nije dogodilo sve do 2010. godine kada je donesen Regulacijski plan „Risovac“. Ovim planskim dokumentom započet je proces legalizacije zatečenih objekata na području Parka koji teritorijalno pripada općini Jablanica, ukupne površine 148 ha. Planom je, između ostalog, predviđena i izgradnja vodoopskrbnog i kanalizacijskog sustava sa uređajem za pročišćavanje otpadnih voda. Predviđeno je da se izvorište za napajanje naselja formira bušenim bunarima u aluviju povremenog toka Brčanj.

2.5.4. Šumarstvo

Područje Parka prirode Blidinje najvećim dijelom pokrivaju šume i šumska zemljišta (23907 ha ili 67,6 %). Pritom se pod šumom podrazumijevaju sve površine obrasle šumskom vegetacijom bilo da je ta vegetacija iz sjemena ili iz panja. U šumsko zemljište su svrstane sve površine obrasle grmolikom vegetacijom (bor krivulj, klečice, ljeska i dr.).

U takvom razvrstavanju šume pokrivaju 11467 ha ili 32,4 % površine parka, a šumsko zemljište 12440 ha ili 35,2 %. Navedeni podaci odnose se na cjelokupnu površinu parka, a temelje se na CORINE bazi podataka za BiH kao jedinom pouzdanom izvoru koji je bio dostupan prilikom izrade ovog plana. Službeni podaci o šumama iz šumskogospodarskih planova ili dokumenata prostornog planiranja uglavnom ne postoje ili su teško dostupni.

Vegetacijski gledano šume (Karta 19) u Parku prirode Blidinje su vrlo raznolike što je uvjetovano činjenicom da se područje Parka nalazi u tri klimatske zone identificirane u BiH: izmijenjene sredozemne klime, pretplaninske sredozemne klime i planinske klime. Upravo na ovom području je prijelaz iz sredozemne klime u planinsku najuži na prostoru BiH. Stoga se na području Parka mogu naći submediteranski florni i vegetacijski elementi, brdski i gorski te pretplaninski i planinski florni elementi u različitim visinskim gradacijama ovisno o položaju unutar masiva planina Čvrsnice i Vrana.

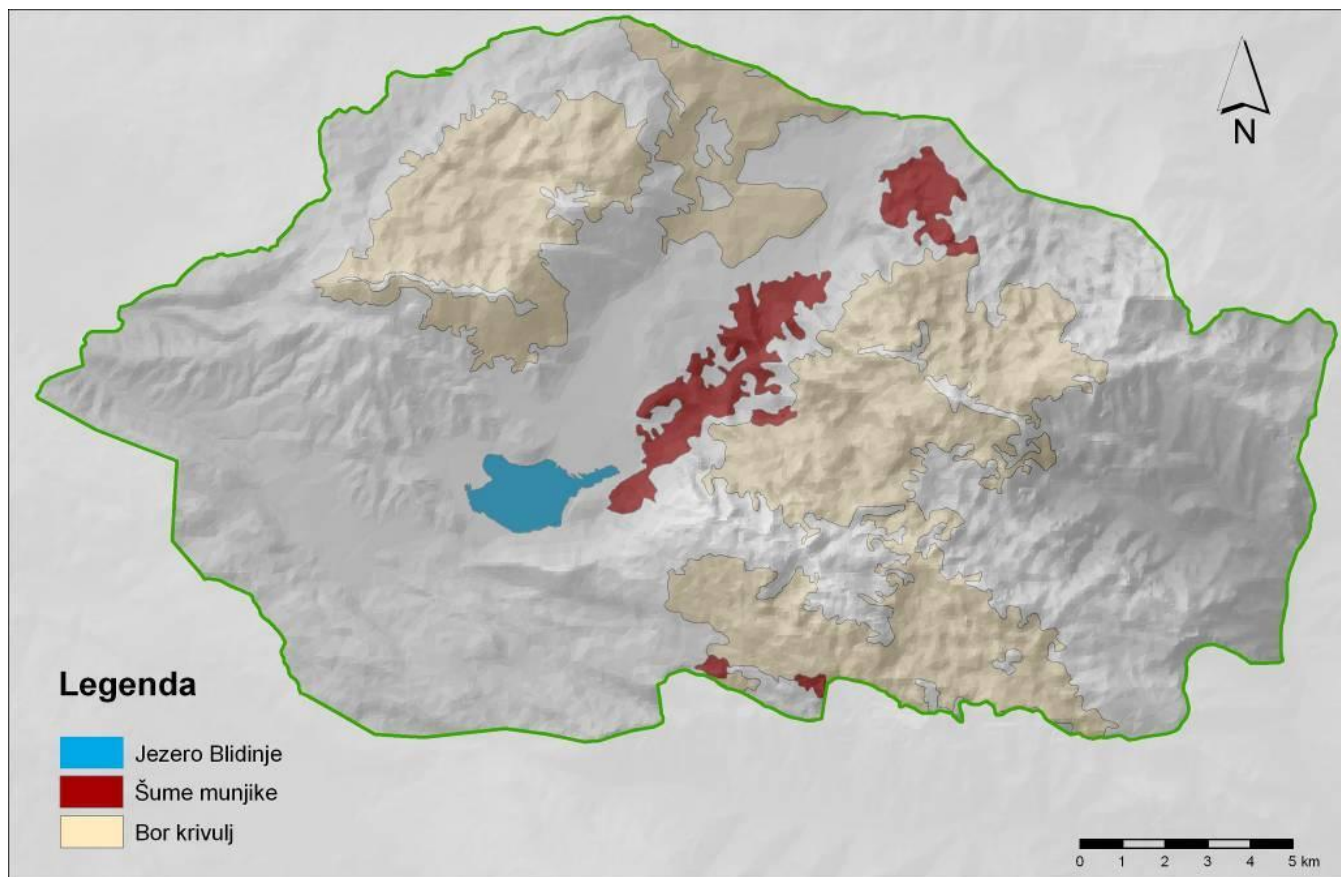
Vrlo razvedena geomorfologija prostora s brojnim kanjonima i planinskim vrhovima te veoma izražen krški reljef na većem dijelu Parka uvjetuju veliku raznolikost vegetacijskih tipova u kojima ima mnoštvo endemskih vrsta. Ovdje se kao rijetko gdje na području Dinarida mogu naći kontakti submediteranske i planinske vegetacije.

Prema Šili u (2002) od podnožja planina na promatranom području (nadmorske visine od oko 500 m) gdje dominiraju krške šume bjelograba (*Carpinus orientalis*) s različitim facijesima (npr. s tilovinom i šmrikom), nadovezuju se šume hrasta medunca (*Quercus pubescens*), zatim šume crnog graba (*Ostrya carpinifolia*) s jesenskom šašikom, montane bukve (*Fagetum montane*), bukovo-jelove šume (*Abieti- Fagetum*), subalpska bukova šuma (*Fagetum subalpinum*), crnaborove (*Pinus nigra*) i munikine (*Pinus heldreichii*) šume, smrekove šume pa sve do klekovine bora (*Pinetum mughi*) na padinama i vrhovima ovih planina (Pločno – 2226 m).

Prema prostornom planu za Park prirode Blidinje šume imaju: 1) ekološko zaštitnu funkciju koja se odnosi na očuvanje i zaštitu prirodnog okoliša, utjecaj na klimu, floru i faunu, 2) posebnu namjenu korištenja koja je vezana uz znanstvena istraživanja, edukaciju i rekreaciju te 3) gospodarsku funkciju koja je zastupljena tek iznimno i to u najmanjoj mogućoj mjeri.

Prema Prostornom planu za Park prirode Blidinje šume su razvrstane na:

- šume bez razvojnih funkcija koje čine šume u posebnim rezervatima;
- šume s ograničenim razvojnim funkcijama za potrebe istraživanja, edukacije, turizma i rekreacije;
- šume s usmjerenim razvojnim funkcijama koje čine šume za gospodarske potrebe i lovstvo.

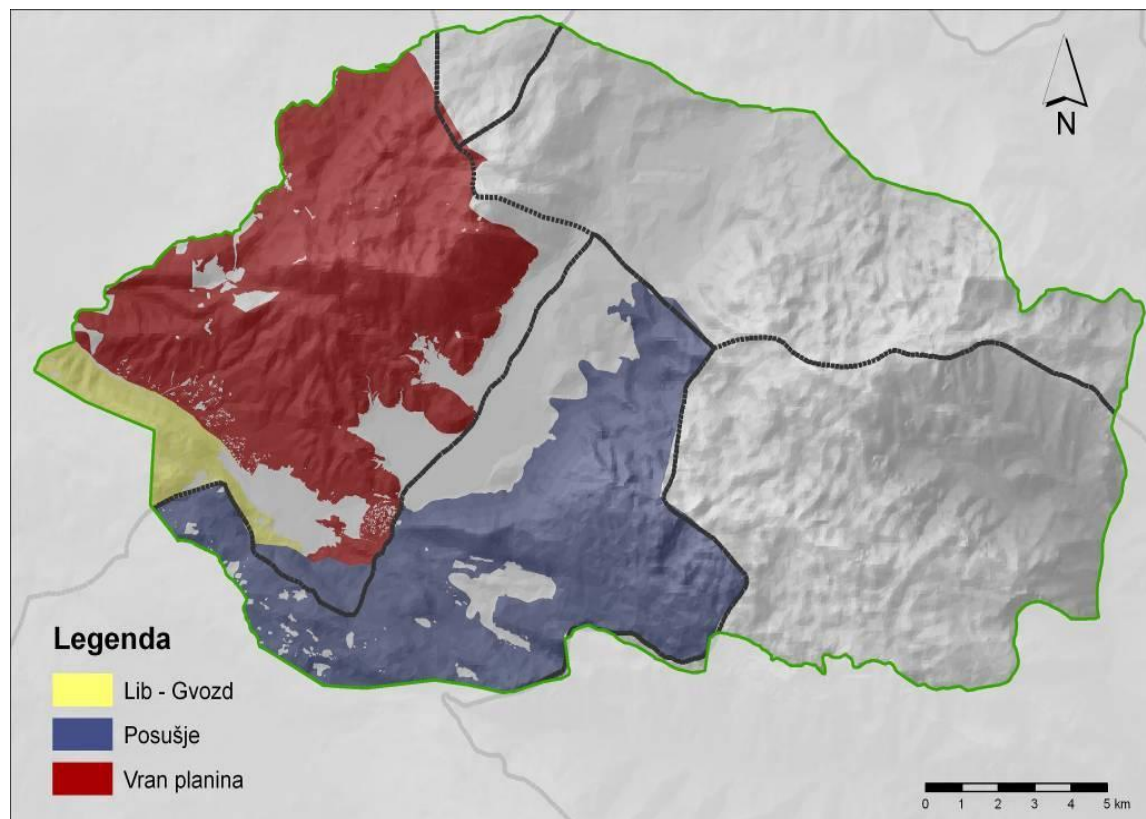
Karta 17. Šume sa izraženom zaštitnom funkcijom

U radu Beus i Vojniković 2007. „Zaštićena i specifična područja šuma i šumskih zemljišta u Bosni i Hercegovini – teritorij Federacije BiH“ stoji podatak da na prostoru Čvrsnice postoji prašumski rezervat šume munike s površinom od oko 90 ha u odjelu 23 unutar gospodarske jedinice Čvrsnica). U istom radu je navedeno da su sastojine klekovine bora krivulja i šume munike zaštićene sa stanovišta zaštite izvorišta vode (Karta 17). Kako tih šuma na ovom području ima razmjerno mnogo sveukupna vrijednost šuma na području Parka dobiva još veću važnost. Jednako tako se u radu navodi da vrlo značajnu ulogu imaju i šume nepodobne za gospodarenje koje su svrstane u kategoriju specifičnih šuma i šumskih zemljišta za područje Federacije BiH. Od šuma navedenih u radu na području Parka se mogu naći:

- šume crnog graba u submediteranskom montanom pojasu (*Seslerio automnalis* – *Ostryetum* Horv et Ht-i 1950.)
- šume crnog bora na liticama
- šume bukve i crnog graba (*Ostryo* – *Fagetum* Wrab 1966.)
- šume bukve i javora gluha a (*Aceri obtusati* – *Fagetum* Fab. et al. 1963)
- šume bukve i plemenitih listača (prvenstveno javora)
- šume i šikare medvjede ljeske i crnog graba (*Colurno* – *Ostryetum carpinifoliae* Ble 1955).

Šumarska djelatnost u obuhvatu prostora Parka organizirana je prema šumarskoj legislativi Federacije BiH. Trenutno važeća je Uredba o šumama (2009, Izmjene i dopune 2010) kojom je propisano da se gospodarenje šumama obavlja na teritorijalnom principu, tj. da se u svakom kantonu/županiji gospodarenje šumama povjerava poduzeću za gospodarenje šumama. Na taj način su u većini kantona/županija organizirana poduzeća za gospodarenje šumama.

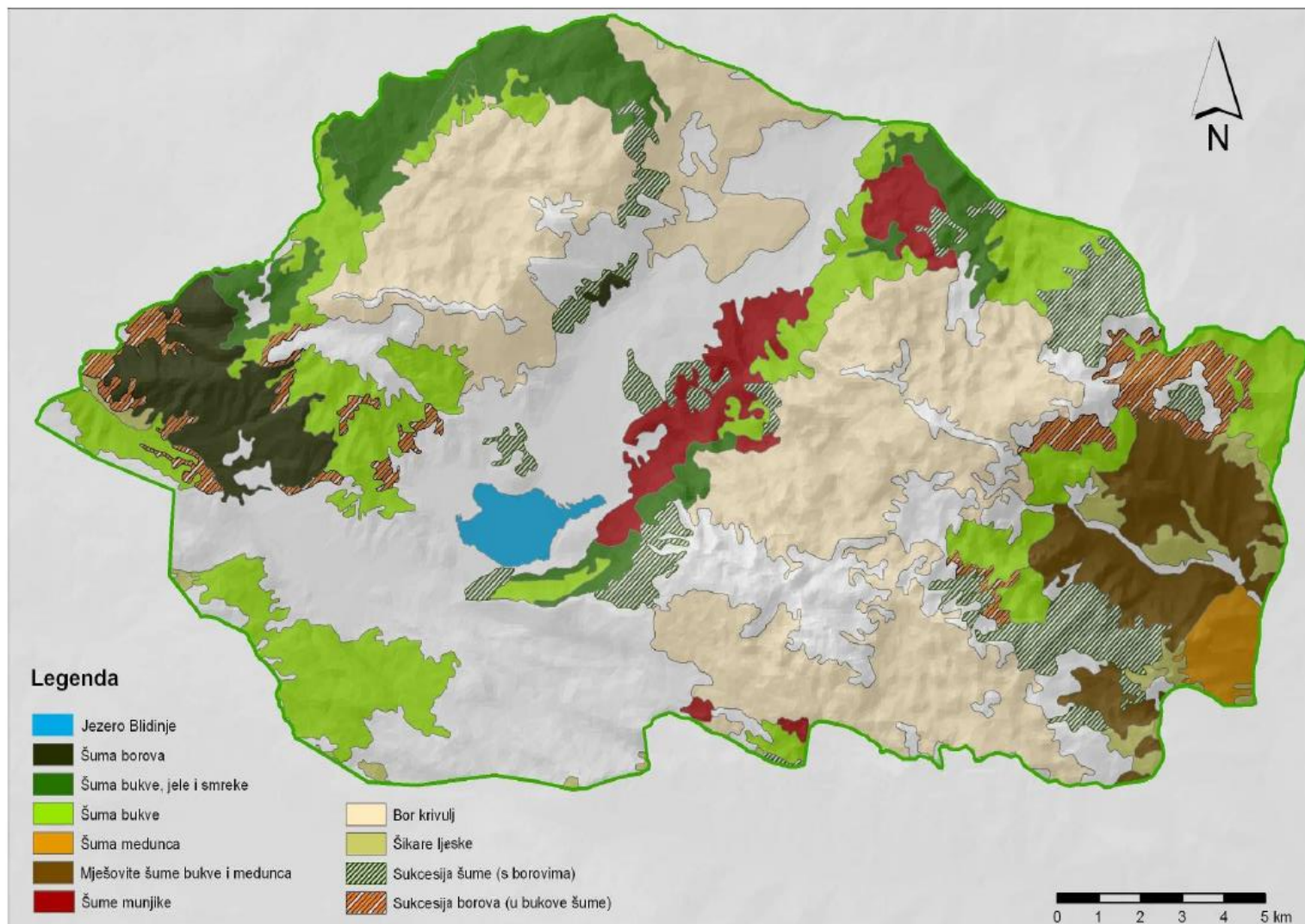
Za državne šume i šumska zemljišta u granicama Parka dosad nije upućen zahtjev za njihovo proglašenje šumama posebne namjene kako je to za šume koje imaju poseban kulturni, povijesni, ekološki i prirodni značaj propisano Člankom 16. Uredbe o šumama („Sl. novine Federacije BiH, br. 83/09“). Kako se područje Parka nalazi na prostoru triju županija/kantona tako je i ingerencija nad gospodarenjem šumama podijeljena (Karta 18).

Karta 18. Gospodarske jedinice s važećim šumskoprivrednim osnovama

Na području Hercegbosanske županije šumama gospodari ŠGD „Hercegbosanske šume“ d.o.o. Kupres putem šumarije Tomislavgrad. Području Parka pripadaju dijelovi gospodarskih jedinica „Vran planina“ s šumskogospodarskom osnovom važnosti od 1.1. 2001. do 31. 12. 2010.) i gospodarska jedinica „Lib – Gvozd“ s šumskogospodarskom osnovom važnosti od 1.1. 2001. do 31. 12. 2010. Kako su za obje gospodarske jedinice šumskogospodarske osnove istekle izrađena je nova osnova (važnosti od 1.1. 2011. do 31. 12. 2020). J.P. „Hercegbosanske šume“ d.o.o. Kupres sklopilo je ugovor sa firmom „Wald – Projekt“ d.o.o. iz Bos. Krupe o izradi nove ŠGO za područje općine Tomislavgrad koja uključuje sedam gospodarskih jedinica po projektnom zadatku utemeljenom na naprijed navedenom pravilniku o elementima za izradu ŠGO.

Na području Zapadno-hercegovačke županije šumama gospodari poduzeće „Šume Herceg-bosne“ putem šumarije Posušje i JP Posušje. Na području Hercegovačko-neretvanske županije šumama gospodari JP ŠGD „Šume Hercegovačko-neretvanske županije“ sa sjedištem u Mostaru. Za šume na području ove županije ne postoji važeća osnova gospodarenja nego se gospodari po godišnjim planovima. Kontrolu radova u šumarstvu i lovstvu provode šumarski inspektori koji su organizirani u inspeksijsku službu na razini svake županije. Svi su kantonalni inspektorati za svoj rad odgovorni Federalnoj upravi za inspeksijske poslove.

Karta 19. Karta šumskih tipova (izvor: Oikon)

2.5.5. Poljoprivreda

Prema koncepciji razvoja i zaštite prostora Parka prirode Blidinje poljoprivredno zemljište u kojem dominiraju planinski pašnjaci „osobita su kulturna vrijednost krajobraza " jer živopisno pokazuju simbiozu života čovjeka i prirode na Blidinju kroz stoljeća. Pašnjaci se prostiru područjem Dugog polja, Svinjače, Slanih dolaca, Podića i Omrčanice te sežu do samih vrhova planina Čvrsnice i Vrana.

Zbog svoje gospodarske te kulturne i vizualne vrijednosti krajobraza taj prostor treba očuvati od postupnog zašumljavanja kojem je danas izložen, a osobito od devastacije neprimjerenom gradnjom.

Poljoprivredno zemljište predstavlja i prirodni resurs od posebnog značaja čija je zaštita regulirana Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije BiH, Zakonom o poljoprivredi, Zakonom o poljoprivrednom zemljištu i Zakonom o zaštiti prirode. Ovi zakoni na kvalitetan način reguliraju zaštitu, održivo korištenje, upravljanje i monitoring poljoprivrednog zemljišta. Međutim provedba ovih zakona u praksi uglavnom još uvijek ne funkcionira zbog ne usvajanja niza potrebnih pravilnika i pod-zakonskih akata, odnosno izrade zakonom previđenih istraživanja i programa upravljanja i zaštite, kao i nedostatka sredstava.

S obzirom na trenutno stanje na području Parka u oblasti poljoprivrede i turizma ali i postojećih planskih dokumenata općina na čijem području se nalazi Park, najveći pritisak na okoliš očekuje se od daljnjeg ne kontroliranog razvoja turizma. Pritisak će se manifestirati trajnim gubitkom poljoprivrednog zemljišta zbog gradnje turističkih kapaciteta i infrastrukture, gradnje objekata sekundarnog stanovanja, odlaganja komunalnog i građevinskog otpada, te eksploatacije mineralnih sirovina.

Osnovne poljoprivredne djelatnosti na području Parka su proizvodnja mesa, mlijeka i sira, u manjoj mjeri povrća i žitarica, a moguć je i razvoj pčelarstva.

Poljoprivredna proizvodnja trebala bi se odvijati u okvirima koji ne bi narušavali propisane standarde zaštite prirode. Preporučuje se razvoj tradicionalnog planinskog stočarstva sa optimalnim brojem grla, koje bi u kombinaciji sa ruralnim turizmom na obnovljenim planinskim stanovima, uz odgovaraju u financijsku i edukacijsku potporu moglo pomoći i demografsku obnovu ovog područja.

Također, uspostavljanjem institucije zaštićenog područja otvara se nova mogućnost za brendiranje i plasiranje proizvoda, što je do sada bio problem.

Uspostavom kvalitetnog monitoringa i nadzora u Parku, uz pravilno usmjeravanje, stručnu i financijsku potporu poljoprivredne proizvodnje moguće je na održiv način gospodariti poljoprivrednim zemljištem kao prirodnim resursom i važnim krajobraznim elementom Parka.

2.5.6. Lovstvo

Sukladno zakonodavnom okviru lovstvo se kao djelatnost uglavnom odvija i regulira na županijskoj razini, dok lovišta na razini Federacije BiH nisu uspostavljena. Lovište ustanovljava županijska skupština na prijedlog županijskog ministarstva. Lovište daje u zakup vlada županije na prijedlog županijske komisije najpovoljnijem ponuđaču na razdoblje od 10 do 30 godina. Korisnici lovišta mogu biti lovačka udruženja, gospodarska društva šumarstva, te pravna lica registrirana za bavljenje lovstvom.

Lovištima se gospodari na osnovu dugoročnih planova gospodarenja (lovnogospodarska osnova) i kratkoročnih planova gospodarenja (privremeni i redovni godišnji plan gospodarenja).

Prema propisima lovstva regulirana su i osnovana uzgojna područja za smeđeg medvjeda i divokoze. Prema tim rješenjima na području Parka prirode Blidinje nalaze se dva uzgojna područja smeđeg medvjeda („Plješevica-Vitorog” i „Bjelašnica-Čvrsnica”) te jedno uzgojno područje za divokoze („Čvrsnica- Čabulja-Vran”).

Za potrebe pripreme Plana upravljanja podaci o konkretnim lovištima prikupili su se za područje Herceg-bosanske županije i za područje Zapadno-hercegovačke županije. Na području Herceg-bosanske županije u Parku se nalazi lovište „Vran“ kojim gospodari šumarija Tomislavgrad. Na području Zapadno-hercegovačke županije se u Parku nalazi lovište „Čvrsnica“ kojim gospodari lovačko društvo „Jarebinja“ Rakitno. Oba lovišta su razvrstana u planinska lovišta otvorenog tipa u kojima se mogu uzgajati: zec (*Lepus europeus*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), srna (*Capreolus capreolus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), vuk (*Canis lupus*), divokoza (*Rupicapra rupicapra*), jarebica šumska – lještarka (*Terastes bonasia*).

Brojno stanje divljači nije točno poznato, a procjenjuje se da je do velikog smanjenja populacija divljači došlo nekontroliranim odstrjelom za vrijeme rata. Lovački objekti za smještaj, kao i ostali lovni objekti su dijelom srušeni tijekom rata ili su vrlo zapušteni. Zadnjih nekoliko godina uloženi su veliki napori na obnovi lovno-gospodarskih objekata.

Kontrola lovne djelatnosti u nadležnosti je šumarske kantonalne inspekcije.

2.5.7. Ribarstvo

U sklopu Parka prirode Blidinje, hidrološki gledano centralnu točku čini Blidinjsko jezero smješteno na nadmorskoj visini od 1184 m. Prosječna dubina jezera je oko pola metra, a maksimalna dubina prema različitim literaturnim podacima od 3 do 4,5 m. Specifičnost jezera predstavlja i promjenjivost njegove površine od 2,5 km² do 6 km². Hidro-biološke značajke ekosustava jezera čini nazočnost mikroflore i faune, te potpuno odsustvo makrofita. Prema posljednjim istraživanjima fizičko-kemijskih i bioloških značajki, Blidinjsko jezero spada u skupinu oligotrofičnih jezera.

Navedene karakteristike jezera stvaraju pogodnost za eventualni razvoj sportskog ribolova. Komercijalna proizvodnja ovdje nema uporišta zbog niza razloga: život endemskih vrsta riba, mala prosječna dubina jezera, nepovoljni zimski uvjeti itd.

Jedan od glavnih problema vezanih za ribarstvo predstavlja nepostojanje točnih i relevantnih podataka o ihtipopulaciji ovoga jezera. Sve spoznaje o ribljim vrstama Blidinjskog jezera svode se na indicije (poribljavanje jezera alohtonim vrstama kao što su kalifornijska pastrva (*Oncorhynchus mykiss*) i bijeli klen (*Squalius cephalus albus*)) te nepotpune, kao i netočne podatke. Prema objavljenim literaturnim podacima u jezeru se nalaze endemske vrste riba, od kojih su oštrulja (*Aulopyge hügeli*) i bjelica (*Leucaspius delineatus*) izrazito ugrožene vrste, koje se nalaze i na crvenoj listi ugroženih vrsta IUCN-a (svjetska udruga za zaštitu prirode).

Upravljanje ribolovom na području Parka nije adekvatno uređeno, a kao jedan od razloga stoji nepostojanje, kao i neprimjenjivanje zakonske regulative vezane za ribarstvo. Osiguranje održivosti u korištenju Blidinjskog jezera, a vezano za ribarstvo, prema indicijama ne postoje, kao ni dugoročni planski dokumenti o korištenju gore navedene površine, koja bi se u narednom periodu eventualno mogla koristiti u svrhu sportskog ribolova. Zbog neadekvatnog upravljanja Parkom prirode Blidinje nazočan je konstantan pritisak na jezero i vodu, i to ne samo kroz krivolov (uporaba zabranjenih ribolovnih alata), nego i kroz sve veći antropogeni utjecaj kao što je: masovna posjećenost, bespravna gradnja, otpadne vode (septičke jame), bespravno odlaganje krutog i organskog otpada, unos alohtonih vrsta riba, intenziviranje poljoprivrede itd.

Nakon istraživanja nultog stanja ihtiofaune Blidinjskog jezera, moći će se detaljnije odrediti plan razvoja eventualno sportskog ribolova. Intenzivno ribarstvo na jezeru (kavezni uzgoj) nema apsolutno nikakvog uporišta iz razloga male prosječne dubine i površine jezera, vremenskih uvjeta, kao i zatvorenosti vodene cjeline, pa stoga bilo kakva komercijalizacija i masovnost razvoja ribarstva direktno bi izazvala degradaciju ekosustava Blidinjskog jezera kao jedinstvene prirodne cjeline.

2.5.8. Rekreativne i turističke aktivnosti / objekti

Turizam u F BiH zabilježio je u razdoblju od 2000-2008 godine rast od 61% u broju turista i 46% u broju noćenja. Na prostoru Hercegovine, izdvajaju se Mostar i Neum kao destinacije kulturnog i odmorišnog turizma, koje ostvaruju značajan broj turističkih posjeta, zahvaljujući iskorištenju vlastitih prirodnih i kulturnih resursa u turističke svrhe.

2.5.8.1. Turistički objekti i aktivnosti u širem području Parka prirode Blidinje

Općina Jablanica: Postoje mogućnosti za dalji razvitak odmorišnog turizma zahvaljujući prirodnim resursima obližnjih jezera gdje su se već formirali neki turističko ugostiteljski sadržaji, dok se potencijali kulturnog turizma ogledaju u velikom broju stećaka i spomen obilježju memorijalnog kompleksa "Bitka na Nertvi". Smještajni kapaciteti postoje u objektima hotela Jablanica i dva motela.

Grad Mostar: Od svih kulturno povijesnih vrijednosti, posebno se izdvaja Stari most u Mostaru koji je uvršten u Svjetsku baštinu UNESCO-a. Mostar kao turistička destinacija je značajan i u prometnom povezivanju zbog posjedovanja aerodroma, željezničkog i autobusnog kolodvora. Smještajni kapacitet od 734 ležaja u objektima hotelskog tipa nadopunjuje se značajnim brojem u privatnom smještaju.

Općina Posušje: Do sada nisu zapažene značajne turističke aktivnosti na ovom području, mada postoji nekoliko prirodnih resursa koji bi se mogli turistički valorizirati (nekropole stećaka na lokalitetima Risovac, jezero Tribistovo, itd).

Općina Prozor/Rama: Pored šumskog, od prirodnih bogatstava značajno je Ramsko jezero, na čijim obalama postoje ugostiteljski objekti sa pratećim sadržajima za sport i rekreaciju. Na poluotoku Šćitu nalazi se Franjevački samostan, jedan od najstarijih u Bosni i Hercegovini, te predstavlja nezaobilazna turističku destinaciju ovog kraja (Slika 36). Spomenik Diva Grabovica, smješten u kanjonu rijeke Grabovice, također privlači posjetitelje. Od objekata smještajno ugostiteljske namjene treba spomenuti motel Rama u Prozoru, kulturno-sportski rekreacijski centar Ramska kuća na planini Makljen, ugostiteljski objekt Mirakul na Ramskom jezeru, konobu Gaj na Šćitu, te Kuću mira u sklopu samostana Rama-Šćit.

Općina Tomislavgrad: Glavne atrakcije u pogledu kulturnog turizma u sadašnjem trenutku su galerije franjevačkog samostana u Tomislavgradu. Tu se nalazi muzej za etnografske i arheološke izložke a prostor se koristi i za izložbe slika, fotografija, prezentacije i slično. Turistička ponuda općine Tomislavgrad vezana za turizam na vodama je krajnje nerazvijena, iako vještačka akumulacija Buškog jezera pruža odlične uvjete za razvoj ove turističke grane (plovidba, jedrenje, kupanje).

Slika 36. Franjevački samostan i crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu

2.5.8.2. Turistički objekti koji postoje u Parku prirode Blidinje

Turističku ponudu na prostoru Parka prirode Blidinje čini više objekata turističko rekreacijske namjene. Planinarski dom „Risovac“, moteli „Risovac“ i „Hajdučke vrleti“ te pansion „Vilinač“ su objekti koji nude smještaj i usluge ugostiteljske djelatnosti. Franjevačko odmaralište u Masnoj Luci, pored galerije i izložbe slika Likovne kolonije "Brijeg-Masna Luka", omogućava i prenoćište.

U izgradnji je planinarski dom i objekt JP „Park prirode Blidinje“ na lokaciji koja predstavlja vrata u Masnu Luku. Pored smještaja u tim objektima planiran je prostor za znanstveno-istraživački i okolišno-edukacijski centar. Lovačke kuće na Čvrsnici su još uvijek uglavnom devastirane.

Na Dugom polju izgrađen je veliki broj vikendica u kojima se u zimskom periodu nudi smještaj posjetiteljima (Slika 37). Na lokalitetu Risovac postoje uređene skijaške staze i tri ski lifta (Slika 38). Na zaštićenom prostoru Parka izgrađena su pojilišta i hranilišta za divljač, osigurana je hrana za prihranjivanje divljači, te je utemeljena i nadzorna služba.

Slika 37. Vikendice na predjelu Risovca

Slika 38. Skijaške staze i objekt JP „Park prirode Blidinje“

Posjete Blidinjju se odvijaju u ljetnoj i zimskoj sezoni. U zimskoj sezoni najviše je posjetitelja u siječnju i veljači kada ima dovoljno snijega, te se procjenjuje da je vikendom moguće ostvariti i do 2000 posjetitelja na postojećim ski stazama i vučnicama. Za bilo kakve druge procjene o broju posjetitelja destinacije Blidinje nema dovoljno pouzdanih ulaznih podataka.

2.5.9. Prostorno uređenje i infrastruktura

Park prirode Blidinje ima povoljan geoprometni položaj te bi izgradnjom planiranih **prometnica** višeg ranga (koridor Vc, završetak izgradnje autoceste Split-Dubrovnik) trebao postati atraktivna i lako dostupna destinacija. Područjem obuhvata Parka prolaze dvije regionalne prometnice R 419 Jablanica-Posušje i R 419a Tomislavgrad- Blidinje.

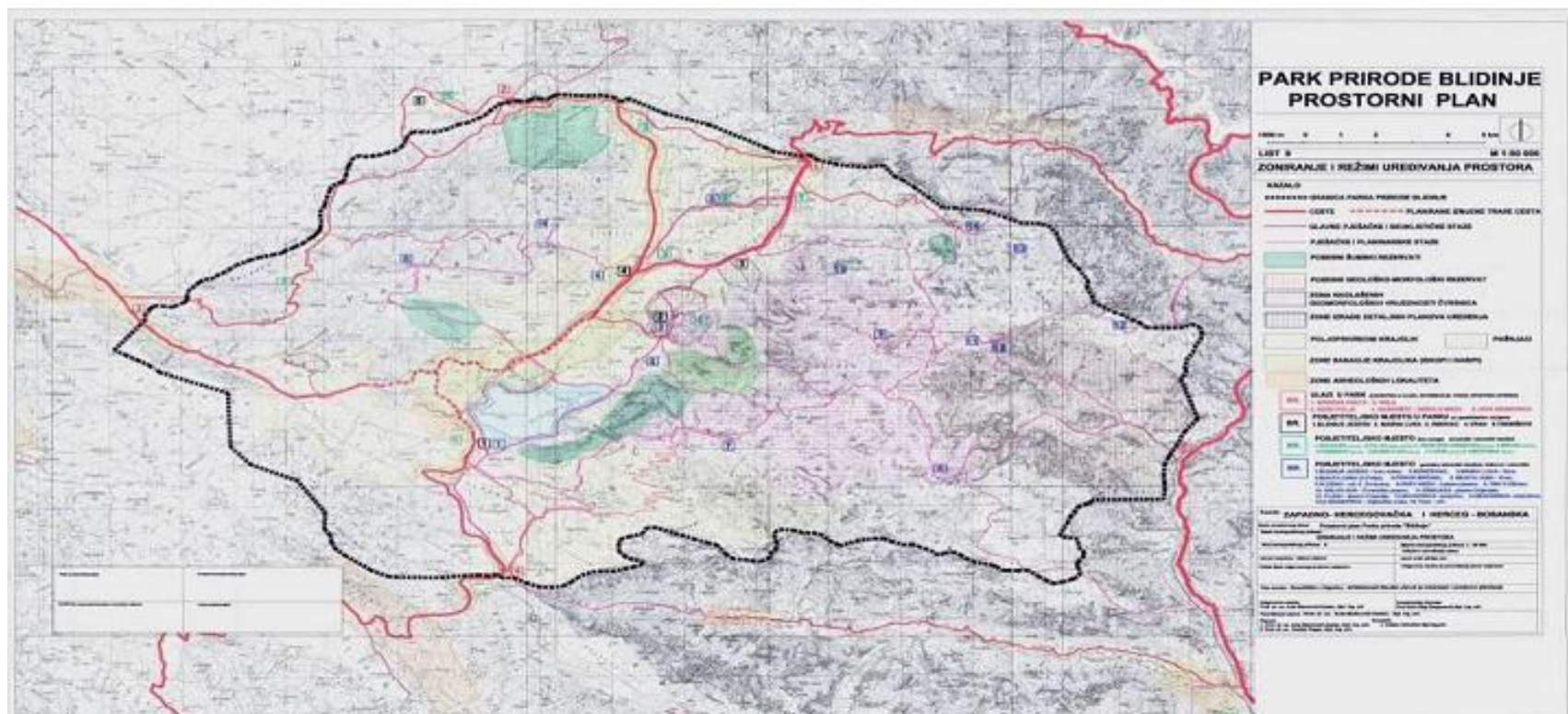
Regionalne ceste su na dijelovima oštećene, zbog odrona, lošeg asfalta, neriješene odvodnje i općenito su neuređene za siguran promet. Lokalni i nekategorizirani putovi koji povezuju naseljena mjesta i atraktivne lokacije sa regionalnim cestama su u funkciji prometa, ali također sa nizom nedostataka.

Trenutno napajanje **električnom energijom** se vrši preko 35 kV napona iz smjera Rame i Posušja preko 2x220 kilovoltnoga dalekovoda (riječ je duplom sustavu, gdje se jedan od vodiča vodi pod naponom od 35 kV, iz pravca Marina pećina). Proizvodnu i distributivnu djelatnost na području Parka obavljaju JP „Elektroprivreda“ Hrvatske zajednice Herceg Bosna d.d. Mostar, na području Grada Mostara i općina Prozor-Rama, Tomislavgrad i Posušje te JP Elektroprivreda BiH na području općine Jablanica. Na području Parka ne postoji stabilna TT mreža.

Sustav **gospodarenja otpadom** kako na nivou FBiH tako ni na području Parka prirode Blidinje ne postoji. Pritisci na okoliš postoje kako i svi problemi vezani uz nesustavno prikupljanje otpada. Trenutno na prostoru Parka usluge odvoza i zbrinjavanja komunalnog otpada obavlja koncesionar općine Posušje, privatna tvrtka „Ladanušić -Čistoća“ iz Rakitna.

Prilikom izrade **Prostornog plana Parka prirode Blidinje** prepoznate su prirodne vrijednosti ovog područja i predviđena je njihova adekvatna zaštita i uvjeti korištenja (Karta 20). Prema Prostornom planu Parka prirode Blidinje predviđena je sljedeća klasifikacija prostora:

- prirodne zone (posebni rezervati, zone naglašenih geomorfoloških vrijednosti i zone pašnjaka i travnjaka),
- mješovite zone (turističke zone i zone sanacije sekundarnog stanovanja),
- kulturne zone (arheološki i etnološki lokaliteti i zone).

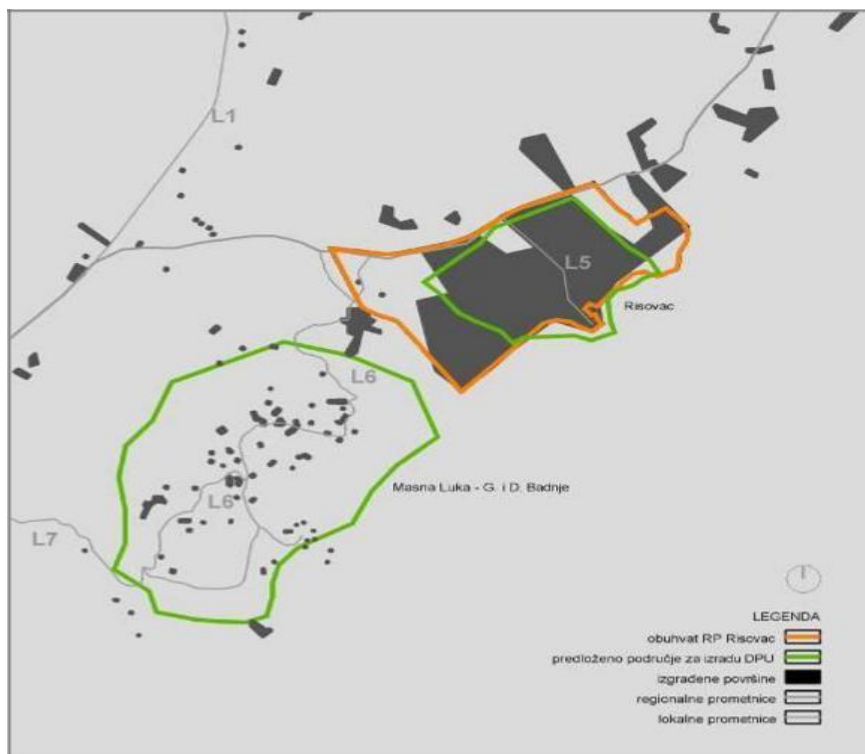

Karta 20. Zoniranje prema Prostornom planu Parka prirode Blidinje (izvor: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zavod za urbanizam i prostorno planiranje)

Autori su se rukovodili pravilima struke pri zoniranju i određivanju režima uređenja prostora. Analizirajući postojeće stanje i poštujući inpute koje su u obliku studija dobili od stručnjaka različitih profila predložili su zoning koji poštuje prirodne osobitosti ovog prostora, štiti posebno vrijedne cjeline i predlaže saniranje antropogenih intervencija u prostoru koje ozbiljno narušavaju krajobrazne vrijednosti i ekološku ravnotežu.

Prostornim planom predviđeno je više intervencija u prostoru: izrada detaljnih urbanističkih planova za zone Risovca, Masne Luke–G. i D., Badnji i Jelove drage–Polica, izrada detaljnih planova uređenja okoliša za posebni geomorfološki rezervat Diva Grabovica i botaničko–zoološki rezervat Masna Luka–Bare, sanacija iskopišta građevinskog materijala, sanacija zahvata na vodotoku u Brčanjnskom polju, sanacija makadamskih kolnika, sanacija odlagališta krutog i građevinskog otpada, izmještanje trase regionalne prometnice Jablanica–Tomislavgrad iz neposredne blizine jezera, izgradnja sustava za zaštitu od zagađenja podzemnih voda, obnova i prenamjena zgrada kulturne baštine, istraživanje, označavanje i zaštita arheoloških lokaliteta. Sve ove mjere do danas uglavnom nisu provedene.

Općina Jablanica usvojila je Regulacijski plan Risovca koji je u suprotnosti s predloženim smjernicama iz prostornog plana. Dobar je pokušaj rješavanja problema vodoopskrbe i otpadnih voda, ali ovaj RP registrira i ozakonjuje postojeću izgradnju, a predviđa rušenje i uklanjanje samo onih objekata koji se ne uklapaju u urbani koncept Plana. Veliki problem predstavlja i težnja da se kroz Park trasira magistralni pravac Jablanica – Tomislavgrad. Ni u jednom trenutku se ne spominje činjenica da se područje RP Risovac nalazi unutar zaštićenog područja Parka prirode Blidinje. U vremenu od izrade Prostornog plana Parka prirode Blidinje do danas došlo je do nastavka nelegalne izgradnje vikendica na području Risovca čime se granica obuhvata područja predloženog za izradu DPU-a vidno povećala (Karta 21).

Karta 21: Zone obuhvata RP Risovac i zone predložene za izradu DPU prema Prostornom planu Parka

Osvrt na prostorno plansku dokumentaciju:

- Prostorni planovi višeg reda ne postoje, ili su stari ili je njihovo važenje pravo formalno prošlo,
- Prostorni planovi županija su doneseni (PP ŽHZ 2012. godine; PP HNŽ 2012. godine i PP HBŽ 2008.godine).
- Prostorni planovi općina su doneseni. PP Posušje 2016. godine, Općina Prozor / Rama 2013. godine , Općina Jablanica koja je 2007. godine usvojila Izmjenu PP Općine Jablanica za područje Sovići – Risovac, na temelju čega je pripremljen i izrađen i usvojen RP „Risovac“,
- Status Prostornog plana Parka prirode Blidinje nije jasan,
- Strategijama razvoja općina područje Parka prirode Blidinje se prepoznaje kao potencijalni prostor za razvoj turizma općine,
- Studija izvodljivosti za zaštitu područja Čvrsnice, Čabulje, Vrana i Prenja sa Parkom prirode Blidinje treba dati odgovore na pitanje obuhvata i statusa ovog područja.

UKLJUČIVANJE
DIONIKA

3.

3. UKLJUČIVANJE DIONIKA

3.1. Proces uključivanja korisnika prostora

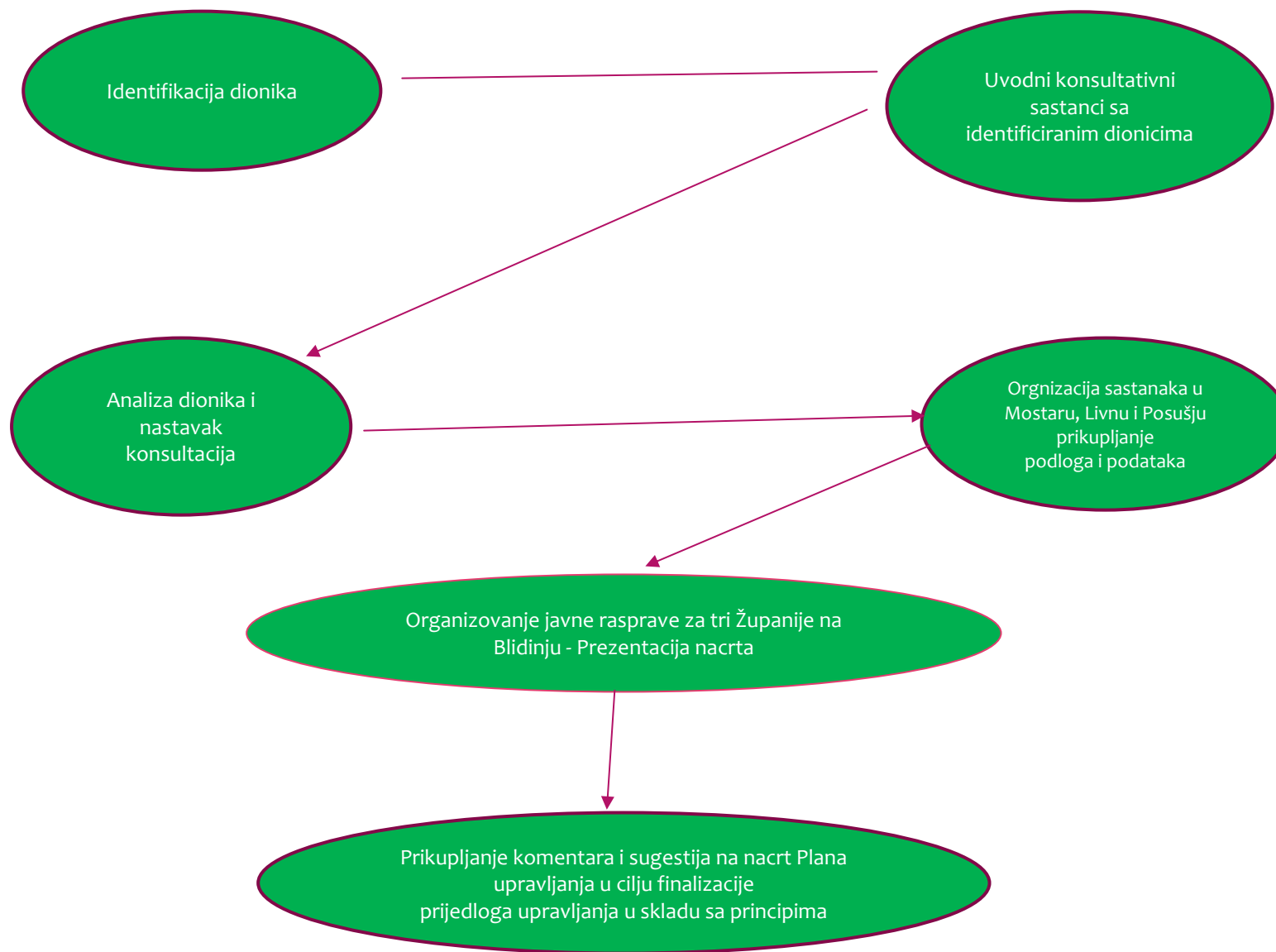
Izrada / revizija Plana upravljanja koji će omogućiti zaštitu vrijednosti ovog područja i istovremeno omogućiti razvoj lokalnih zajednica zahtjeva visok stepen učešća interesnih skupina /dionika u cjelokupnom procesu izrade/ revizije Plana upravljanja. Za izradu kvalitetnog plana upravljanja nužno je da se uključe svi dionici, njihove perspektive i znanja te kako bi se osigurao uspjeh kako u izradi, tako i u primjeni plana upravljanja.

U početnoj fazi revizije Plana upravljanja i s ciljem da se u proces revizije postojećeg nacrtu plana uključi što veći broj zainteresiranih dionika urađena je analiza istih i uz prethodne konzultacije s djelatnicima Parka prirode Blidinje izvršena je identifikacija sljedećih skupina:

1. **Interesne grupe** – pojedinci ili institucije koje mogu, direktno ili indirektno, pozitivno ili negativno utjecati ili biti pogođeni utjecajem samog projekta.
2. **Korisnici** - svi oni koji će imati na bilo koji način određene koristi od implementacije zaštite. Razlika se može napraviti između:
  - **Ciljane grupe** - grupe ili pojedinci koji će na direktan način odmah ostvariti koristi od implementacije ovog projekta,
  - **Krajnji korisnici** - grupe ili pojedinci koji će na direktni ili indirektni način ostvariti dugoročnu korist od projekta i to na nivou društva ili sektora,
  - **Partneri projekta** – oni koji će implementirati projekt zaštite, a to mogu biti pojedinci ili grupe koje su također i ciljane grupe ili krajnji dobitnici.

Nakon analize dionika, djelatnici Javne ustanove sastavili su sveobuhvatan popis dionika, koji su činili svi akteri za koje se ocijenilo da su zainteresirani za učešće u procesu revizije postojećeg nacrtu plana. Popis dionika se okvirno može podijeliti na:

- one dionike koji su obvezni akteri slijedom propisanog modela upravljanja Parkom,
- zatim lokalne vlasti/ općine na čijim se teritorijima nalazi Park,
- nadležna federalna i kantonalna upravna tijela i organizacije (ministarstva, inspekcije i dr.),
- korisnici prirodnih dobara u prostoru PP Blidinje,
- ostali privredni i društveni sektor koji djeluje na području Parka,
- znanstvene i obrazovne institucije,
- stručnjaci i znanstvenici zainteresirani za Park prirode Blidinje,
- sportsko-ribolovna i lovačka društva koja koriste Blidnje jezero i njegovu okolicu,
- nevladine udruge čije je djelovanje usmjereno na zaštitu okoliša, prirode i očuvanje prirodne i kulturne baštine,
- svi drugi sudionici koji su svojim interesom i djelovanjem vezani za Park prirode Blidinje.

Slika 39. Proces uključenja interesnih skupina/dionika

Metode za analizu utjecaja identificiranih interesnih skupina koje su korištene su: matrica za analizu interesnih grupa, SWOT analiza, Venn dijagram i Spider dijagram.

Uključivanje dionika tj. korisnika područja značajan je dio procesa izrade plana upravljanja zaštićenim područjem. Za Javnu ustanovu bilo je značajno uraditi reviziju Plana upravljanja kroz suradnju, uzimajući u obzir gledišta i mišljenja lokalnog stanovništva i korisnika prostora. Komentari, mišljenja i ideje koji su dobiveni tokom intervjuja uveliko su pomogle u određivanju smjera upravljanja Javne ustanove u budućnosti. .

Tijekom revizije Plana održani su individualni razgovori (u vidu anketinih pitanja) s ukupno 52 dionika područja, s ciljem prikupljanja njihovih stavova te boljeg razumijevanja njihovih interesa i potreba na području Parka prirode Blidinje.

Svi dionici s kojima su obavljani razgovori bili su vrlo kooperativni u okviru neformalnije, polustrukturirane forme intervjuja, te su tako ustanovljeni glavni problemi vezani uz upravljanje ovim područjem.

3.2. Istaknute vrijednosti područja

Ljepota mozaičnog krajolika te slikoviti vidici i panorame, najčešće su spominjana vrijednost ovog područja bilo da se razgovara s njegovim posjetiteljima ili ljudima koji u njemu žive. Očuvana priroda, travnjaci, šume te bogatstvo ljekovitog bilja i ostalih proizvoda prirode još uvijek su svakodnevica života ovog kraja te ugodan prizor za njegove posjetitelje. Kao kulturne vrijednosti najčešće su spominjani šarm i autentičnost pojedinih područja, nekropole stećaka, narodne nošnje i običaji. No, budući da je većina navedenog direktna posljedica djelovanja ljudi, upravo su stanovnici ovog područja prepoznati kao njegova bitna vrijednost.

Stanovništvo unutar granica parka prirode je optimistično u pogledu utjecaja Parka prirode na razvoj lokalnih zajednica. Razvoj parka prirode uveliko će doprinijeti povećanju kvaliteta života stanovnika kroz poboljšanje infrastrukture, povećanje zaposlenosti i prihoda koje mogu ostvariti. Stanovništvo parka prirode nema jasnu viziju na koji način se mogu uključiti i doprinijeti razvoju lokalnih zajednica.

Plan upravljanja treba da omogući aktivno učešće lokalne zajednice u implementaciji. Ispunjenje ciljeva definisanih Planom upravljanja u velikoj mjeri zavisi od stepena uključenosti lokalnog stanovništva. Povećanje broja stanovnika i promjena strukture stanovništva se može očekivati ukoliko se ostvari razvoj turizma, ekološkog uzgoja hrane, ugostiteljstva i/ili drugih djelatnosti. Važno je predvidjeti negativne efekte razvoja turizma na lokalno stanovništvo u dugom roku.

Vrijednosti Parka prirode Blidinje, prema mišljenjima svih dionika, su prirodne ljepote krajolika, prije svega, šuma, pašnjaka, voda. Kao glavne vrijednosne značajke područja ističu se čista priroda, endemične biljne svojte, bogatstvo autohtone divljači, geološka raznolikost, te iznimno kulturološko nasljeđe, pri čemu se naglašavaju nekropole stećaka i staje.

Svoje poznavanje vrijednosti Parka, posebno onih zaštićenih, ispitanici su uglavnom ocijenili kao relativno dobro ili dobro, a većina ispitanika uglavnom i najčešće koristi Park za različite oblike rekreacije: šetnje prirodom, skijanje, planinarenje, fotografiranje, zmajarenje (paraglajding) i dr. Informacije o Parku ispitanici uglavnom dobivaju iz izravnih kontakata s upravom Parka, te od gostiju Parka, kolega, prijatelja ili poznanika, a vrlo slabo iz medija ili brošura.

Za gotovo sve ispitanike uloga i odgovornost Parka i njegove uprave su prvenstveno očuvanje i zaštita prirode. Kao posljedice mogućeg izostanka efikasnog upravljanja u sljedećih 5 – 10 godina najvećim su dijelom navedene daljnja neplanska urbanizacija, devastacija okoliša i nedostatak finansijskih sredstava.

3.3. Zapažene promjene i problem današnjice

Kao pozitivne primjere u zajednici i okolišu lokalno stanovništvo ističe porast kvalitete života, veći broj ulaganja u infrastrukturu područja (puštena električna energija u pojedina područja, urađen je servis ski – lifta i druge opreme, održavani stari šumski putovi, izgrađena biciklistička staza, itd). Proglašenjem Parka prirode osigurana povećana je svijest stanovnika o prirodnim vrijednostima.

Većina ispitanika pak smatra da je proglašenjem područja zaštićenim i formiranjem JP Parka prirode Blidinje stvoren dobar temelj za zaštitu područja, ali je cijeli proces u stagnaciji, a većina vidi problem u izostanku financijske i zakonodavne potpore.

S druge strane, razvoj rekreacijskog turizma u zadnjih desetak godina donio je sa sobom povećan interes znanstvene zajednice i šire javnosti za ovaj prostor i sve veći priliv organiziranih posjeta turista i drugih individualnih posjetitelja. Poboljšana je turistička ponuda, što se tiče ugostiteljske ponude i smještaja, posebice motela „Hajdučke vrleti“, restorana „Staza“ na skijalištu i restorana „Risovac“. Ovi objekti pružaju usluge smještaja i drugih pansionerskih usluga. Pri završetku su objekti upravne zgrade Parka prirode Blidinje i Planinarskog doma koji će moći ubuduće pružati usluge smještaja i boravka. Svakim danom pritisak turistički posjetitelja se povećava, dok zaostaje pravi organizirani prihvat s turističkim vodičima i obilaskom uređenih posjetiteljskih mjesta. Vidi se nužna potreba bolje organizacije i upravljanja turističkom destinacijom Blidinje, kako bi se naplatom ulaznica i boravišnih pristojbi osigurala sredstva za financiranje Javnog poduzeća.

Nekontrolirani i neplanirani razvoj turizma proizvodi povećani interes za povremenim naseljavanjem na području Parka. Veliki broj bespravnih objekata neprimjerenom arhitekturom narušava prirodne vrijednosti Parka. Neriješena vodoopskrba uzrokuje zagađenja podzemnih voda, a dalekovod kojim se objekti opskrbljuju električnom energijom narušava krajobraznu cjelovitost ovog područja. Neprimjerenom trasiranje pojedinih prometnica kao i njihovo loše stanje ozbiljna su prijetnja zaštiti okoliša. Divlja odlagališta i iskopi građevinskog materijala kao i propadanje objekata tradicionalne arhitekture predstavljaju opasnosti od trajnog uništenja kulturnog i prirodnog naslijeđa Parka.

Kao uzrok problema navodi se nepostojanje detaljnog prostornog plana za područje Parka, ne poduzimanje mjera sprečavanja bespravne gradnje te nebriga nadležnih županijskih i općinskih tijela za provedbu upravnih mjera vezanih za prostorno uređenje, građenje i zaštitu okoliša. Uz problem bespravne gradnje spominje se i krivolov, neselektivna sječa, neodgovornost izletnika prema okolišu, ugostiteljski objekti koji ne rade, ili nespremno skijalište. Nekolicina ističe kako su stvorene divlje deponije na nekoliko lokacija u Parku i kako se prirodni resursi nekontrolirano i neselektivno troše.

Uz iznimno pozitivan stav ispitanika prema samom Parku, njihovi stavovi su uglavnom negativni kad je riječ o Javnom poduzeću Parka prirode Blidinje. Među dionicima postoji gotovo jednoglasan stav da Javno poduzeće nije dovoljno učinilo za lokalnu zajednicu, žitelje na području Parka prirode i druge dionike, u pogledu obrazovanja, komunikacija i promocije Parka prirode, kao i pomoći u okviru socio-ekonomskog razvoja područja.

Prema većini ispitanika za ključne probleme i prijetnje funkcioniranju Parka odgovorne su institucije koje ne sprečavaju nelegalnu izgradnju i devastaciju okoliša. Po njima rješavanje ovih problema ide u red zadaća uprave Parka, odnosno JP Parka prirode Blidinje. Kao dodatni sudionici u čijoj je odgovornosti rješavanje

navedenih problema su federalna i županijska nadležna ministarstva, lovačka društva, nadležne institucije u suradnji s nevladinim udrugama i općinama, Fond za zaštitu okoliša te općine.

Prijetnje i problemi, prema odgovorima ispitanika trebaju se rješavati brzo i efikasno sustavnim upravljanjem i održivim financiranjem te strogim nadzorom svih aktivnosti od strane djelatnika JP. Kao dio rješenja sadašnjih problema i prijetnji navodi se proglašavanje područja nacionalnim parkom koji bi se s čvršćim režimom zaštite i efikasnijom upravom lakše nosio s problemima i prijetnjama zaštite područja.

Površina Parka prirode Blidinje prostire se na području tri županije koje nemaju konsenzus oko nadležnosti i brige za stanje Parka. Ne postoje stalni izvori prihoda koji bi omogućili normalno funkcioniranje i ulaganje u očuvanje i razvoj Parka. Za rješavanje financijskih teškoća sugerira se postizanje dogovora na razini pet općina na čijem teritoriju se nalazi Park kako bi one preuzele brigu o financiranju, planiranju i utvrđivanju mjera zaštite. Takvo uređenje moglo bi prestati u trenutku postizanja stabilnijeg društvenog stanja u državi i mogućnosti učinkovite zaštite po standardima razvijenih zemalja.

3.4. Vizija budućnosti Parka

Uz već navedene negativne promjene, većina ispitanika navodi i one pozitivne: turistička afirmacija cijele regije, ekonomske koristi za lokalno stanovništvo, veliki interes znanstvenika za istraživački rad u području Parka.

Mogućnosti održivog razvoja Parka prirode Blidinje uglavnom su ocijenjene kao realne, velike ili nužne. Za suradnju s Parkom su na različite načine zainteresirani svi ispitanici. Pritom udruge za zaštitu prirode moguću suradnju vide kroz edukativne radionice te sudjelovanje u izradi strategije upravljanja, dok su turističke zajednice zainteresirane za suradnju vezanu za postavljanje turističke signalizacije, popis smještajnih kapaciteta, mogućnosti rekreacije i dr. Planinarska društva predlažu suradnju u više područja, a koja bi uključila i edukaciju planinara, dok lovačka društva žele sudjelovanje u upravljanju kroz njihovog predstavnika kao člana Upravnog odbora uprave Parka.

Više od pola ispitanika ima viziju Parka kao turističkog odredišta u svijetlu održivog razvoja koji će biti temeljen na organskoj poljoprivredi, ekološkoj poljoprivrednom proizvodnjom i različitim oblicima ekološkog turizma. Dio ispitanika smatra da područje treba očuvati u što izvornijem obliku i s netaknutom prirodom što bi se postiglo podizanjem sadašnje kategorije zaštite na razinu nacionalnog parka.

Isto tako postoji vizija Parka kao edukacijskog i znanstveno-istraživačkog centra. Pritom je nepodijeljeno mišljenje svih ispitanika da vrijednosti Parka prema kojima treba usmjeriti upravljanje i razvoj Parka moraju ostati njegova ljepota netaknute prirode, a turizam biti glavni način njegova održivog korištenja.

3.5. Očekivana uloga Parka

Prema rezultatima upitnika za lokalno stanovništvo uloga Ustanove/Poduzeća je da se bavi zaštitom, očuvanjem i održavanjem prirodne i kulturne baštine, promidžbom parka, razvojem ekološke svijesti, edukacijom stanovništva svih dobnih skupina, provođenjem zakona i nadzora nad područjem (Zakon o zaštiti prirode FBiH i HNŽ), poboljšanjem kvalitete života lokalne zajednice kroz nova zapošljavanja, no uočeno je i slabo poznavanje nadležnosti Ustanove pa samim time i neka nerealna očekivanja kod realizacije problema.

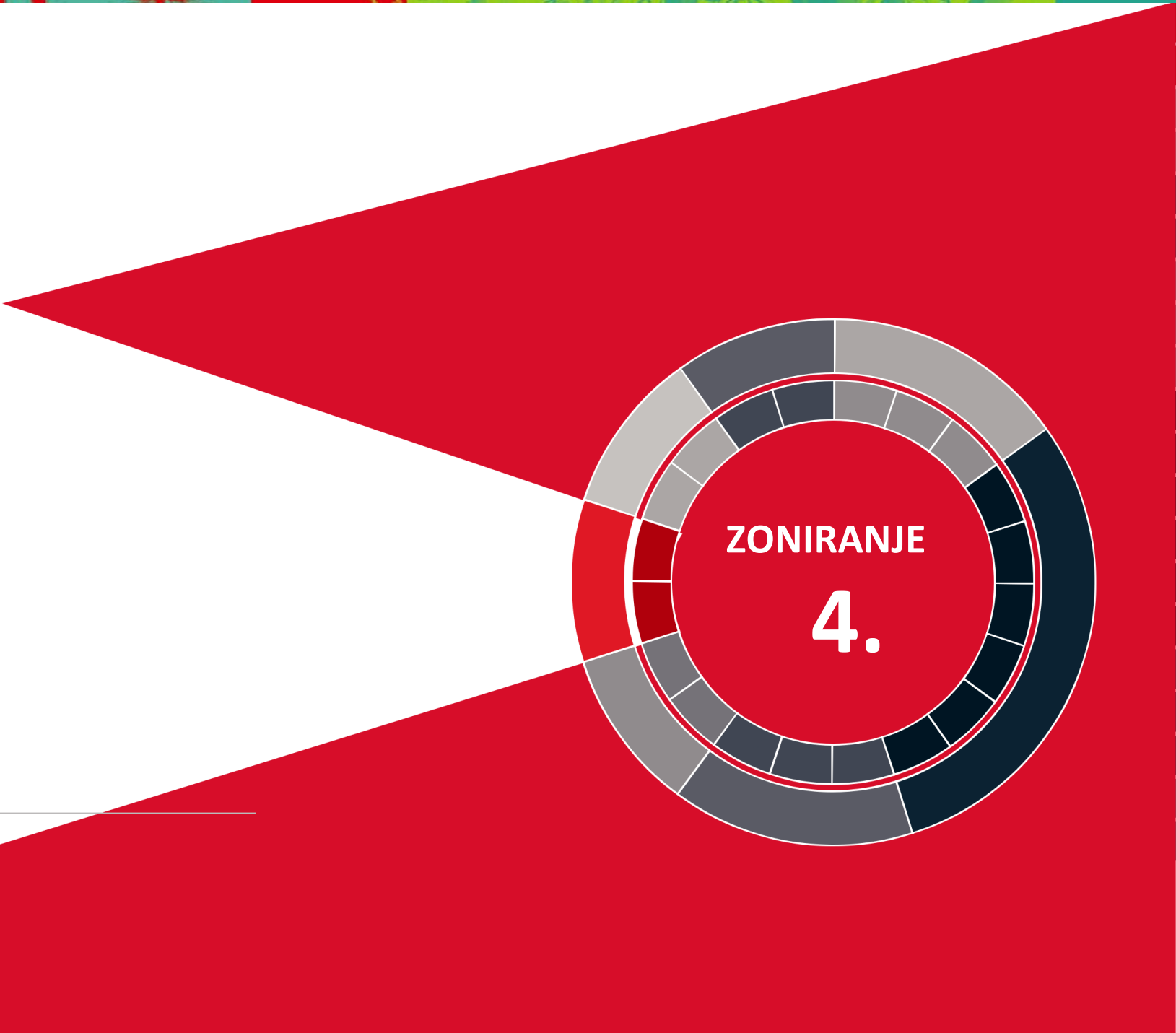
Komunikacija s lokalnom zajednicom ostvarena je putem direktnih kontakata s djelatnicima Javnog poduzeća te kroz pojedinačne poslovne suradnje. Zajednica se informira o aktivnostima Ustanove, uz komunikaciju s djelatnicima. No, još uvijek postoji i nezainteresiranost za komunikaciju.

Očekivanja zajednice su raznovrsna. Neka od njih su – pokretanje parka od strane školovanih ljudi, održanje netaknute prirode, dalje uređenje posjetiteljske infrastrukture, promociju lokalnih proizvoda, zabrana korištenja plastičnih vrećica, mogućnost razvrstavanja otpada, saniranje starih odlagališta, povećanje broja zaposlenih, kako u Javnom poduzeću PP Blidinje tako i u ostalim sektorima, povećanje broja stanovnika, povećanje ribljeg fonda, razvijena ekološka proizvodnja, razvijeni razni vidovi turizma i promidžba istih, produljenje turističke sezone, obnavljanje arhitekture mjesta Blidinje, bez masovnog turizma i betonizacije.

Proglašenjem Parka prirode dionici su uočili pozitivne i negativne promjene. Od pozitivnih promjena ističu razvoj ekološke svijesti, očišćene i označene staze i putove, izgrađenu biciklističku stazu, organizirane eko-akcije.

Lokalni stanovnici u upitniku pokazuju veliku zainteresiranost za suradnju ukoliko to bude obostrana praktična suradnja bez nepotrebnih detalja i suhoparnih činjenica te smatraju da je bitno uključiti i njihove želje i znanje.

Prijedlozi za daljnji rad Ustanove od strane dionika su: omogućiti razvrstavanje otpada, sanirati otpad i odvesti ga s područja Parka, poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i promidžbu Parka, odrediti no-take zone, poticati poljoprivredu i sakupljanje ljekovitog bilja na održivi način i educirati djecu.

_____

4. ZONIRANJE

4.1. Zone

Zoniranje zaštićenog područja je jedan od osnovnih koraka u planiranju korištenja i upravljanja prostorom čija bi provedba trebala osigurati očuvanje prirodnih vrijednosti zaštićenog područja. Postupkom zoniranja područje parka se dijeli prema ciljevima zaštite i potrebama korištenja prostora. Zoniranjem je omogućeno planiranje i definiranje postojećeg i budućeg korištenja vrednota parka u dijelovima gdje je ono u skladu s ciljevima očuvanja prirode. Zoniranje je obično izvedeno iz traženog stupnja zaštite u rasponu od stupnja gdje nije dozvoljen gotovo nikakav ljudski utjecaj pa do zone korištenja gdje prirodni prostor unutar zone može biti znatno promijenjen. Zoniranje se vrši u skladu sa stupnjem zaštite koji je određen prirodnim staništima i životinjskim zajednicama te dozvoljenim ljudskim aktivnostima u određenom području. Sve zone predviđene u sustavu zoniranja ne moraju biti zastupljene u svakom zaštićenom području.

4.2. Zoniranje Parka prirode Blidinje

Zoniranje za potrebe Plana upravljanja Parka prirode Blidinje izrađeno je na osnovi prostornog plana Parka prirode Blidinje te recentnih karti korištenja zemljišta koje s relativno visokom točnošću prikazuju postojeće korištenje zemljišta u Parku. Tabela 2 prikazuje podatke o nazivu, površini i postotnom udjelu pojedinih zona u Parku prirode Blidinje, a Karta 22 pokazuje kartografski prikaz zona.

Šifra	Zona	Površina (ha)	% Parka	Šifra	Podzona	Površina (ha)	%Parka
1	Stroge zaštite	5786,8	16,4	1a	Najstrože zaštite	633,2	1,8
				1b	Vrlo stroge zaštite	3269,1	14,5
2	Aktivne zaštite	29340,4	82,9	2	Poljoprivredno zemljište sa značajnim udjelom prirodne vegetacije	50,9	0,1
					Šume	28491	23,6
					Sukcesija šume i grmolika vegetacija (krivulj)	41272,5	30,9
					Pašnjaci, travnjaci i površine s oskudnom vegetacijom	20117,8	26,3
					Vode stajačice	341,4	1,0
					Skijalište	38,9	0,1
3	Korištenja	255,4	0,7	3	Izgrađena područja i dr	255,4	0,7

Tabela 4. Udio površine pojedinih zona unutar Parka prirode Blidinje

Zona 1 – Zona stroge zaštite

Zona stroge zaštite obuhvaća područja velike prirodne vrijednosti čije je očuvanje iznimno važno i koja ne zahtijevaju nikakve ili samo minimalne ljudske intervencije (vezane uz npr, invazivne alohtone vrste, požare uzrokovane ljudskim djelovanjem i sl.). U područjima ove zone trebaju prevladavati prirodni procesi te se ne smije dopustiti bilo kakav razvoj infrastrukture. Aktivnosti koje se mogu izvoditi u zoni stroge zaštite su znanstvena istraživanja, praćenje stanja (monitoring) te ljudske intervencije u izvanrednim okolnostima. Zona stroge zaštite odgovara kategoriji Ia ili Ib prema IUCN kriterijima.

U zonu najstrože zaštite Parka prirode Blidinje uključeno je područje vršnog grebena Velike Čvrsnice i Pesti brda prekriveno rudinama te prašumski rezervat šume munike koji se prostire padinama Čvrsnice iznad Borićevca kao posebno važna staništa za zaštitu vrsta flore i faune na kojima nije dopušteno nikakvo uznemiravanje. U zoni vrlo stroge zaštite nalaze se područja rudina koja se prostiru vršnim grebenima Vilinca i Vran planine, te dijelom vršnog grebena Velike Čvrsnice oko vrha Pločno. U ovu zonu kao područje posebnih geomorfoloških i dijelom šumskih vrijednosti spada kanjon „Dive Grabovice“ te tri područja sa vrijednom šumskom vegetacijom. Na ovim područjima su dopuštene samo aktivnosti ograničenog posjećivanja, praćenja stanja, znanstvenih istraživanja te nadzora područja.

Podzona 1a – najstroža zaštita

Obuhvaća vrlo mali udio površine Parka (633 ha ili 1,8 %). U ovoj se podzoni nalaze:

- površina prašumskog rezervata šume bjelokorog bora munike na padinama Čvrsnice iznad Borićevca; te
- površine rudina koje se prostiru vršnim grebenom Velike Čvrsnice i Pesti brda.

Podzona 1b – vrlo stroga zaštita

Ova zona obuhvaća 3269 ha ili 14,5 % površine Parka. Zbog osjetljivosti ekosustava i potencijalnog većeg negativnog utjecaja uslijed prevelikog broja posjetitelja, u ovu su zonu svrstani sljedeći lokaliteti:

- površine rudina koje se prostiru vršnim grebenima Vilinca i Vran planine, te djelom vršnog grebena Velike Čvrsnice oko vrha Pločno;
- područje posebnih geomorfoloških i šumskih vrijednosti – kanjon “Dive Grabovice”;
- površine posebnih vrijednosti šumske vegetacije Sjeverni i jugoistočni Vran (Modruški Gvozd), te šumsko područje Masna Luka značajno kao prirodni rezervat bjelokorog bora munike.

Zona 2 – Zona aktivne zaštite

Zona aktivne zaštite obuhvaća područja velike vrijednosti za čije je očuvanje dozvoljeno provoditi aktivnosti održavanja, obnavljanja ili stvaranja prirodnih vrijednosti važnih za očuvanje prirode. Toj kategoriji pripadaju sva područja koja bi bez aktivnog upravljanja promijenila svoje bitne karakteristike, i to smanjenjem biološke i/ili krajobrazne raznolikosti.

Tipičan primjer takvih površina su doprirodni travnjaci koji bez aktivnog održavanja (košnja, ispaša itd.) zarastaju u šume. Dopuštene aktivnosti usmjerene su na nadzor područja, znanstvena istraživanja i praćenje stanja, košnju, ispašu, tradicionalnu zemljoradnju, sječu, ribolov i dr.

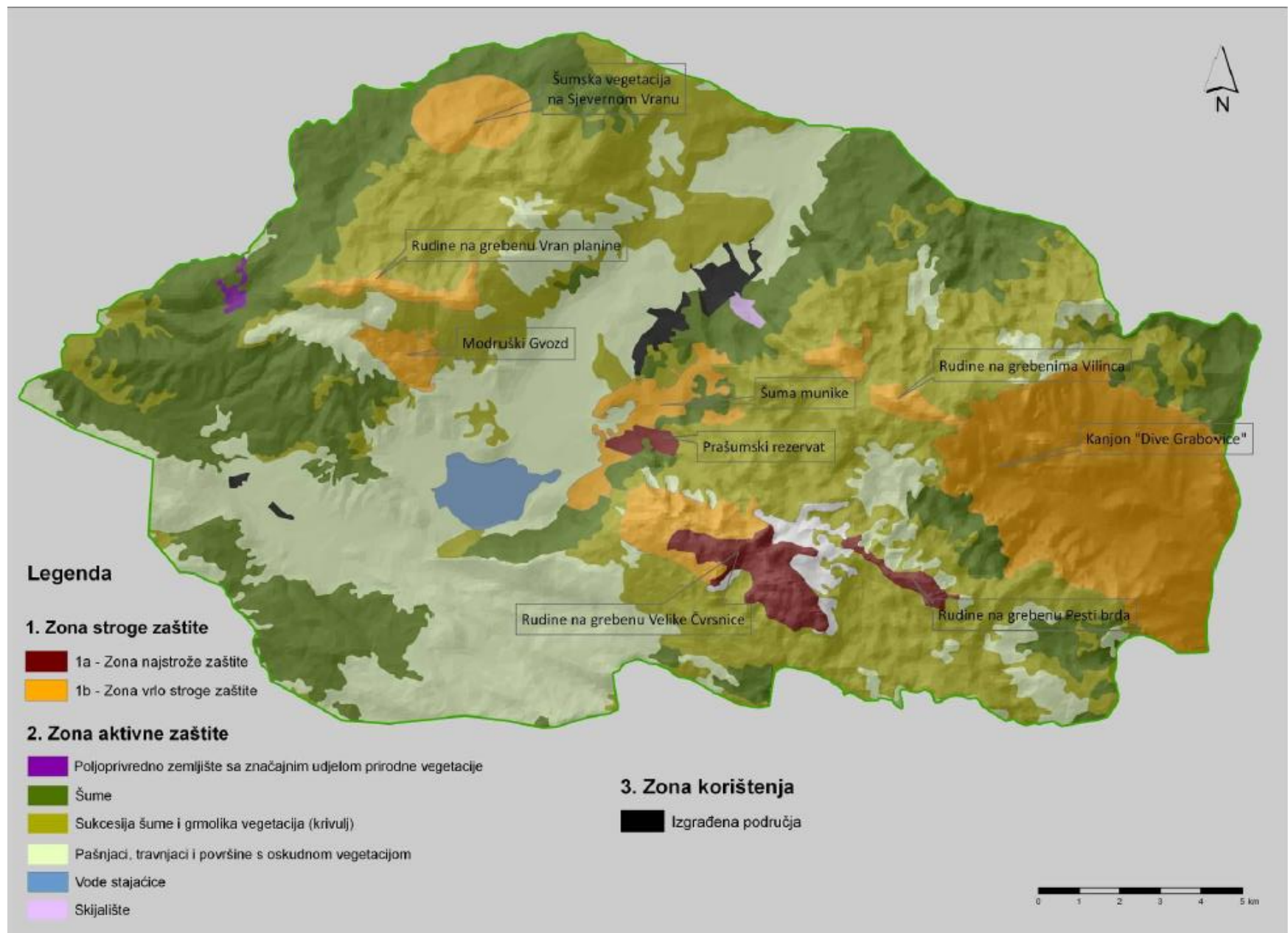
U ovoj zoni nalazi se površinom najveći dio Parka prirode Blidinje (29340 ha ili 82,9 % površine Parka), a karakteriziraju ga površine pod šumom, u visokom stadiju sukcesije i površine pod grmolikom vegetacijom koje se većinom prostiru područjima planinskih masiva Čvrsnice i Vrana, te pašnjaci i travnjaci koji dominiraju udolinom Dugog polja. Područjem tako dominiraju prirodne šume i doprirodni travnjaci u kojima korisnici prostora koriste prirodne resurse (primjerice ekstenzivno korištenje poljoprivrednih površina, pašnjaka i šuma) kako bi se u skladu s ciljevima očuvanja sačuvala postojeća biološka raznolikost. Ova se zona, ovisno o načinu korištenja i upravljanja pojedinim staništem, može podijeliti na:

- površine šuma u kojima je dozvoljeno gospodarenje sukladno programima gospodarenja šumama;
- površine pod grmolikom vegetacijom (bor krivulj) i u visokom stadiju sukcesije;
- pašnjačke, travnjačke i površine s oskudnom vegetacijom;
- poljoprivredne površine sa značajnim udjelom prirodne vegetacije;
- vode stajaćice (Blidinjsko jezero i ostala jezera);
- područje skijališta

Zona 3 – Zona korištenja

Zona korištenja obuhvaća područja niže vrijednosti očuvanja i/ili područja gdje je tradicionalno prisutan određeni stupanj korištenja te se njima uglavnom upravlja u neke druge svrhe značajne za razvoj i funkcije zaštićenog područja. Ta je zona svojevrsan kompromis između korištenja i zaštite područja, a njezino korištenje mora biti u skladu s načelima održivog razvoja, bez narušavanja svrhe i ciljeva zaštićenog područja.

Ova zona obuhvaća ukupno 255 ha ili 0,7 % površine Parka, a u njoj se nalaze veće izgrađene zone. Ovo su područja intenzivnog korištenja i zadržavanja korisnika prostora na kojima je već prisutna određena infrastruktura koju je potrebno obnavljati, poboljšavati i sl. Dopuštene aktivnosti uključuju održavanje i obnovu infrastrukture, intervencije u prostoru u funkciji poboljšanja sustava posjećivanja isl.

Karta 22. Zoniranje Parka prirode Blidinje

4.3. Prihvatni kapacitet parka

Za turističko posjećivanje Parka prirode Blidinje predviđa se uspostava organiziranog sustava posjećivanja kao instrument kvalitete doživljaja zaštićenog područja ali i reguliranja intenziteta posjećivanja. Kako se u posjećivanju ne bi prešao fizički, okolišni i ekološki prihvatni kapacitet područja kroz odgovarajuće akcijske planove bit će uspostavljen sustav komplementarnih funkcionalnih tokova kretanja posjetitelja Parka prirode Blidinje uz veći broj prilaznih smjerova i ulaznih punktova. Konceptualna osnovica takva sustava je model turističke prostorne organizacije zaštićenoga područja iz „Master plana turizma za Parka prirode Blidinje“.

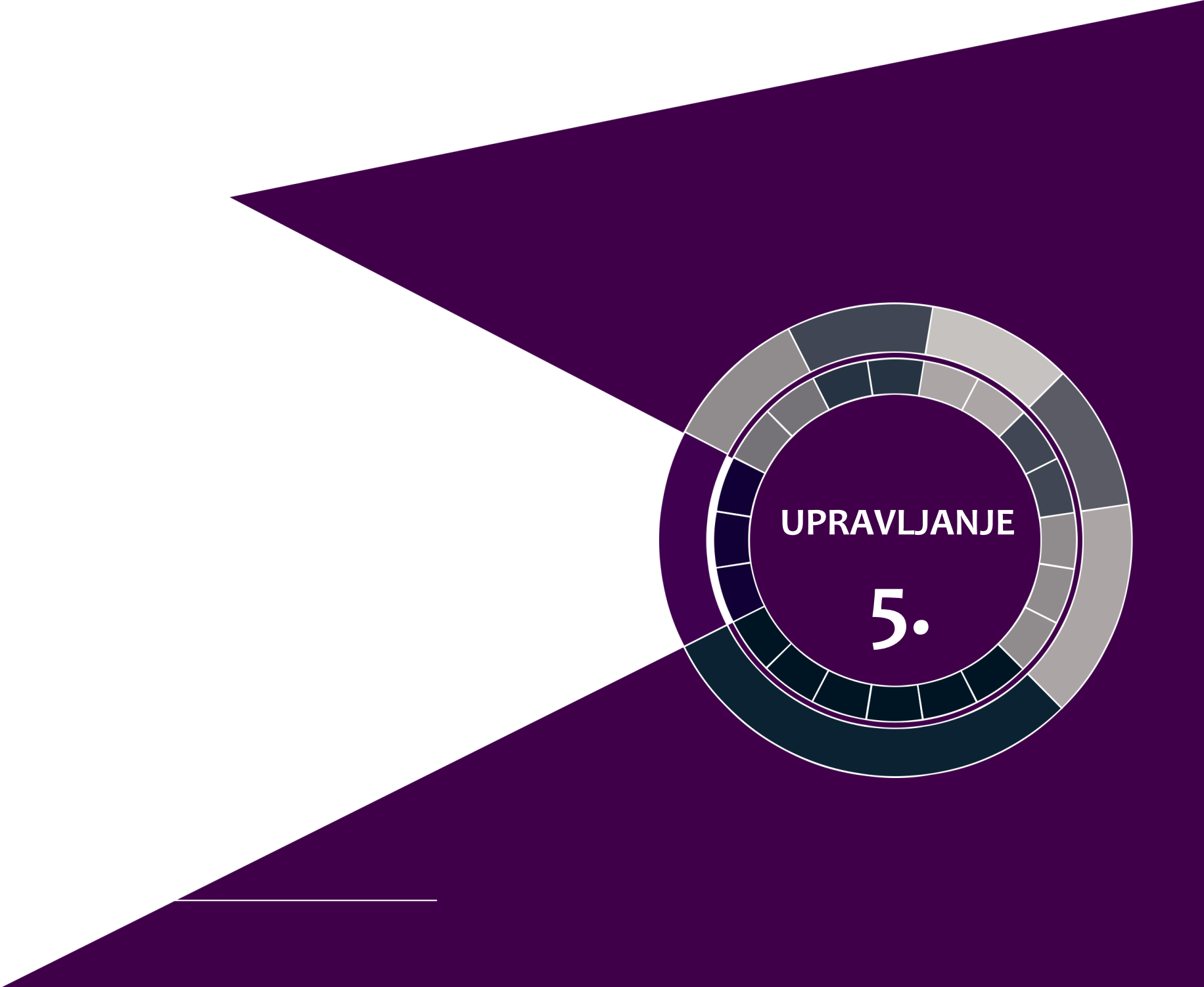
Kao najvažniji ekološki kriterij planiranja i organizacije prostora uzima se prihvatni kapacitet (engl. *carring capacity*) kojim se utvrđuje najveći dopušteni broj posjetitelja pri kojemu još uvijek nije ugrožena prirodna ravnoteža područja.

Prihvatni kapacitet izračunat je na razini čitavog zaštićenog područja primjenom Boullonove formule. Dijeljenjem ukupne površine Parka od 358 km² i prosječnog individualnog standarda koji za planinska zaštićena područja za kategorije nacionalnog parka i parkova prirode iznosi 4.000 – 5.000 m² po jednom posjetitelju, odredio se granični kapacitet od približno 80.000 posjetitelja u danu.

Za objektivno određivanje ukupnog prihvatnog kapaciteta Parka prirode Blidinje treba putem akcijskih planova u prvim godinama provedbe Plana upravljanja prioritetno provesti diferencirani izračun prihvatnoga kapaciteta po stanišnim cjelinama šuma, pašnjaka i livada, obala Blidinjskog jezera, vrhova Čvrsnice i Prenja i dr., koje se međusobno razlikuju po svojim prirodnim karakteristikama, ekološkoj osjetljivosti, načinu i intenzitetu mogućega turističkog korištenja.

Kako je dosadašnje korištenje Parka prirode Blidinje pokazalo da se posjetitelji uglavnom koncentriraju na određenim prostorima kao što su lokaliteti rekreacije (Risovac) ili posebnih prirodnih vrijednosti i atrakcija, sugerira se izračunati prihvatni kapacitet takvih “kritičnih” lokaliteta po formuli koja u obzir uzima i koeficijent rotacije koji predstavlja kvocijent broja sati u danu koji posjetitelji provode na određenom konkretnom prostoru i prosječno trajanje posjete. Kao kritično opterećeni lokaliteti posjećivanja u Parku prirode Blidinje, za koje je nužno odrediti zasebne granične prihvatne kapacitete, definiraju se:

- Obala Blidinjskog jezera;
- Masna Luka;
- Kanjon Dive Grabovice.

UPRAVLJANJE

5.

5. UPRAVLJANJE

Vizija Parka prirode Blidinje povezuje sve interesne skupine i dionike u osiguranju kvalitetnije budućnosti, kako Parka tako i lokalne zajednice te svih dionika. Sve upravljačke aktivnosti moraju zato biti u potpunom suglasju s vizijom jer ona odražava svrhu Parka i ciljeve upravljanja.

Javno poduzeće Park prirode Blidinje, u suradnji sa svim zainteresiranim dionicima, definirala je sljedeću viziju:

Park prirode „Blidinje“ ostat će očuvano planinsko područje iznimnih prirodnih vrijednosti u kojem se s visoko usklađenim zaštitnim i razvojnim ciljevima štiti i unaprjeđuje prirodno i kulturno nasljeđe, a korištenje zaštićenog područja vodi po principima održivog razvitka i usmjerava prema interesima i potrebama lokalnog stanovništva. Šira zajednica će uvažiti važnost i posebnost područja kroz trajnu podršku ostvarenju ciljeva Parka.

Vizija Parka odraz je želje djelatnika JP da zajedno s lokalnim stanovništvom i ostalim dionicima u budućnosti zajednički osiguraju dugoročnu zaštitu područja parka na principima održivosti. Na temelju vizije, u budućnosti bi sve odluke trebale biti usmjerene ka ciljevima:

- Očuvanja jedinstvene bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti karakteristične za područje Blidinja, omogućujući odvijanje prirodnih procesa i zaštite područja uz neophodne aktivnosti čovjeka, koje su dio kulturnog nasljeđa ovog kraja i neće imati negativne utjecaje na kvalitete prirode i krajobraza;
- Uspostave dugoročne suradnje s lokalnom zajednicom u planiranju i provedbi Plana;
- Osiguranja potpunog doživljaja za posjetitelje parka ovog iznimnog prirodnog područja.

Budući ciljevi upravljanja Parka trebali bi biti usklađeni s vizijom i razlozima zbog kojih je ovo područje proglašeno zaštićenim. Jedan od važnih aspekata Plana je intenziviranje suradnje s lokalnom zajednicom u cilju njenog aktivnog uključivanja u očuvanje i upravljanje zaštićenim područjem.

JP očekuje i od ostalih dionika da se uključe u proces upravljanja Parkom, ali na način da se promjene, koje će u narednom razdoblju donijeti aktivnosti u Parku odvijaju na način, koji će osigurati očuvanje značaja prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.

Da bi se ostvarili ciljevi očuvanja i razvoja područja u sinergiji s lokalnom zajednicom i posjetiteljima, jedan od temeljnih ciljeva upravljanja, koji proizlazi iz vizije je edukacija i promocija, kao vrlo važan segment budućih aktivnosti JP.

5.1. TEME, AKTIVNOSTI I CILJEVI PLANA UPRAVLJANJA

Teme su planski dio Plana upravljanja koji se bavi srodnim nizom pitanja, odnosno predstavljaju glavna pitanja kojima će se Plan baviti.

Ovim Planom upravljanja obrađene su **sljedeće teme:**

- A-Zaštita i očuvanje biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti
- B- Održivo korištenje prirodnih dobara i potpora lokalnim zajednicama
- C-Zaštita i očuvanje kulturne baštine
- D-Održivi turizam i promidžba
- E-Prostorno uređenja i zaštite okoliša
- F-Edukacija i interpretacija
- G- Razvoj kapaciteta Javnog poduzeća i održivost

Opći ciljevi obuhvaćaju bit svake teme. Njihovim razdvajanjem na specifične ciljeve dobiva se jasnija slika onoga što se želi postići Planom, a putem pokazatelja ciljeva (indikatora) omogućava se praćenje ostvarivanja konačnih ciljeva zaštite i unaprijeđenja prostora.

Specifični ciljevi ostvaruju se provedbom planiranih aktivnosti. Pokazatelji provedbe aktivnosti omogućavaju praćenje provedbe Plana upravljanja i rada Javnog poduzeća.

U tablicama koje slijede prikazane su aktivnosti, planirani vremenski raspored njihove provedbe prema godinama te su navedeni suradnici u provedbi bez kojih bi izvršenje pojedinih elemenata ili cijele aktivnosti bilo nemoguće.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta Ustanove aktivnosti su podijeljene prema prioritetima.

- **Prioritet 1 (P1)** – aktivnosti **koje se MORAJU** poduzeti za vrijeme trajanja Plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog Plana.
- **Prioritet 2 (P2)** – aktivnosti **koje se bi se TREBALE** poduzeti za vrijeme trajanja Plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost, no za neprovođenje ovih aktivnosti mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3 (P3)** – aktivnosti **koje se MOGU** poduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupni nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. razine prioriteta ili ako nisu dovršene aktivnosti 1. i 2. razine, a ukaže se prilika za financiranjem (čime bi se ipak omogućila realizacija).

Korištene kratice (suradnici):

- AV – Agencije za vode
- DVD- Dobrovoljno vatrogasno društvo
- FMOIT – Federalno ministarstvo okoliša i turizma
- IS – inspeksijske službe
- ITS – informatički stručnjaci
- LD – lovačka društva
- LV – lokalne vlasti (vlasti kantona/županije i/ili općina i njima pripadajuće službe u području prostornog uređenja, graditeljstva, komunalnih poslova i dr.)
- MK – ministarstva kulture triju županija
- MP – marketing plan
- MUP – ministarstva unutarnjih poslova triju županija
- NI – nadležne institucije
- NP – nacionalni park
- NVU – nevladine udruge osim lovačkih i planinarskih društava koje su iskazane zasebno
- OD – obrtnička djelatnost
- OiG – općine i gradovi
- OŠ – osnovne škole
- PD – planinarska društva
- PPB – djelatnici JP Park prirode Blidinje
- PPPPO – Prostorni plan područja posebnih obilježja

- PS – privredni sektor
- ŠJP – šumarska javna poduzeća
- SPP – stanovnici u Parku
- SU – speleološke udruge
- TA – turističke agencije
- TZ – turističke zajednice
- VPS – vodoprivredni sector
- VS – vanjski suradnici / stručnjaci
- VSI – vanjski suradnici / istraživači
- Ž – Vlade triju Županija

5.1.1. TEMA A: ZAŠTITA I OČUVANJE BIOLOŠKE, GEOLOŠKE I KRAJOBRAZNE RAZNOLIKOSTI (A)

5.1.1.1. Procjena stanja

Park prirode Blidinje je najstariji park prirode u Bosni i Hercegovini. Njegovi kopneni i podzemni dijelovi još uvijek su velikim dijelom neistraženi. U svrhu što učinkovitijeg upravljanja i korištenja resursa Ustanove, ciljevi i aktivnosti Plana upravljanja usmjerene su onim svojstama i staništima čija je prisutnost, važnost i ugroženost već poznata. Za očekivati je kako će se njihovom učinkovitom zaštitom doprinijeti očuvanju niza drugih svojti i staništa, a čiji je status još uvijek nedovoljno poznat. Utvrđivanje ukupne bioraznolikosti ovog područja i njene ugroženosti jedan je od važnih zadataka Parka.

Specifična geološka prošlost, geomorfološka, hidrološka i klimatska raznolikost te antropogeni utjecaj uvjetovali su rast brojnih endemskih biljnih svojti na području Parka prirode Blidinje, od kojih je čak 40% stenoendema zabilježenih za područje Bosne i Hercegovine. Brojne endemične, subendemične i reliktno biljne svojte (više od 200) sa Čvrstice i Vrana čini ove planine hercegovačkim razvojnim endemskim centrom, te je područje po bogatstvu endemskih biljnih svojti bitno na europskoj razini. S obzirom da je većina endemskih vrsta povezana sa staništima točila i stijena ne postoji značajan antropogeni utjecaj na ove vrste, jer na području Parka nije planirano umirivanje, odnosno pošumljavanje točila. Dio endemičnih svojti na drugim staništima se koristi kao ljekovito bilje te je potrebno kontrolirati ili u pojedinim slučajevima u potpunosti zabraniti njihovo sakupljanje (poput žute sirištare *Gentiana lutea*).

Područje Parka ima veliku količinu padalina, od kojih je većina tijekom zime u obliku snijega, dok je ljetni period sušni. S obzirom na kršku podlogu i postojanje većeg broja ponora malo je površinskih vodenih staništa. Postojanje nekoliko ponora kao i geološka podloga upućuju na postojanje niza podzemnih staništa od kojih je na topografskim kartama zabilježen samo manji broj špilja i jama te je potrebno provesti intenzivnija speleološka i biospeleološka istraživanja. Nasuprot podzemnim tokovima koji okršavaju podzemne geomorfološke oblike, na površinske geomorfološke oblike utječu velike temperaturne razlike koje omogućavaju aktivne geomorfološke procese i u današnje vrijeme.

Na području Parka nalazi se i duboki riječni kanjon proglašen geomorfološkim rezervatom Diva Grabovice, a gdje se nalazi i poznati prolaz "Šuplja stijena", (Hajdučka vrata ili Mijatov prolaz). Nanosi iz ledenog doba (diluvij) na području planinske zaravni Dugog polja nelegalno se iskorištavaju te je potrebno spriječiti njihovo iskorištavanje i sanirati ih. Uz ova staništa je vezana je i rijetka vrsta slijepo kuće (*Spalax leucodon*).

Iznimno negativni utjecaj na staništa ima nelegalna gradnja na području središnjeg platoa Parka, koja je najvećim dijelom vezana uz zaravan Dugog polja. Nelegalna gradnja osim što uzrokuje uništavanje vrijednih staništa ima i neizravne utjecaje u obliku nekontroliranog crpljenja vode iz izvora i jezera Blidinje, neuređenog sustava odvodnje otpadnih voda te kopanje materijala za gradnju. K tome nekontrolirano crpljenje vode može izazvati sušenje izvora te tako utjecati na faunu izvora i podzemlja. Slaba istraženost vodene faune upućuje na potrebu dodatnih istraživanja i definiranje pripadajućih mjera zaštite ovih potencijalno zanimljivih izvora biološke raznolikosti. Osim nedovoljne istraženosti vodene faune jezera Blidinje potrebno je izdvojiti i planinska jezera te izvore i ponore u vršnom dijelu Vrana i Čvrsnice. Zbog malog antropogenog utjecaja ova planinska vodena staništa nisu ugrožena, ali zbog rijetkosti treba provesti njihovu zaštitu te istražiti moguće nove izvore biološke raznolikosti područja.

Dominantna vegetacija na području Čvrsnice i Vrana su šume koje karakterizira izražena visinska zonacija dodatno uvjetovana geomorfološkim karakteristikama područja. U vršnom dijelu raste šumska zajednica sa endemičnim borom munikom, čiji reprezentativni primjer je zaštićen kao rezervat šumske vegetacije Maska luka. Osim ovog, već proglašenog rezervata šumske vegetacije, prostornim planom je predložena zaštita još nekih vrijednih šumskih područja. Nasuprot raznolikosti biljnih vrsta šumskih staništa koja je vezana za visinsku zonaciju, raznolikost životinjskih vrsta je usko povezana i sa načinom gospodarenja. Pretjerana i prerana sječa imaju značajan utjecaj na biološku raznolikost faune šumskih ekosustava, posebno entomofaune. K tome, u području Dugog polja najveću prijetnju šumama predstavlja potencijalna prenamjena u skijalište.

Iznad granice pojasa bora krivulja i klečice nalazi se pojas prirodnih travnjaka tj. planinskih rudina uz koje su vezane brojne endemične biljne i životinjske vrste, poput glacijalnog relikta prenjškog planinskog daždevnjaka (*Salamandra atra prenjensis*). Osim pojasa prirodnih travnjaka ispod pojasa bora krivulja nalaze se antropogeno uvjetovana staništa travnjačke vegetacije, većinom pašnjaci. Travnjačka staništa imaju veliku biološku raznolikost kako flore tako i faune. Premda su travnjačka staništa nedovoljno iskorištena sukcesija nije značajnije izražena, no u budućnosti bi mogla predstavljati prijetnju očuvanju biološke raznolikosti. Uz travnjačka staništa vezana je raznolika fauna leptira, koju bi zajedno sa faunom drugih beskralješnjaka trebalo dodatno istražiti.

Premda je fauna na području Parka nedovoljno istražena, prisutnost nekih vrsta ptica, poput patuljastog orla, surog orla, crkavice, zmijara i tetrijeba gluhana upućuje na dobru očuvanost područja i veliku biološku raznolikost faune. Ipak ratna zbivanja te preveliki (krivo)lov na području Parka je znatno smanjio populacije nekih vrsta, poput divokoze i medvjeda.

Osim navedenih šumskih, vodenih, travnjačkih i podzemnih staništa biološkoj raznolikosti Parka doprinose i rijetke poljoprivredne površine koje su većim dijelom vezane za Svinjaču i Dugo polje.

Područje Parka prirode Blidinje odlikuje se velikom krajobraznom raznolikošću i bogatstvom prirodnih, kulturno-povijesnih i vizualnih krajobraznih vrijednosti, posebice onih prirodnih. Iz toga razloga, ono predstavlja i prostor izrazito osjetljiv na promjene. Od tri izdvojena krajobrazna područja, područja planinskih masiva Čvrsnice i Vrana su naglašeno prirodnih obilježja, dok na području udoline Dugog polja do izražaja dolaze kulturna obilježja prostora. Kao područje izuzetnih prirodnih i vizualnih vrijednosti ističe se kanjon Dive Grabovice. Za ovo područje izuzetne, divlje ljepote potrebno je osmisliti odgovarajuću promociju i turističku ponudu pošto je danas ograničeno dostupan posjetiteljima.

Najveće su degradacije krajobraznih vrijednosti, posebice onih vizualnih na području Dugog polja gdje je prisutnost i utjecaj čovjeka najveći. Izgradnja kuća za odmor, posebice ovih novijeg datuma, znatno je narušila sliku krajobraza ovoga područja svojim prostornim razmještajem i neabijentalnim arhitektonskim oblikovanjem. Ovome treba pridodati i turističku izgradnju na predjelu Risovca, neuređene iskope šljunka na više lokacija unutar Dugog polja, nestručnu rekonstrukciju građevina tradicionalne arhitekture, građenje lokalnih prometnica koje su svojom širinom i neuređenim otkopima također degradirale vizualne krajobrazne vrijednosti ovoga područja. Kako bi se prepoznale dodatne vrijednosti i specifičnosti krajobraza, te spriječile negativne promjene u njemu, važno je izvršiti detaljnija istraživanja krajobraznih obilježja, te izvršiti njihovo vrednovanje. Potrebno je očuvati i unaprijediti postojeće krajobrazne vrijednosti kroz održivi razvitak PP Blidinje te uspostavu instrumenata i alata s ciljem njihove zaštite, upravljanja i planiranja.

5.1.1.2. Glavni cilj

Očuvana jedinstvena biološka, stanišna i krajobrazna raznolikost i geološka baština koja omogućava održavanje prirodnih procesa i produktivnosti ekosustava kroz provođenje mjera zaštite istovremeno provodeći istraživanja i aktivnosti u skladu s održivim razvojem.

5.1.1.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definira se 11 specifičnih ciljeva / područja aktivnosti:

TEMA (A) : ZAŠTITA I OČUVANJE BIOLOŠKE, GEOLOŠKE I KRAJOBRAZNE RAZNOLIKOSTI														
OPĆI CILJ: Očuvana jedinstvena biološka, stanišna i krajobrazna raznolikost i geološka baština koja omogućava održavanje prirodnih procesa i produktivnosti ekosustava kroz provođenje mjera zaštite istovremeno provodeći istraživanja i aktivnosti u skladu s održivim razvojem.														
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA										Suradnici
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
SPECIFIČNI CILJ: AA – Utvrditi stanje biološke raznolikosti na području PP i vršiti kontinuiran monitoring.														
INDIKATOR CILJA: Izrađena studija o trenutnom stanju biološke raznolikosti i razvijena baza podataka.														
Analizirati nedostatke u osnovnim podacima o biološkoj raznolikosti te provesti istraživanja u tim područjima.	AA1	Analizirani su nedostaci te je dostupna Osnovna studija biološke raznolikosti na području Parka.	2	■	■	■								VS, NVU
Uskladiti standarde prikupljanja i obrade podataka s dostupnim informacijskim sustavom za biološku raznolikost.	AA2	Standardi prikupljanja i obrade su usklađeni	2		■	■								FMOIT, VS, ITS
Razviti i provesti plan praćenja biološke raznolikosti za cijelo područje Parka.	AA3	Izrađen plan praćenja biološke raznolikosti za cijelo područje Parka prirode.	3		■	■	■							VS, NVU, ŠJP, LD, PD

Kartirati rasprostranjenost invazivnih vrsta i identificirati površine koje su njima prekrivene.	A13	Karta rasprostranjenosti invazivnih vrsta. Površine prekrivene invazivnim vrstama.	2																PPB, VS
Izraditi plan uklanjanja invazivnih vrsta i provoditi planirane mjere i monitoring invazivnih vrsta u suradnji s drugim sektorima.	A14	Plan uklanjanja invazivnih vrsta. Izvještaji o provedbi planiranih mjera. Izvještaji monitoringa.	2																ŠJP, PPB, VS

SPECIFIČNI cilj: AJ - Dodatno istražiti, vrednovati i očuvati geološku baštinu Parka u odnosu na postojeća istraživanja i Nacrt plana iz 2011. godine.

INDIKATOR cilja: Popis i stanje geološke baštine (geolokaliteti, minerali, stijene, fosili i dr.). Promjene utvrđenih parametara praćenja stanja speleoloških objekata (istraživanje, speleogeneza, katastar speleoloških objekata, izmjera i praćenje mikroklimatskih parametara, prisutnost antropogenih utjecaja i zagađenja).

Inventarizirati geološku baštinu na području Parka prirode.	AJ1	Popis geološke baštine. Podaci o geološkoj baštini uneseni u GIS bazu podataka.	1																VS, NVU, PPB
Očuvati i konzervirati vrijedne geološke i geomorfološke lokalitete.	AJ2	Broj očuvanih i konzerviranih vrijednih geoloških i geomorfoloških lokaliteta.	1																PPB, VS
Provoditi speleološka istraživanja nedovoljno istraženih i neistraženih područja.	AJ3	Izvještaji istraživanja. Podaci su uneseni u GIS bazu podataka.	1																PPB, VS
Provoditi monitoring speleoloških objekata.	AJ4	Izvještaji monitoringa. Podaci uneseni u GIS bazu podataka.	1																PPB, VS
Istražiti i kartirati speleološke objekte na području Parka i njihovu podzemnu faunu.	AJ5	Izrađen je izvještaj o istraživanju. Izrađena je karta speleoloških objekata na području Parka.	2																NVU, VS, PD, LD, ŠJP
Izgraditi infrastrukturu potrebnu za ograničavanje i kontrolu pristupa javnost osjetljivim ili ugroženim mjestima od geološkog ili speleološkog značaja.	AJ6	Potrebna infrastruktura je izgrađena	3																NVU, ŠJP, PPB
Napraviti geomorfološku kartu u mjerilu 1:25000. za područje Parka s posebnim osvrtom na izdvajanje područja naglašenih geomorfoloških vrijednosti.	AJ7	Izrađena je geomorfološka karta u mjerilu 1:25 000. Podaci se nalaze u GIS bazi podataka Parka.	3																ITS, VS, NVU
Izraditi bazu podataka o georaznolikosti Parka (kartu i katalog georaznolikosti, kartu i katalog/atlas minerala, stijena, fosila, speleoloških objekata i dr.).	AJ8	Redovito ažurirana baza podataka.	3																PPB, ITS
Nadzirati pristup jamama i špiljama te uspostaviti bazu podataka aktivnosti u speleološkim objektima kao i nadzirati onečišćenje speleoloških objekata ilegalnim odlaganjem otpada.	AJ9	Evidencija speleoloških aktivnosti. Uspostavljena baza podataka. Broj očišćenih speleoloških objekata.	1																PPB

SPECIFIČNI cilj: AK - Obnoviti (restaurirati) izmijenjene oštećene i uništene stanične i krajobrazne cjeline.

INDIKATOR cilja: Promjene parametara praćenja stanja.

Procijeniti značajke krajobrazna te izraditi kartu značajki krajobrazna za cijelo područje Parka prirode.	AK1	Izrađena je krajobrazna osnova Parka prirode i pripadajuća karta.	1																PPB, VS
---	-----	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---------

održivog razvoja postoje, međutim u budućnosti je potrebno izgraditi sustav za odvodnju otpadnih voda i sanirati izvore zagađenja. Na nekoliko lokacija unutar Parka prirode Blidinje postoje aktivna iskopišta pijeska, pri čemu se najveće nalazi u Brčanjskom polju. Svojim postojanjem narušavaju vizualne vrijednosti Parka, a dodatni negativni utjecaji vezani su za buku i prašinu u slučaju iskopišta u Brčanjskom polju te za uzurpaciju vodotoka potoka Brčanj. Potrebno je preispitati potrebu za postojanjem iskopišta te istražiti eventualne alternativne lokacije. Ako se pokaže da je njihovo postojanje opravdano potrebno je uložiti sredstva u modernizaciju postrojenja i odrediti krajnji rok u kojem se dopušta rad na iskopištima.

Šume su među najvažnijim prirodnim resursima područja Parka prirode Blidinje. Pokrivaju preko 32 % površine Parka, a njima upravljaju županijska ministarstva putem JP „Šume Herceg-Bosne“ (Šumarije Jablanica, Rama, Posušje i Mostar) i JP „Hercegbosanske šume“ (Šumarija Tomislavgrad). Šume unutar Parka razvrstane su na zaštitne šume i šume posebne namjene, a u gospodarske svrhe mogu se koristiti samo iznimno i pod kontroliranim uvjetima. Posljedica sadašnje niske razine kontrole u korištenju šuma su učestale nelegalne siječe i brojna šumska nelegalna odlagališta otpada. Za uvjerljivo održivo korištenje šumskih resursa potrebno je osigurati učinkovitu provedbu zakona, spriječiti nelegalne sječe, uspostaviti sustav kontrole i nadzora, educirati lokalno stanovništvo te izvoditelje šumskih radova poticati na korištenje ekološki prihvatljivih tehnologija pri gospodarenju šumama.

Unatoč bogatstvu obradivih površina **poljoprivreda** je slabo razvijena. Posljedica je to depopulacije i promijenjenih društveno-ekonomskih prilika. Zbog sve rjeđeg bavljenja stočarstvom i poljoprivredom kao tradicionalnim gospodarskim granama, pašnjaci i poljoprivredne površine zarastaju. Posljedica je propadanje vrijednog dijela tradicionalnog poljodjeljskog krajobraza koji poprima prirodna obilježja. Mogućnost za obnovu poljoprivredne i stočarske proizvodnje treba tražiti u proizvodnji tradicionalnih i ekoloških proizvoda te razvoju seoskog turizma. Poljoprivrednim i pašnjačkim površinama unutar Parka moguće je gospodariti na održiv način, ali samo uz uspostavu kvalitetnog nadzora i kontrole, pravilno usmjeravanje te stručnu i financijsku potporu.

Na području Parka prirode Blidinje postojalo je **lovište** koje je moguće ponovno staviti u funkciju pri čemu bi se za održivo upravljanje s divljači uvelo plansko korištenje i nadzor, a u konačnici i suzbio krivolov.

Intenzivno **ribarstvo** u Parku, odnosno na Blidinjskom jezeru nema nikakvog uporišta iz razloga male prosječne dubine i površine jezera, vremenskih uvjeta, kao i zatvorenosti vodene cjeline. Moguć je jedino razvoj sportskog ribolova uz provođenje stalnog monitoringa i kontrole te zaštite ribljeg fonda u suradnji sa znanstvenim institucijama i nadzorničkom službom Parka.

Potporna lokalnim zajednicama ima veoma bitnu ulogu u upravljanju Parkom. Sadašnje upravljanje Parkom prirode Blidinje osim što je nezadovoljavajuće u smislu ispunjavanja ciljeva zaštićenog područja, ne donosi odgovarajuće koristi za lokalno stanovništvo. Očekivano poboljšanje životnog standarda domaćeg stanovništva bilo samozapošljavanjem kroz privatno poduzetništvo ili otvaranjem radnih mjesta u turističkim i ostalim pratećim djelatnostima, ostala su neispunjena. Tako je izostao ključni element sprječavanja nastavljanja trenda depopulacije ovog prostora. Kao ključni problem ovakvog stanja je sadašnja neodrživost u funkcioniranju JP PP Blidinje zbog nedostatka finansijskih sredstava, pa i turističke funkcije Parka prirode Blidinje, koji su generatori kreiranja izravnih i neizravnih koristi za lokalno stanovništvo. Održivost je moguće osigurati bez podrške Županijskih vlasti, što bi bio prvi korak prema stabilizaciji funkcioniranja Parka prirode Blidinje i početak u provedbi investicija koje bi stvorile očekivane povoljnosti i prilike za lokalno stanovništvo.

Posebno, razvoj turističke funkcije u Parku svakako treba sagledavati kao dio održivog razvoja šireg područja s izbalansiranim ekonomijom, ekologijom, kulturnim i drugim vrijednostima koje će omogućiti kvalitetnije i perspektivnije uvjete za život stanovnika Parka i biti primjer razvijene lokalne zajednice. Blizina mora, pozicija između dva središta Sarajeva i Mostara, odvojak za koridor Vc, te blizina Međugorja, Blidinju pružaju realnu osnovu za to.

U svemu ovome važan dio napora je na JP PP Blidinje čija je uloga ne samo pokretača u osmišljavanju suradnje s lokalnim zajednicama i podrške lokalnom stanovništvu, već i biti nositelj objedinjavanja i koordinacije svih aktera vezanih za funkcioniranje Parka kako bi se u svim aktivnostima uvažavali specifični interesi i stvarale povoljnosti i koristi za lokalno stanovništvo. Druga važna uloga JP PP Blidinje u odnosu prema lokalnim zajednicama je očuvanje i zaštita identiteta kulture i tradicije koja mora biti temelj njihove autohtone turističke ponude, ali i kulturološkog turizma koji mora ići u pravcu autentičnih i izvornih kulturnih proizvoda koji će u Parku prirode Blidinje nuditi upravo lokalno stanovništvo.

Još jedan od vrlo izglednih oblika potpore lokalnim zajednicama je njihovo osposobljavanje za provedbu agro-okolišnog programa. Cilj agro-okolišnog programa je podupiranje aktivnosti usmjerenih na očuvanje okoliša i unapređenje seoskog prostora. Korisnici agro-okolišnih mjera mogu biti poljoprivrednici, poljoprivredne zadruge, poljoprivredna poduzeća, nevladine udruge i drugi.

Upravo radi prijetnji održivoj uporabi prirodnih resursa koje su pratile dosadašnji razvoj Parka, važan aspekt potpore lokalnoj zajednici je omogućiti joj da revitalizira proizvodnju hrane za vlastitu, ali i komercijalnu uporabu. Na širem području Parka prirode Blidinje postoje povoljni uvjeti za proizvodnju hrane po ekološkim standardima. Poljoprivredna proizvodnja temelji se uglavnom na stočarstvu, a uvjeti za proizvodnju omogućuju ekološku proizvodnju mesa, mlijeka i sira. Od biljnih vrsta dobre uvjete za proizvodnju imaju krumpir, raž, ječam, mrkva, cikla i kupus. Moguć je zaokružen sustav proizvodnje na farmi kao najpoželjniji u ekološkoj proizvodnji: proizvodnja vlastite stočne hrane, uzgoj stoke, korištenje repromaterijala proizvedenih na farmi. Ograničavajući činitelji za veću proizvodnju ekoloških proizvoda su depopulacija, ograničen broj biljnih vrsta za uzgoj, nedovoljna ekološka kultura i povremena devastacija prostora.

5.1.2.2. Glavni cilj

Korištenje prirodnih dobara u skladu sa smjernicama zaštite prirode, te podržati akcije i inicijative koje pridonose povećanju kvalitete života žitelja, a nemaju negativnog utjecaja na očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka prirode.

5.1.2.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definira se 5 specifičnih ciljeva / područja aktivnosti:

TEMA (B) : ODRŽIVO KORIŠTENJE PRIRODNIH DOBARA I POTPORA LOKALNIM ZAJEDNICAMA														
OPĆI CILJ: Korištenje prirodnih dobara u skladu sa smjernicama zaštite prirode, te podržati akcije i inicijative koje pridonose povećanju kvalitete života žitelja, a nemaju negativnog utjecaja na očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka prirode.														
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA										Suradnici
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
SPECIFIČNI CILJ: BA – Usmjeriti gospodarenje vodama ka što manjem utjecaju na prirodne vrijednosti i očuvati vodene ekosustave.														
INDIKATOR CILJA: Gospodarenje vodama u skladu sa uvjetima zaštite prirode. Promjene parametara praćenja stanja.														

Provoditi praćenje i istraživanja hidroloških i hidrogeoloških procesa na području Parka prirode.	BA1	Broj izrađenih studija / izvještaja o istraživanju.	1																	PPB, VS, VPS
Zajednički izraditi program daljnjih hidrogeoloških i hidroloških istraživanja i praćenja stanja vodotoka i kakvoće površinskih i podzemnih voda i poticati definiranje zaštitne zone za površinske i podzemne vode.	BA2	Izrađen program istraživanja praćenja voda Izrađen program kontrole kakvoće površinskih i podzemnih voda.	2																	PPB, VS, VPS, IS, AV
Istražiti prirodne vrijednosti hidrološkog sustava Blidinjskog jezera i procijeniti utjecaj dovršenja planiranog nasipa s vodonepropusnom jezgrom na zaštitu prirodnih vrijednosti.	BA3	Izrađena je studija hidrološkog sustava Blidinjskog jezera s mjerama zaštite prirodnih vrijednosti.	1																	PPB, VS, VPS, AV
Napraviti katastar zagađivača površinskih i podzemnih voda, kao što su septičke jame i razna odlagališta krutog otpada.	BA4	Izrađen je katastar zagađivača površinskih i podzemnih voda.	1																	VPS, VS, IS
Suradivati pri izradi vodnogospodarskih osnova za područje Parka kako bi se uskladile s uvjetima zaštite prirode i nadzirati njihovo provođenje.	BA5	U vodno-gospodarske osnove ugrađeni su uvjeti zaštite prirode. Broj nadzornih aktivnosti nad provođenjem osnova.	1																	VPS, NVU, VS, IS
SPECIFIČNI CILJ: BB – Usmjeriti gospodarenje šumama ka manjem utjecaju na biološku raznolikost i krajobraz Parka prirode.																				
INDIKATOR CILJA: Smanjen utjecaj gospodarenja šumama na biološku raznolikost i krajobraz																				
Aktivno suradivati sa nadležnim ministarstvima, upravama za šumarstvo i javnim poduzećima u izradi novih i reviziji postojećih šumskih gospodarskih osnova i provedbi svih planova gospodarenja i odredbi FSC	BB1	Revidirane postojeće te usvojene i provedene kvalitetne šumskogospodarske osnove i planovi gospodarenja U šumskogospodarske osnove za državne šume ugrađeni su uvjeti zaštite prirode	1																	VS, ŠJP, IS, NVU
Poticati izradu šumskogospodarskih planova za privatne šume te nadzirati način gospodarskog korištenja privatnih šuma u skladu sa smjernicama zaštite prirode.	BB2	U šumskogospodarske osnove za privatne šume ugrađeni su uvjeti zaštite prirode. Broj izrađenih šumskogospodarskih osnova za privatne šume.	3																	VS, ŠJP, IS, NVU
Zajednička koordinacija sa inspekcijama u smislu sprečavanja krađe drveta i provođenja odredbi iz planova gospodarenja	BB3	Smanjen broj krađe ili narušavanja uvjeta zaštite prirode pri gospodarenju	1																	ŠJP, IS, MUP
Izraditi plan povezanih aktivnosti s šumarskim inspekcijama.	BB4	Plan povezanih aktivnosti s šumarskim inspekcijama.	1																	ŠJP, IS, MUP
SPECIFIČNI CILJ: BC – Potaknute poljoprivredne djelatnosti u skladu sa uvjetima zaštite prirode.																				
INDIKATOR CILJA: Promjene utvrđenih parametara praćenja stanja.																				
Provesti istraživanje plodnosti tla na poljoprivrednim površinama u svrhu utvrđivanja potencijala za ekološki prihvatljivu poljoprivredu.	BC1	Izvještaj o istraživanju.	1																	VS, NVU

5.1.3. TEMA C: ZAŠTITA I OČUVANJE KULTURNE BAŠTINE (C)

5.1.3.1. Procjena stanja

Kulturna baština Parka prirode jedna je od značajnih karika koja doprinosi mozaičnosti krajobraza, a upravo je zbog te mozaičnosti područje i stavljeno pod zaštitu kao park prirode. Kulturna dobra i tradicijsko nasljeđe snažan su svjedok života i bogate prošlosti ovog područja. Brojene kulturno-povijesne cjeline, arhitektura, arheološki lokaliteti krasi područje Blidinja.

Područje Parka prirode Blidinje prostor je kontinuiranog čovjekovog naseljavanja i djelovanja još od prapovijesnog doba. Unatoč tome što na području parka postoji tek nekolicina spomenika kulture, čovjek je svojim boravkom na ovom prostoru znatno utjecao na karakter prirodnog okoliša. To se posebno odnosi na područje Dugog polja kojim dominira tradicionalni poljodjeljski krajobraz kojeg sačinjavaju pašnjačke i oranične površine sa svojim prepoznatljivim trakastim uzorkom parcelacije. Poljoprivredno zemljište tako predstavlja osobitu kulturno-povijesnu vrijednost krajobraza jer živopisno pokazuje simbiozu života čovjeka i prirode na području Parka prirode Blidinje kroz stoljeća. Napuštanjem tradicionalne egzistencije te širenjem pašnjačkih površina i šumske vegetacije polako se gubi uzorak parcelacije, smanjuje raznolikost i kompleksnost, te time i doživljajna vrijednost cijelog polja.

Prepoznatljivo kulturno-povijesno i vizualno krajobrazno obilježje ovog kraja predstavljaju primjerci tradicionalne gradnje: planinski stanovi i staje. Oni su stoljećima korišteni za boravak ljudi i stoke u vrijeme ispaše, a najviše ih se nalazilo na području planinskih masiva Čvrsnice i Vrana. Zajedno sa tradicionalnim poljodjeljskim krajobrazom čine nerazdvojnu i izrazito vrijednu cjelinu. Veliki broj ovih građevina nije odolio zubu vremena, a njihova se funkcija potpuno izgubila. Preostale nastambe bi bilo neophodno očuvati i revitalizirati te staviti u funkciju kako zaštite graditeljskog naslijeđa, tako i turizma (aktivnog i eko turizma). Sadašnje stanje ruralnih cjelina prisutnih na području Parka također nameće potrebu za njihovom revitalizacijom. Pritom bi se poticanjem tradicionalne estetike gradnje, adekvatne restauracije te tradicionalnih načina privređivanja i korištenja obradive zemlje i pašnjaka potaknulo ponovno naseljavanje uz opstanak i unaprjeđenje arhitekturno-krajobraznih vrijednosti.

Arheološka baština na području Parka seže sve do prapovijesnog perioda. Trenutno se na području Parka nalazi 5 nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Nacionalni spomenici su nekropole stećaka na lokalitetima Risovac, Dugo polje, Ponor, Barzonja i Donje Bare. Također je zabilježeno nekoliko gradina i gomila, te lokaliteti s nalazima oruđa iz prapovijesti, ali i iz antike. Na lokalitetu Crkvina, Badnji (općina Tomislavgrad) pronađeni su temelji srednjovjekovne crkve. Detaljnija arheološka istraživanja na ovim lokalitetima do sada još nisu izvršena, a lokaliteti su zapušteni. Prije provođenja bilo kakvih aktivnosti vezanih uz njihovu zaštitu bilo bi neophodno posvetiti se istraživanju lokaliteta. Neki od lokaliteta, posebice nekropole stećaka, iznimno su reprezentativni i prikladni za prezentaciju široj publici kao poučne atrakcije koje posjetitelju govore o minulim vremenima.

U nematerijalnu kulturnu baštinu spadaju usmena tradicija, umjetničke izvedbe, društveni običaji, rituali, festivali, znanja i običaji vezani za prirodu, te znanja i umijeća tradicionalnih obrta. Na području Parka ova vrsta građe izuzetno je bogata i u dobroj mjeri sačuvana, međutim nije dovoljno istražena. To se posebno odnosi na jezičnu baštinu u koju spadaju legende te tradicijske djelatnosti koje su vezane uz načine pripreme hrane. Stoga je važno poticati i promovirati tradicionalne djelatnosti i kvalitetne autohtone proizvode kao perspektivan i održiv model razvoja ovoga područja, a ovdašnje običaje i umjetničke izražaje postaviti kao temelj zdravog lokalnog identiteta koji je preduvjet za razvoj kulturnog turizma. Na ovaj način područje Parka prirode Blidinje moglo bi postati akcent za širu regiju Hercegovine.

Cijelo područje Parka nedovoljno je istraženo. Zbog nedostatka djelatnika za samostalno provođenje planiranih aktivnosti u suradnji s nadležnim institucijama potrebno je provesti istraživanja radi evidencije, adekvatne zaštite, očuvanja i prezentacije krajobrazne i kulturne baštine. Dosad nije vođena evidencija ciljanih posjetitelja kulturne baštine. Aktivnostima planiranim ovim Planom planira se očuvati kulturno-povijesnu baštinu, zaštititi lokalitete od posebne kulturno-povijesne važnosti te ih što bolje prezentirati. Aktivnosti teme C finacijski su vrlo zahtjevne, Javno poduzeće će preuzeti ulogu poticanja na suradnju, tražiti dodatne izvore financiranja u ulozi partnera te će razviti plan istraživanja i obnove kulturne baštine s lokalnim akterima u kulturi kako bi se dogovorili prioritete i definirala finacijska konstrukcija. Kvalitetna prezentacija nematerijalne i materijalne kulturne baštine svakako će pripomoći njenom “otvaranju” široj javnosti, pa samim time očuvanju, ali i proširenju turističke ponude i sezone.

5.1.3.2. Glavni cilj

Istražiti, vrednovati, zaštititi, obnoviti i prezentirati jedinstvene kulturne vrijednosti područja Parka, senzibilizirati posjetitelje i lokalno stanovništvo o njihovoj važnosti i održivo ih koristiti u turističkoj ponudi Parka.

5.1.3.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definiraju se 3 specifična cilja / područja aktivnosti:

TEMA (c) : ZAŠTITA I OČUVANJE KULTURNE BAŠTINE													
OPĆI CILJ: Istražiti, vrednovati, zaštititi, obnoviti i prezentirati jedinstvene kulturne vrijednosti područja Parka, senzibilizirati posjetitelje i lokalno stanovništvo o njihovoj važnosti i održivo ih koristiti u turističkoj ponudi Parka.													
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA								Suradnici	
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027		2028
SPECIFIČNI CILJ: CA – Obnovljena i prikladno promovirana kulturna dobra uz suradnju s lokalnom zajednicom. INDIKATOR CILJA: Popis obnovljenih kulturnih dobara i percepcija lokalne zajednice o pruženoj podršci.													
Sudjelovati u planiranju istraživanja i obnove kulturne baštine.	CA1	Broj sudionika. Plan istraživanja i obnove kulturne baštine.	2										LV, MK
Izraditi bazu podataka o evidentiranim i zaštićenim kulturnim dobrima na području Parka prirode.	CA2	Izrađena je baza podataka sa specificiranim vrstama kulturnih dobara, njihovim statusom u sustavu zaštite i pripadajućim kartama.	2										VS, LV, NVU, PPB
Definirati prioritete (posebno vrijedna kulturna dobra PP Blidinje i načine očuvanja nepokretnih kulturnih dobara (npr. povijesne građevine, arheološki lokaliteti).	CA3	Izrađen je plan aktivnosti s definiranim prioritetima i modalitetima zaštite. Podaci o posebno vrijednim kulturnim dobrima zabilježeni su u GIS bazi podataka. Broj dobara predloženih za zaštitu.	3										VS, LV, NVU

Pokrenuti projekte prezentacije kulturne baštine Parka u suradnji s muzejima i ostalim nadležnim ustanovama.	CA4	Broj ostvarenih projekata s muzejima i ostalim nadležnim ustanovama na prezentaciji kulturne baštine Parka.	3																	VS, LV, NVU
Odrediti najmanje dva lokaliteta kulturnog dobra pogodna za posjećivanje, pokrenuti postupak njihove sanacije te ih opremiti potrebnom turističkom infrastrukturom.	CA5	Odabrani lokaliteti kulturnog dobra sanirani su i prezentirani javnosti.	3																	VS, LV, NVU, PPB
Uključiti u turističku ponudu i opremiti potrebnom turističkom infrastrukturom nekropole stećaka koje su trenutno u statusu nacionalnog spomenika.	CA6	Broj lokaliteta nekropola stećaka uključenih u turističku ponudu i opremljenih potrebnom turističkom infrastrukturom.	1																	VS, LV, NVU, PPB, TZ
SPECIFIČNI cilj: CB– Zaštita i promocija arheoloških nalazišta i spomenika graditeljstva. INDIKATOR cilja: Popis i stanje arheoloških nalazišta i spomenika graditeljstva.																				
Suradivati u planiranju i provedbi arheoloških istraživanja	CB1	Plan arheoloških istraživanja. Projektna dokumentacija. Izvješća istraživanja	2																	VS, MK
Prepoznati i valorizirati arheološke lokalitete u Parku i pokrenuti detaljno istraživanje najvažnijih lokaliteta.	CB2	Prepoznati arheološki lokaliteti uneseni u GIS bazu. Opisani arheološki lokaliteti. Broj pokrenutih istraživanja najvažnijih lokaliteta.	3																	VS, LV, NVU,
SPECIFIČNI cilj: CC – Zaštititi, obnoviti i očuvati nematerijalnu kulturnu baštinu. INDIKATOR cilja: Popis i stanje nematerijalnih kulturnih dobara																				
Istražiti i opisati nematerijalna kulturna dobra te valorizirati i provesti proceduru zaštite najvrjednijih dobara	CC1	Popis i opis nematerijalnih kulturnih dobara. Broj pokrenutih procedura zaštite.	2																	VS, MK, PPB, LV
Inicirati organiziranje višednevnih manifestacija kao što su: Međunarodni dani folklor, Dani Dive Grabovčeve, Mijata Tomića, Priče o duhanu, Tjedne radionice tradicijskih obrta i sl..	CC2	Broj organiziranih manifestacija na prezentaciji nematerijalne kulturne baštine.	2																	VS, LV, NVU

5.1.4. TEMA D: ODRŽIVI TURIZAM I PROMIDŽBA (D)

5.1.4.1. Procjena stanja

Mnoštvo prirodnih atrakcija, jedinstvene regionalne odlike, klimatski uvjeti, krajolik, kulturno-povijesne i arheološke vrijednosti u Parku i njegovom okruženju ine Park prirode Blidinje atraktivnim i poželjnim mjestom posjećivanja. Današnji okvir turističke funkcije Parka čini ponuda sljedećih aktivnosti: šetnja po pješačkim stazama, planinarenje, alpinističko penjanje, slobodno ili organizirano korištenje područja parka prirode, obrazovne aktivnosti u cilju upoznavanja s florom, geologijom, hidrogeologijom, te znanstvene aktivnosti. Tome treba dodati ugostiteljsku ponudu s mogućnostima smještaja u većem broju objekata.

Proglašenje Parka prirode Blidinje sa značajnim turističkim potencijalima i izgradnja skijališta dali su početni impuls i mogu postati pokretačka snaga razvoja u cijelom području. Ipak, sadašnje stanje turističke funkcije Parka, bez obzira na visoku atraktivnost i potencijal, daleko je ispod stvarnih mogućnosti. Prije svega, samo područje proizvodi nedovoljan broj vrijednosti važnih za posjetitelje, pri čemu se misli na brojnost i organiziranost nositelja turističkih aktivnosti i ukupnost turističke ponude. Postojeća razina ekonomske efikasnosti nositelja turizma je niska, a sam odnos između javnog i privatnog sektora neusklađen, a uloga JP Parka prirode Blidinje premalo vezana za kreiranje onih turističkih mogućnosti po kojima su zaštićena područja prirode širom svijeta turistički prepoznatljiva, a to je posjećivanje radi primarno izvornog doživljaj prirodnih osobitosti takvih područja.

Prema Master planu razvoja turizma Parka prirode Blidinje kao posjetiteljsko odredište treba posebno usmjeriti na pružanje iskustava u rekreaciji i aktivnom doživljaju prirode i kulture njenog područja. Pritom treba imati na umu da turizam i rekreacija nisu konačna svrha Parka, i da Park nije primarno turističko područje nego samo odlučujući element turističke privlačnosti šire regije i zanimljivosti cijele države. Stoga u Parku mogu biti zastupljeni samo oni oblici i samo onoliki kapacitet turističke opreme i smještaja koji su potrebni posjetiteljima kojima je primarni cilj dolaska posjet Parku upravo radi doživljaja prirodnih i kulturnih vrijednosti. Pojam rekreacije nikako ne uključuje u većem obujmu sportove, zabavišta i sl. kao primarnu svrhu, nego se pod istim misli na uživanje u prirodi, na fizički i psihički odmor u izvornoj prirodi.

Ovakav koncept turizma upravu Parka stavlja u poziciju ključnog usmjerivača razvoja turističke funkcije područja pri čemu glavni cilj treba biti opremanje Parka za prihvat značajnijeg broja jednodnevnih izletnika. Njih do sada nije bilo dovoljno radi prometne izoliranosti područja. Oni malobrojni izletnici su se ljeti koncentrirali uglavnom u Masnoj Luci, a zimi na Risovcu, pa je jedan od važnih zadataka napraviti preraspodjelu posjetitelja po cijelom Parku.

U svim zaštićenim područjima ističe se problem usklađivanja potrebe za očuvanjem bioraznolikosti i izvornosti s povećanjem broja posjetitelja. Razvoj turizma mora biti promišljen, temeljiti se na kvaliteti, pratiti posebitosti i kapacitete otoka te podržavati gospodarski razvoj lokalne zajednice. Perspektiva razvoja turističke funkcije Parka prirode Blidinje trebala bi se temeljiti na ekološkom, tematskom i avanturističkom turizmu. Uz efikasno upravljanje, Park ima uvjete u narednih 10 godina postati uzorno planinsko odredište koje integrira zaštićena prirodna i kulturna bogatstva u moderni sustav turističkih doživljaja i iskustava, promoviraju i život na planini. Vizija razvoja turizma destinacije Blidinje postavlja se kao „planinska destinacija koja na tržištu nudi iskustva i doživljaje u zaštićenom prirodnom okruženju, promovira ljepotu života na planini i ponosi se svojom tradicijom i bogatom kulturom“ (citirano iz Master plana razvoja turizma).

Uspjeh turističke funkcije Parka treba graditi kroz inovativan, ali održiv razvoj, čime će dati dugoročnu korist svim ključnim subjektima i prvenstveno svim stanovnicima ovog područja. No, imajući u vidu postojeću gospodarsku krizu upitna je sposobnost javnog sektora za financiranje javne infrastrukture nužne za ovakav razvoj turizma. Zbog raskoraka između razine ekonomskog razvoja i velikih potreba za javnom infrastrukturom ovo bi mogao biti najkritičniji element strategije razvoja turizma u Parku. S druge strane ako se ovakva javna ulaganja sagledavaju u kontekstu postizanja ukupnih ciljeva upravljanja Parkom i doprinosa širem regionalnom razvoju, onda su ona svakako koliko nužna toliko i opravdana.

Promidžba je od presudnog su značenja u funkcioniranju svakog zaštićenog područja. Nažalost, ocjena je da su dosadašnjih napori Parka prirode Blidinje u području promidžbe više nego skromni. Sama činjenica da park nema vlastitu web-stranicu govori kako, osim što nisu iskorištene mogućnosti globalnog medija promidžbe, nisu postignuti ni preduvjeti za opće informiranje i upoznavanje, a potom i bolje razumijevanje prostora Parka kao iznimnog prirodnog i kulturnog prostora. Provedena istraživanja posjetitelja ukazala su na potrebu ulaganja većih napora u informiranje posjetitelja prije samog dolaska i na samoj lokaciji, bolju interpretaciju prirodne i kulturne baštine kao i bolje praćenje kretanja posjetitelja. Stoga je i Plan upravljanja usmjeren na ovu problematiku. Dodatno,

široj javnosti uskraćene su osnovne informacije o značajkama područja, mogućnostima posjećivanja i turističkoj ponudi Parka. Promotivni materijali važno su sredstvo tržišne komunikacije i informiranja potencijalnih posjetitelja, ali i izgradnje imidža Parka prirode Blidinje.

Kontinuirana promidžba treba isticati kako prirodne i kulturne vrijednosti Parka i moguće aktivnosti u samom Parku, tako i ponudu lokalnih proizvoda, seoska imanja i obrte. Mora biti osmišljena na način da na područje Parka privlači željeni profil posjetitelja, te na taj način ojača vrijednost Parka prirode Blidinje kao prepoznatljive destinacije u svijetu održivog turizma.

5.1.4.2. Glavni cilj

Poboljšana organizacija posjećivanja i informiranosti šire javnosti o vrijednostima Parka kako bi se razvio prepoznatljiv brend zaštićenog područja koje poštuje i promovira očuvanje prirode.

5.1.4.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definiraju se 3 specifična cilja / područja aktivnosti:

TEMA (D) : ODRŽIVI TURIZAM I PROMIDŽBA													
OPĆI CILJ: Poboljšana organizacija posjećivanja i informiranosti šire javnosti o vrijednostima Parka kako bi se razvio prepoznatljiv brend zaštićenog područja koje poštuje i promovira očuvanje prirode.													
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA									Suradnici
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	
SPECIFIČNI CILJ: DA – Razviti i unaprijediti turističku ponudu i ponudu proizvoda i usluga u Parku dostupnih posjetiteljima u odnosu na 2019 i prethodne godine.													
INDIKATOR CILJA: Raznolikost ponude proizvoda i usluga. Kvaliteta usluga Parka. Stupanj zadovoljstva posjetitelja. Broj posjetitelja koji se vraćaju u park.													
Izraditi i provoditi Marketing plan (MP) Parka te ga prema potrebi revidirati.	DA1	Indikatori za provedbu MP-a. Revizija MP-a.	1									OiG, TZ, SPP, TA, NVU, VS	
Poticati organizirano posjećivanje u Parku .	DA2	Broj organiziranih posjeta u Parku. Popis organizatora (Park, agencije...).	1									PPB	
U suradnji sa županijskim turističkim zajednicama kreirati ponude i sudjelovati u promociji Parka.	DA3	Broj sastanaka. Prisutstvo na promotivnim događanjima. Sudjelovanje u radu TZ sve tri Županije.	1									TZ, TA, FMOIT	
Unaprijediti turističku ponudu i kvalitetu usluge u Parku u suradnji s lokalnom zajednicom.	DA4	Broj zainteresiranih pojedinaca za suradnju. Istraživanje percepcije posjetitelja o kvaliteti ponude.	1									TZ, SPP, TA	
Osmisliti i ponuditi posjetiteljima višednevne planinarske rute na području Parka.	DA5	Broj osmišljenih višednevnih planinskih tura. Posjetitelji koriste višednevne planinske ture.	1									LV, LD, PD, NVU	

U pogledu kvalitete prostornog uređenja uočljivo je neprimjereno trasiranje tranzitnih i lokalnih prometnica unutar Parka koje grubo narušavaju krajobrazne vrijednosti svojom širinom i neuređenim otkopima te su velika prijetnja prirodnoj cjelovitosti Parka. Posebno je neprimjerena trasa regionalne ceste R419 prema Posušju koja prolazi uz obalu jezera Blidinje. Zbog neplanirane izgradnje objekata sekundarnog stanovanja stihijski i neracionalno su probijeni pristupni putovi do pojedinačnih objekata.

Zbog postojanja velikog broja vikendica postoji i potreba da se one opskrbe električnom energijom. Duž cijelog Parka prolazi dalekovod koji je izgrađen po kriteriju najkraće dionice što nije u skladu s načelima zaštite prirode.

Za očuvanje prirodnih vrijednosti unutar zaštićenog područja potrebno je poštivati harmoniju prirodnog i kulturnog naslijeđa. Veliku je štetu Parku nanijela nebriga za objekte tradicionalne arhitekture ili njihova nestručna rekonstrukcija zbog čega oni propadaju ili su trajno uništeni.

5.1.5.2. Glavni cilj

Inicirati i podržati akcije koje pridonose povećanju kvalitete života žitelja Parka i šireg okruženja, a nemaju negativnog utjecaja na očuvanje prirode i krajobraza

5.1.5.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definiraju se 2 specifična cilja / područja aktivnosti:

TEMA (E) : PROSTORNO UREĐENJE I ZAŠTITA OKOLIŠA														
OPĆI CILJ: Inicirati i podržati akcije koje pridonose povećanju kvalitete života žitelja Parka i šireg okruženja, a nemaju negativnog utjecaja na očuvanje prirode i krajobraza.														
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA										Suradnici
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
SPECIFIČNI CILJ: EA - Unaprijediti suradnju Parka, lokalnih vlasti i nedležnih institucija u cilju sprečavanja bespravne gradnje i poboljšanja infrastrukture.														
INDIKATOR CILJA: Promjene parametara praćenja stanja.														
Provjeravati zakonitost gradnje i obnove objekata na području Parka i poduzimati mjere u slučaju bespravne gradnje.	EA1	Broj nadzornih aktivnosti nad gradnjom i obnovom objekata na području Parka. Broj poduzetih mjera u slučaju bespravne gradnje.	2											LV, IS
Uspostavljena je osnovna putna infrastruktura koja omogućava normalnu komunikaciju za lokalne zajednice i posjetitelje parka	EA2	Čišćenje vegetacije uz prometnice Kilometri obnovljenog puta nakon 5 i 10 godina	1											LV, Ž, PS, OiG
Sanirati zone sekundarnog stanovanja.	EA3	Izrađen je Plan sanacije zona sekundarnog stanovanja. Zone sekundarnog stanovanja su sanirane.	1											LV, IS, VS
Inicirati ispitivanje stanja minski sumljivih površina u Parku i bližem okruženju.	EA4	Dogovoren je pregled prostora Parka u odnosu na minski sumljive površine.	1											FMOIT, VS, ŠJP, PD, LD, PS

JP Parka prirode Blidinje dosad nije provodila programe ekološke edukacije kao dio programskih aktivnosti Parka. Razloge treba tražiti u kadrovskim nedostacima JP i nedostatku odgovarajuće osposobljenih stručnjaka za ovo područje, ali i manjka financijskih sredstava da se takvi programi osmišljavaju i provode putem vanjskih izvoditelja – udruga, strukovnih društava ili znanstvenih institucija te eksperata - pojedinaca.

Potrebe za ekološkom edukacijom sve su izraženije i zbog uočljivih i u ovom Planu već navedenih prijetnji razvoju prostora Parka prirode Blidinje. Upravo je ekološka edukacija najefikasniji način podizanja svijesti o ekološko odgovornom pristupu u očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti, ali i korištenju ukupnih resursa Parka. S druge strane, ekološki programi su često prva mogućnost koja upravama zaštićenih područja stoji na raspolaganju u osmišljavanju jednodnevnoga posjećivanja Parku, npr. dječjih ili umirovljeničkih grupa.

5.1.6.2. Glavni cilj

Za vrijeme trajanja Plana osigurati da javnost razumije i cijeni vrijednosti Parka kako bi doprinosila uvanju i zaštititi prirode.

5.1.6.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definiraju se 2 specifična cilja / područja aktivnosti:

TEMA (F) : EDUKACIJA I INTERPRETACIJA														
OPĆI CILJ: Unaprijediti sustav edukacije i interpretacije vrijednosti parka kroz osmišljavanje i provedbu edukativnih programa koji će istovremeno podići razinu osviještenosti lokalne zajednice i posjetitelja														
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA										Suradnici
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
SPECIFIČNI CILJ: FA - Unaprijeđenje postojećih i razvoj novih edukativnih programa i interpretativnih sadržaja za različite skupine prema specifičnim interesima.														
INDIKATOR CILJA: Raznolikost programa i interpretativnih sadržaja. Stupanj informiranosti svih ciljnih skupina.														
Razviti i provoditi edukativne programe za različite skupine posjetitelja.	FA1	Izrađen je cjelovit program edukacije. Broj i tip edukativnih programa. Broj korisnika po skupinama.	2										VS, NVU, PPB	
Provoditi edukaciju i interpretaciju o temeljnim vrijednostima Parka (stručno vođenje, predavanja, prezentacije, kongresi).	FA2	Broj i tip provedenih edukacija i interpretacija. Broj korisnika.	1										VS, PPB	
Educirati vanjske suradnike na poslovima edukacije i stručnog vođenja posjetitelja	FA3	Broj educiranih vanjskih suradnika	3										VS, NVU, PPB	
Većinu djelatnika Parka osposobiti i uključiti u opće edukacijske aktivnosti	FA4	Broj osposobljenih djelatnika Parka uključenih u opće edukacijske aktivnosti	2										VS, NVU, PPB	

vrlo tešku financijsku situaciju i doslovno prestaje formalno raditi. Osnivači JP tri županije HNŽ, ŽZH i HBŽ pokreću ponovni rad poduzeća 25. 01. 2012. godine. Konstituiraju se skupština, novi nadzorni odbor i imenuje se ravnatelj. Nova uprava zatiče velika dugovanja za plaće radnicima, blokadu računa, dugovanja za električnu energiju i gorivo, zapuštene objekte i dr. Nakon preregistracije poduzeća uz financijsku pomoć županija i Federalnog ministarstva okoliša i turizma te drugih donacija deblokiran je račun i pokrenuto je ponovno poslovanje poduzeća.

Sadašnje stanje što se tiče uspostave reda na terenu je u danim okolnostima relativno nezadovoljavajuće, a očekuje se da će se daljnje poboljšanje postići razvojnim projektima Parka, koji će uključivati aktivnu zaštitu u suradnji lokalnim stanovništvom te vrednovanje Parka kao turističke destinacije s naglaskom na ruralnom turizmu.

Razvoj kreće od same Javne ustanove koja danas zapošljava **dva administrativna djelatnika ekonomske struke (ravnatelj i jedan djelatnik u računovodstvu)**, a s obzirom na opseg poslova i zadane ciljeve upravljanja jedan od velikih problema svakako je nedovoljan broj zaposlenih. Trenutačni kapaciteti ustanove jedva su dostatni za obavljanje svakodnevnih zadataka te nikako ne osiguravaju uvjeti za provedbu razvojnih aktivnosti predviđenih Planom upravljanja. Ustanova ima potrebe za značajnim povećanjem broja zaposlenih, a posebno stručnog osoblja (biolog, arheolog, šumar, informatičar, pravnik). Jačanje kapaciteta JP Park prirode Blidinje prvi je preduvjet za uspješnu, temeljitu i pravodobnu provedbu svih aktivnosti predviđenih ovim Planom upravljanja.

Sljedećih deset godina provodit će se cijeli niz aktivnosti i praćenja stanja u svrhu provedbe zadanih ciljeva Plana. Razne vještine i znanja potrebni su za provođenje praćenja stanja (monitoring) kao i za tekuće praćenje upravljačkih aktivnosti predviđenih Planom. Stoga je potrebno ojačati kapacitete djelatnika kroz sustavnu edukaciju, sudjelovanjima na nacionalnim i međunarodnim skupovima koji prate potrebe službi Parka te nabavljati potrebnu prateću opremu. Od velikog je značaja i suradnja s institucijama, pojedinim istraživačima te udrugama s kojima se svake godine planiraju i provode znanstvena istraživanja. Nužno je i uspostavljena i nadograđivanje baza podataka o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka, kako bi se dobila početna podloga i kako bi se u skladu s novim znanstvenim i stručnim spoznajama mogle bolje usmjeriti aktivnosti upravljanja.

Novi Zakon o zaštiti prirode FBiH definirao je kategorije zaštićenih područja čime je riješeno institucionalno-pravno pitanje i čime se PP Blidinje svrstava u "Kategoriju IIIa: Park prirode". Međutim, uzimajući u obzir prostorni obuhvat PP Blidinje i poteškoće u financiranju JP PP Blidinje se danas nalazi u nezavidnoj situaciji i neophodno je poduzeti niz aktivnosti kako bi se situacija podoljšala. Zbog izostanka sustavnog financiranja poduzeća, zanemarivanja djelatnosti zaštite prirode kao razloga uspostavljanja zaštićenog područja, nedostatka stručnog kadra za upravljanje prirodnim vrijednostima, Park prirode Blidinje i dalje ima problem samoodrživosti.

Rješenjem ključnih pitanja koja se tiču prije svega financiranja ali i drugih pitanja učinio bi se prvi korak prema profilu ustanove koja bi kompetentno i efikasno mogla provoditi ovaj Plan i ostale dokumente upravljanja te tako ispunjavati ciljeve postavljene planom i intencije da se ovo **iznimno područje proglasi Nacionalnim Parkom**.

Plan definira dugoročnu viziju razvoja Parka i u njegovu su izradu bili uključeni lokalno stanovništvo, nadležna tijela i ostali korisnici prostora te je od velike važnosti unaprijediti započetu komunikaciju i suradnju u svrhu što kvalitetnijeg ostvarivanja zadanih ciljeva. Jedna od važnih stavki je javno prezentiranje planova i rada JP. Pri rješavanju problema i izazova koji nisu u direktnoj nadležnosti JP, potrebno je sudjelovati u planiranju i eventualnoj provedbi aktivnosti za koje su odgovorna druga tijela. To uključuje suradnju s nadležnim institucijama prilikom izrade Prostornog plana područja posebnih obilježja te praćenje i sudjelovanje pri donošenju zakonskih i podzakonskih akata iz područja vezanih uz zaštitu prirode.

5.1.7.2. Glavni cilj

Uspostavljeno učinkovito upravljanje Parkom te omogućeno praćenje provedbe Plana upravljanja kroz jačanje kapaciteta, suradnje i partnerstva.

5.1.7.3. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi: na osnovi ocjene stanja i definiranog glavnog cilja upravljanja, u ovoj temi definira se 5 specifičnih ciljeva / područja aktivnosti:

TEMA (G) : RAZVOJ KAPACITETA JAVNOG PODUZEĆA I ODRŽIVOST														
OPĆI CILJ: Uspostavljeno učinkovito upravljanje Parkom te omogućeno praćenje provedbe Plana upravljanja kroz jačanje kapaciteta, suradnje i partnerstva.														
AKTIVNOST	BR. AKT.	INDIKATORI AKTIVNOSTI	P	PERIOD PROVOĐENJA PLANA										Suradnici
				2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
SPECIFIČNI CILJ: GA — Unaprijediti sustav upravljanja područjem.														
INDIKATOR CILJA: Razvoj kapaciteta JP doveo je do učinkovitijeg sustava upravljanja Parkom prirode.														
Dogovorom na federalnoj i županijskoj razini provoditi aktivnosti na proglašenju PP Blidinje Nacionalnim Parkom	GA1	Pokrenute aktivnosti na proglašenju NP Blidinje	1											FMOIT, LV, Ž
Potaknuti osnivače na formiranje Strunog savjeta kao ekspertnu pomoć Nadzornom odboru i upravi u upravljanju Parkom.	GA2	Formiran je Stručni savjet	3											Ž, LV, NVU
Razviti model suradnje s nadležnim upravnim tijelima županija i općina, posebno inspekcijskim službama.	GA3	Izrađen je model suradnje s nadležnim upravnim tijelima županija i općina.	2											Ž, LV, IS
Donijeti Pravilnik o unutarnjem redu usklađen s dokumentima prostornog plana i Plana upravljanja.	GA4	Donesen je pravilnik o unutarnjem redu.	1											LV, IS, PPB
SPECIFIČNI CILJ: GB - Unaprijeđenje potrebne infrastrukture i adekvatno opremljene službe Parka u odnosu na 2019 i prethodne godine.														
INDIKATOR CILJA: Popis infrastrukture, opreme i baza podataka.														
Redovito održavati pokretnu i nepokretnu imovinu.	GB1	Popis i stanje imovine.	1											PPB
Kompletno završiti sve neophodne radove na Upravnoj zgradi JP PP Blidinje.	GB2	Upravna zgrada potpuno završena i stavljena u funkciju.	1											FMOIT, LV, PS

Uspostaviti posjetiteljski centar u sklopu upravne zgrade.	GB3	Posjetiteljski centar otvoren.	1																	FMOIT, LV, PS
Osigurati i redovito obnavljati opremu, uređaje i programe za rad radnika JP.	GB4	Popis i stanje opreme i uređaja, kao i programa koji omogućuju efikasno upravljanje.	3																	FMOIT, LV, PS
Nabavljati opremu i sredstva za rad stručnih službi Parka u skladu s tehnološkim napretkom.	GB5	Izrađen je godišnji plan nabave. Oprema i sredstva za rad zadovoljavaju potrebe JP.	2																	LV, PS, PPB
Ustrojiti stručnu biblioteku i arhivu Parka prirode Blidinje u prve dvije godine provođenja Plana i redovito je nadopunjavati.	GB6	Biblioteka i arhiva Parka je ustrojena i redovito se nadopunjava.	3																	VS, PPB
Pratiti primjenu odredbi prostornog plana i pripremati prijedloge za buduće verzije.	GB7	Broj nadziranih zahvata u prostoru. Broj prikupljenih prijedloga za buduće verzije.	1																	LV, PPB
Izvršiti definiranje područja i postaviti naplatne rampe na definiranim ulazima za naplatu ekološke taksi za ulazak u park	GB8	Definirana područja i postavljene naplatne rampe. Prikupljeni iznos ekološke takes.	1																	PPB, LV, Ž
SPECIFIČNI CI LJ: GC – Unaprijediti i osigurati održiv sustav finansiranja. INDIKATOR CI LJA: Park ima obezbijeden dugoročno održiv sustav finansiranja.																				
Osiguranje redovitih prihoda iz proračunskih sredstava (F BiH, Županije, općine i gradovi) za financiranje osnovnih djelatnosti Javnog poduzeća.	GC1	Sklopljeni su ugovori o financiranju Iznos proračunskih sredstava na godišnjoj osnovi (najmanje 80% osnovnih djelatnosti)	1																	FMOIT, Ž, OIG, LV
Osiguranje prihoda od naknada od usluga i korištenja prostora i resursa PP (eko takse, kampiranje, parkiranje, ribolovne i lovne dozvole, dozvole za obavljanje rekreativnoturističkih djelatnosti).	GC2	Iznos prihoda prkupljen po različitim osnovama. Iznos sredstava obezbjedenih kroz vlastite prihode (kontinuirano povećanje od 10% godišnje u roku od 10 godina.)	1																	PPB
Osiguranje prihoda od sponzorstva (privatna poduzeća i osobe kao sponzori u očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti).	GC3	Sklopljeni ugovori o sponzorstvima	1																	PS, PPB
Iznalaženje dodatnih sredstava od strane uprave za finansiranje planiranih razvojnih programa parka iz domaćih i međunarodnih fondova i izvještavanje provedenim aktivnostima na iznalaženju š sredstava za nadležne Federalne organe i ostale interesne grupe.	GC4	Broj odobrenih projekata. Iznos sredstava iz domaćih i međunarodnih fondova (pokrivaju najmanje 50% planiranih razvojnih programa parka)	1																	PPB, VS, NVU
Sporazumima sa privrednim sektorima i općinama osigurati prihode od naknada i renti koje ovima pripadaju sukladno propisima o korištenje prirodnih resursa šume, vode, divlja i, mineralnih sirovina i drugo.	GC5	Osigurani prihodi od naknada i renti.	3																	Ž, LV

Razvijati mrežu vanjskih suradnika za pružanje usluga stručnog vođenja.	GE5	Broj angažiranih vanjskih suradnika	3																	VS, LV, NVU
U suradnji s lokalnim partnerima razvijati projektne prijedloge s ciljem unaprijeđenja razvoja Parka i lokalne zajednice.	GE6	Broj sastanaka. Broj projektnih prijedloga. Realizirane projektne ideje.	1																	LV, TZ, VS, NVU

SPECIFIČNI CILJ: GF - Redovito ispunjavati administrativne i zakonske obaveze u skladu sa zakonodavnim okvirom.
 INDIKATOR CILJA: Usklađenost akata Parka (popis ažuriranih i neažuriranih akata), prijave projekata (popis prijavljenih i odobrenih projekata).

Po potrebi revidirati postojeće i donositi nove akte JU.	GF1	Popis revidiranih i novih akata.	1																	PPB, FMOIT, Ž
Aktivno surađivati s nadležnim institucijama i potencijalnim partnerima u financiranju JP.	GF2	Broj i popis kandidiranih projekata.	1																	PPB, FMOIT, Ž
Surađivati s nadležnim institucijama prilikom izrade / revizije Prostornog plana područja posebnih obilježja.	GF3	Broj sastanaka. Službena korespondencija. Prijedlozi JP uvršteni u PPPPO.	1																	FMOIT, Ž
Pratiti i aktivno sudjelovati u postupcima donošenja zakonskih i podzakonskih akata iz područja vezanih uz zaštitu prirode.	GF4	Službena korespondencija.	1																	FMOIT, Ž

5.2. PLANIRANI LJUDSKI RESURSI

Iz godine u godinu u Parku se ne dešavaju velike promjene kako zbog neefikasnog sustava financiranja i nedostatka finansijskih sredstava tako i nedostatak odgovarajućih kadrova predstavlja ozbiljan problem. Dodatna potreba za kadrovima proizlazi i iz činjenice da trenutno u PP Blidinje rade samo **dva administrativna djelatnika ekonomske struke (ravnatelj i jedan djelatnik u računovodstvu)**, a s obzirom na opseg poslova i zadane ciljeve upravljanja jedan od velikih problema svakako je nedovoljan broj zaposlenih.

Trenutačni kapaciteti ustanove jedva su dostatni za obavljanje svakodnevnih zadaća te nikako ne osiguravaju uvjete za provedbu razvojnih aktivnosti predviđenih Planom upravljanja. Ustanova ima potrebe za značajnim povećanjem broja zaposlenih, a posebno stručnog osoblja (biolog, arheolog, šumar, informatičar, pravnik, voditelj projekata). Jačanje kadrovskih kapaciteta JP Park prirode Blidinje prvi je preduvjet za uspješnu, temeljitu i pravodobnu provedbu svih aktivnosti predviđenih ovim Planom upravljanja.

Prilikom planiranja predvidjelo se zapošljavanje novih djelatnika koji nedostaju za obavljanje obavljanja redovnih djelatnosti JP. Važno je i napomenuti da je potrebno revidirati sistematizaciju radnih mjesta.

LJUDSKI RESURSI

VREMENSKI RASPORED KADROVSKOG POPUNJAVANJA

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
PoLOŽAJI I RADNA MJESTA										
Ravnatelj										
Pravnik										
Voditelj odsjeka za prirodnu i kulturnu baštinu										
Viši stručni savjetnik biolog/ekolog										
Stručni suradnik biolog/ekolog										
Stručni suradnik za geologiju i hidrologiju										
Stručni suradnik za GIS										
Stručni suradnik za šumarstvo i lostvo										
Stručni suradnik za edukaciju										
Voditelj odsjeka za upravljanje prirodnim resursima										
Viši stručni savjetnik za ekološku poljoprivredu										
Stručni suradnik za upravljanje gospodarskim aktivnostima										
Voditelj odsjeka za upravljanje projektima										
Viši stručni savjetnik za pripremu i provedbu EU projekata										
Stručni suradnik za pripremu i provedbu ostalih projekata										
Stručni savjetnik / Projektni asistent za javnu nabavu i finansijsko praćenje										
Stručni suradnik / Projektni asistent za provedbu aktivnosti										
Glavni čuvar prirode										
Čuvari prirode I. vrste										
Voditelj odsjeka općih i zajedničkih poslova										
Stručni suradnik za promidžbu i prezentaciju										
Viši stručni referent za održivo korištenje prirodnih resursa										
Voditelj računovodstva										
Viši stručni referent - vodič										

- od naknada za dopuštenja (tzv. koncesije) koja su izdana na federalnoj ili županijskoj razini vezana za gospodarsko korištenje prirodnih resursa vode, šume, divljači, mineralnih sirovina
- od prodaje suvenira, karata, knjiga i dr.
- od naplate prava korištenje znaka/logotipa zaštićenoga područja,
- od naplate po posebnim dopuštenjima za korištenje PP Blidinje, npr. za promocije, fotografiranje i dr.
- od naknada za koncesijska dopuštenja koja se naplaćuju sukladno posebnim ugovorima Uprave Parka s nositeljima turističko-rekreacijske djelatnosti u Parku.

Ostali oblici financijske potpore neophodne za upravljanje trebali bi se, kao što je to praksa širom svijeta, temeljiti na aktivnostima fondova i zaklada različitih agencija, nevladinih organizacija ili strukovnih društava. Ukupna sredstva potrebna za provođenje Plana upravljanja Parka prirode Blidinje za razdoblje važenja Plana (10 godina) iznose **5.854.000 KM**. Tom iznosu treba dodati u približno jednakom iznosu rashode poslovanja Uprave Parka.

PRIKAZ RASHODA PROVEDBE AKTIVNOSTI PREMA TEMAMA PLANA											
TEME uPRAVLJANJA	PERIOD PROVOĐENJA PLANA (KM/GOD)										UKUPNO
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
A	135.000	95.000	85.000	50.000	25.000	40.000	30.000	25.000	25.000	25.000	535.000
B	77.000	77.000	93.000	77.000	77.000	93.000	77.000	77.000	80.000	77.000	805.000
C	16.000	15.000	12.000	9.000	7.000	12.000	14.000	13.000	14.000	15.000	127.000
D	146.000	230.000	265.000	264.000	186.000	135.000	140.000	142.000	135.000	96.000	1.739.000
E	200.000	150.000	120.000	100.000	180.000	150.000	80.000	60.000	60.000	100.000	1.200.000
F	50.000	30.000	25.000	30.000	35.000	45.000	40.000	36.000	32.000	45.000	368.000
G	80.000	100.000	100.000	100.000	100.000	120.000	120.000	120.000	120.000	120.000	1.080.000
UKUPNO	704.000	697.000	700.000	630.000	610.000	595.000	501.000	473.000	466.000	478.000	5.854.000

Tabela 5. Prikaz rashoda provedbe aktivnosti prema temama Plana.

5.4. PRAĆENJE PROVEDBE PLANA UPRAVLJANJA

Praćenje provedbe Plana upravljanja je način kontrole postizanja zadanih ciljeva. Praćenje također omogućava da se kroz promatranje utjecaja upravljanja prikupe iskustva sukladno kojima će se dalje prilagođavati upravljačke aktivnosti. U skladu s Planom, djelatnici JP bit će odgovorni za praćenje provođenja različitih dijelova Plana. Svi djelatnici trebaju prikupljati dokaze i informacije koji će pokazati postižu li se ciljevi Plana. Na osnovu rezultata praćenja učinka Plana predlagat će se redovne godišnje izmjene programa praćenja provedbe. Tako aktivnosti za nadolazeću godinu mogu biti prilagođene iskustvima prošlogodišnje realizacije ili promijenjenim okolnostima i novim saznanjima. U završnoj godini provedbe Plana potrebno je napraviti cjelovitu procjenu postignuća, ciljeva i vizije Plana, a rezultati revizije uključit će se u plan upravljanja za sljedeće razdoblje. Za praćenje provedbe u Planu se definira 37 aktivnosti motrenja učinka.

CILJ

Nadzirati i dokumentirati rezultate akcija upravljanja kao i ispunjenje ciljeva upravljanja

Akcije praćenja provedbe Plana upravljanja	Akcije Plana upravljanja
IZVJEŠTAVANJA	
M1 Osigurati da su ostvarenje ciljeva upravljanja Parkom i izvršna pitanja provedbe upravljanja stalne teme svih sastanaka Nadzornog odbora Parka.	AA1, AA2, AB4, AD1, AD4, AE1, AF4, AI1, AJ1, AK5, BB2, BC4, BC5, BD1, BE1, EA1, GA1, GA2, GA3, GA4, GB1, GC1, GC3, GC4, GC5, GC6, GC7, GD1, GD2, GF1
M2 Osigurati pravovremeno podnošenje izvještaja o istraživanjima u zadanim vremenskim rokovima i unutar smjernica zadanih od strane JP) za sav istraživački rad proveden od strane djelatnika JP ili kao ugovorna obveza suradnika	AA1, AB1, AB4, AC1, AC2, AC3, AC4, AC5, AD2, AD5, AE1, AE3, AE6, AE7, AF3, AG1, AG2, AG3, AH1, AH3, AI2, AI3, AJ5, BA2, BA3, BA4, BB1, BB2, BC3, BD2, GB1, GC1
M3 Osigurati uspostavu redovitog pisanog izvještavanja od strane nadzornika / čuvara prirode i ostalih suradnika na terenu o aktivnostima koje se odnose na kontrolu i monitoring ugroženih vrsta i staništa i pristupa osjetljivim područjima u Parku. Organizirati bazu izvještaja čuvara prirode	AA, AB1, AB4, AC1, AC2, AC3, AC4, AC5, AD2, AD4, AD5, AE1, AE3, AE6, AE7, AF3, AG1, AG2, AG3, AH1, AH3, AI4, BA2, BA3, BA4, BB1, BD2
M4 Osigurati da Uprava Parka održava zapise svih konzultacija i savjetodavnih sastanaka s dionicima (državnim tijelima, vlastima i grupama korisnika prirodnih resursa) te pojedincima kako bi se utvrdilo ispunjavanje njihovih upravljačkih obaveza unutar Parka.	AD3, AE6, BB1, BB2, BD1, BD2, GA1, GA2, GA3, GA4
M5 Osigurati da Uprava Parka održava zapise svih konzultacija i savjetodavnih sastanaka u svrhu davanja potpore lokalnom stanovništvu i posebnim grupama dionika koje obavljaju vlastite aktivnosti, npr. gospodarenje privatnim šumama, održavanje lokalnih manifestacija, razvoj tradicionalnih djelatnosti i dr.) na području Parka	AD3, AE6, BB1, BB2, BD1, BE1, BE2, BE14, BE15, DA3, DA4, GA1, GA2, GA3
BAZE PODATAKA	
M6 Održavati referentnu GIS bazu o zonama i granicama upravljačkih vlasti unutar Parka	AE4, AJ7, AJ8, AJ9, AK1, AK2, AK3, AK4, BC2
M7 Osigurati da se svi podaci prikupljeni motrenjem u zadanom roku pohrane u GIS bazu podataka te analiziraju kako bi se utvrdilo stanje i trendovi i te na njih odgovorilo prikladnim upravljačkim mjerama	AA4, AB1, AB3, AB6, AC1, AE5, AF1, AG1, AH1, AJ1, AJ4, AJ5, AJ9, AK3, AK4, BC2, CA2, CB2

M8 Osigurati aktualnost podataka o ključnim vrstama, staništima, namjeni zemljišta, oblicima i krajobraznim osobinama s ciljem da se isti održavaju putem baza podataka i GIS mapa.	AA4, AB1, AB3, AB6, AC1, AE5, AF1, AG1, AH1, AJ1, AJ4, AJ9, AK3, AK4
M9 Osigurati i održavati bazu podataka terenskih zapisnika i izvještaja, te svih podataka koji se tiču prirodnih vrijednosti Parka.	AA4, AB3, AB4, AB6, AC1, AE4, AE5, AH1, AJ1, AJ4, AJ9, AK3, AK4, BC5, CA2, CA3, EA2
M10 Održavati bazu podataka o broju posjetitelja na odabranim lokalitetima i/ili po pojedinim organiziranim posjetima i događajima.	BC4, BC5, BE12, BE13, DA2, DA4, DA5, DA6, DA7, DA8, DC7, DC9, DC10, FA1, FA6, FA7
M11 Voditi evidenciju o proizvodnji i prodaji domaćih proizvoda i suvenira.	BC5, BE4, BE6, BE8, BE9, DA4, DA5, DA9
M12 Održavati ažurirani popis osoblja (uključujući i volontere i vanjske suradnike), njihovih uloga i odgovornosti, potreba za obučavanjem, kao i izvještaja o službenim putovanjima, odradenim tečajevima i radionicama, te internim sastancima, upitnicima i događanjima.	BC4, BE3, BE10, FA1, FA2, FA3, FA4, FA5, GD1, GD2, GD3, GD4, GD5, GE5
M13 Voditi evidenciju o svim prihodima i rashodima JP, za planirane aktivnosti na godišnjoj razini te analizirati strukturu prihoda po izvorima s procjenom trendova.	Odnosi se na sve aktivnosti Plana upravljanja koje se provode u tekućoj godini.
M14 Održavati aktualan popis komentara, pohvala i prigovora dobivenih od posjetitelja i dionika.	AA3, AD3, BB1, BB3, BC4, BE10, DA4, DA6, DA7, DC7, FA1, FA2, FA6, FA7
M15 Voditi evidenciju o pojavljivanju Parka u medijima i evidenciju o promotivnim aktivnostima (manifestacije, sajmovi i dr.), te o tiskanim publikacijama.	AK6, BC4, BC5, BE1, BE2, BE7, BE10, BE12, CA4, CC2, DA1, DA3, DC1, DC2, DC3, DC4, DC5, DC6, DC7, DC8, DC9, DC10, FA5, FA7, FB1, FB2, FB3, GB6
M16 Voditi redovite zapisnike o predstavljanjima i lobiranjima kod državnih tijela i službi unutar jednog tjedna od obavljanja aktivnosti.	AK6, BC4, BE7, CA4, DA3, DC7, DC8, FA6
ISTRAZIVANJA I MONITORINZI	
M17 Obaviti godišnja motrenja ključnih i indikatorskih vrsta kako bi se osiguralo da ih akcije Parka i ostalih dionika ne oštećuju i ne ugrožavaju.	AA3, AB1, AB2, AB3, AB5, AC1, AC3, AD2, AD5, AE1, AE2, AE3, AE6, AE7, AF1, AF2, AG5, AH1, AH2, AJ2, AJ3, AJ4, BA1, BA2, BA3, BB3, BB4, BC1, DA4
M18 Procijeniti razinu svijesti i razumijevanja lokalnog stanovništva prije i nakon provedenih edukacijskih programa i aktivnosti	AK6, BC4, BC5, BE4, BE10, FA1, FA2
M19 Pregledati godišnje programe rada i pripadajuće financijske planove Parka kako bi se osiguralo da sadrže aktivnosti predviđene Planom upravljanja.	BA2, GB1, GB2, GB3, GB4, GB5, GC1, GC2, GC3, GC4, GC5, GC6, GC7, GF2
M20 Pregledavati infrastrukturu Parka, proizvode i usluge te motriti stanje na godišnjoj razini kako bi se dobile informacije potrebne za ocjenu stanja te za planiranje budućeg razvoja i poboljšanja.	AD1, AG4, AJ6, AK4, BC4, BC5, CA4, CA5, BD1, DB2, EA2, EA3, EA4, EA5, EB1, EB2, GB1, GB2, GB3, GB4, GB5
M21 Provesti godišnje motrenje odabranih stanišnih lokaliteta kako bi se osiguralo isti nisu ugroženi ili oštećeni aktivnostima Parka i ostalih grupa korisnika.	AA1, AA2, AA3, AB2, AB5, AD3, AE1, AE2, AE3, AE6, AE7, AF1, AF2, AG3, AG4, AG5, AH1, AH2, BA2, BB3, BC1, BE1
M22 Provesti sistematsko motrenje svih lokaliteta kulturne baštine, najmanje jednom u dvije godine, a za onu od nacionalne važnosti najmanje jednom godišnje.	CA1, CA5, CA6, CC1
M23 Osigurati da se za prostorne intervencije u postupku izdavanja dopuštenja, ali i nakon realizacije procijeni njihov učinak na krajobraz.	AD1, AJ3, AK4, AK5, BB3, DB1, BD2, DB2, DB3, DB4, DB5, DB6, DB7, FA8, GB7, GB8
M24 Analizirati na godišnjoj razini izvješća o provedenom nadzoru nad nositeljima djelatnostima dopuštenog korištenja prirodnih resursa unutar Parka radi ocjene stanja, procjene utjecaja i ocjene potrebe za poduzimanjem odgovarajućih mjera	AD1, AD3, AK4, AK5, BA1, BA5, BB3, CA5, CA6, DB1, DB2, DB3, DB4, DB5, DB6, DB7, EA3, EA4, EA5, FA8, GB7, GB8
M25 Fotografski bilježiti značajke krajobraza sa stalnih referentnih točaka te ocjenjivati stanje značajki krajolika na trogodišnjoj razini	AA3, AB2, AK6, BB3, CC2
SURADNJA I KOORDINACIJA	
M26 Osigurati formaliziranje i potvrdu svih partnerstava kroz razmjenu dopisa, ugovora ili sporazuma o suradnji.	AD3, BB3, BD4, DA3, GA1, GE2, GE3, GE4, GF2
M27 Osigurati da Park dobiva na uvid sve vanjske planove, strategije i zakone izdane od strane službi i vlasti na svim razinama, a koji utječu na Park te da pismenim preporukama sudjeluje u njihovoj izradi.	BD5, BD6, BD7, GB7, GF3, GF4

M28 Osigurati da se sve službene karte Parka, planovi i smjernice distribuiraju dionicima i nadležnim službama u vrijeme njihovog objavljivanja, revidiranja ili dopuna.	AA3, AB1, AB6, AC4, AC5, AD2, AD5, AE4, AE6, AE7, AG5, AI2, AI3, AI4, AJ5, AJ7, AK1, AK2, AK3, BB4, BC2, CA1, CA3, CB1, EA3, EB2, GB5
M29 Osigurati da se za sve projekte i programe Parka izrade detaljni radni planovi (mjeseca dana prije početka projekta) i završni izvještaji (2 mjeseca nakon završetka) te da se pohrane u arhivu Uprave Parka.	AA3, AK4, BD3, CA4, FA1, GC4, GE6, GF2
SASTANCI I ARHIVA	
M30 Održavati najmanje tromjesečno sastanak svih tijela Parka kako bi se osiguralo koordinirano provođenje ključnih aktivnosti iz programa i projekata razrađenih u akcijama Plana upravljanja.	Sve akcije Plana upravljanja koje će se provoditi u tekućoj godini a posebno na one koji su prioritet 1.
M31 Održavati program jednogodišnjih sastanaka sa znanstvenim institucijama u području očuvanja prirodnog i kulturnog naslijeđa.	CA1, CA5, GE2, GE3
M32 Održavati program dvogodišnjih sastanaka sa službama za prostorno planiranje.	EA1, EA5, EB1, EB2, GE2, GE3
M33 Održavati program informativnih sastanaka sa predstavnicima lokalni zajednice najmanj jednom godišnje.	BE11, GE1, GE2, GE3
M34 Osigurati da su interna organizacijska i operativna problematika stalna tema sastanaka NO Parka.	Odnosi se na sve aktivnosti iz Teme G: Razvoj upravljanja JP te na sve aktivnosti definirane kao prioritetne za realizaciju Plana.
M35 Uspostaviti i održavati aktualnom arhivu službenih dokumenata, akcijskih planova, istraživačkih i drugih izvještaja, projekata, interpretacijskih i edukacijskih materijala, tiskanih materijala vezanih za Park, i sl	AK6, BC4, BE3, BE5, BE7, BE12, DC1, DC2, DC3, DC4, DC5, DC6, DC8, DC10, FB1, FB2, FB3, GB6
PLANIRANJE UPRAVLJANJA	
M36 Pripremiti punu procjenu plana upravljanja tijekom pete godine provedbe Plana upravljanja i pripremiti revidiranu verziju.	Sve akcije Plana započete u prvih 5 godina provođenja Plana.
M37 Izrađivati GP prema aktivnostima iz Plana, a u skladu s mogućnostima.	Odnosi se na sve aktivnosti Plana koje se provode u tekućoj godini.

Prema navedenom planu, različite osobe unutar Uprave Parka bit će odgovorne za praćenje provođenja različitih dijelova Plana. Svi djelatnici trebaju biti svjesni akcija za motrenje učinka Plana te prikupljati argumente i informacije koje će pokazivati postizu li se ciljevi Plana. S obzirom da Plan uključuje veliki broj akcija koje se moraju provoditi i čija će se provedba pratiti, prioritet treba dati uspostavi cjelokupnog sustava izvještavanja i arhiviranja informacija koje će Park svakodnevno upotrebljavati. Te će informacije biti osnove za redovne sastanke tima za praćenje provedbe Plana.

Na osnovi rezultata praćenja učinka Plana predlagat će se redovne godišnje izmjene programa praćenja provedbe. Tako akcije za nadolazeću godinu mogu biti prilagođene iskustvima prošlogodišnje realizacije ili promijenjenim okolnostima i novim saznanjima.

U završnoj godini provedbe Plana potrebno je napraviti cjelovitu procjenu postignuća, ciljeva i vizije Plana. Rezultat revizije uključit će se u Plan za sljedeće razdoblje.

6. LITERATURA

Prostorno planski istrateški dokumenti i propisi

- FMOIT (2016): Strategija i akcioni plan za zaštitu biološke raznolikosti Bosne i Hercegovine za period 2015-2020. Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Sarajevo.
- FMOIT (2014): Peti nacionalni izvještaj Bosne i Hercegovine za Konvenciju o biološkoj raznolikosti. Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Sarajevo.
- Plan upravljanja Parkom prirode Blidinje – NACRT (2011): OIKON d.o.o. – za primijenjenu ekologiju, Zagreb i ECO – PLAN d.o.o., Mostar.
- Izvještaj o stanju okoliša u Bosni i Hercegovini (2012): Enova d.o.o. Sarajevo, Umweltbundesamt GmbH (Austrijska agencija za zaštitu okoliša).
- Izrada izvještaja ekološke procjene početnog stanja PP Blidinje, Enova d.o.o. Sarajevo, Elektroprojekt d.d. Zagreb, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Sarajevo.
- GEF-WB (2011) – Projekat šumskih i planinskih zaštita u područjima (GEF-WB) - Studija izvodljivosti za zaštitu područja Čvrsnice, Čabulje, Vrana i Prenja s Parkom prirode Blidinje, Finalni nacrt. Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Bosna-S & Elektroprojekt, Sarajevo; Zagreb.
- IGH (2010): Master plan razvoja turizma za Blidinje sa 3D vizualizacijom, Mostar.
- Informacija o gospodarenju šumama u Federaciji BiH u 2009. godini i planovi gospodarenja šumama za 2010. godinu, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (<http://www.fmpvs.gov.ba/>).
- Izrada planova upravljanja zaštićenim područjima u Hrvatskoj – priručnik, (www.ppzsg.org/darwin).
- Strategija razvoja turizma FBiH 2008-2018 (2008) - Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Sarajevo.
- Pravilnik o elementima za izradu šumsko-gospodarskih osnova.
- Pravilnik o uvjetima za određivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera za izvorišta koja se koriste ili planiraju koristiti za piće (Sl. novine FBiH, br. 51/02).
- Prostorni plan FBiH 2008-2028 (nacrt), UZBIH, IPSA, ecoplan, srpanj 2010.godine.
- Prostorna osnova PP HBŽ 2005-2025, UZRS travanj 2010.godine.
- Prostorni plan Općine Jablanica- Izmjene i dopune za područje Sovića i Risovca, 2007.
- Prostorni plan Parka prirode „Blidinje“, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001. godine.
- Razdorov, P., (1991): *Izvedbeni projekt zaštite Blidinjeg jezera – eksperimentalna dionica*, P.P. "Pevas Inženjering", Sarajevo.
- Razdorov, P., Stani, N., Tomić, M., Barbalj, Z. i Knežević, B. (1990): *Izvedbeni projekt zaštite jezera Blidinje – eksperimentalna dionica*, "Hidrotehnoekspert" d.o.o., Sarajevo.
- Regulacijski plan „Risovac“, UZBiH 2010. godine.
- Slišković, I. i Zelenika (1998): Hidrogeološka studija PP Blidinje.
- Statistički godišnjak Federacije BiH 2018.
- Strategija razvoja Općine Posušje, 2014-2023 (2014).godine.
- Federalni plan upravljanja otpadom FBiH 2012-2017, (2011. godina).
- Strategija upravljanja vodama Federacije BiH 2010. - 2022. (2012. godina).
- Integralna strategija razvoja Općine Jablanica, Jablanica, 2014-2023.godine.
- Studija „Kulturno-povijesna i prirodna baština HNŽ/K“ za potrebe izrade PP HNŽ/K Mostar, Ecoplan, 2010.godine.
- Studija ranjivosti prostora HBŽ (nacrt), UZRS, travanj 2010.godine.

- UNESCO Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine/ Sarajevo, Službeni glasnik BiH br. 8/08 od 15. rujna 2008.
- Zakon o fondu za zaštitu okoliša (Službene novine FBiH, broj 33/03).
- Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH („Službene novine FBiH“, broj 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10 i 45/10).
- Zakon o šumama FBiH (2002).
- Zakon o upravljanju otpadom FBiH („Službene novine FBiH“, broj 33/03 i 72/09).
- Zakon o vodama (Sl. novine FBiH, br. 70/06).
- Zakon o zaštiti okoliša FBiH („Službene novine FBiH“, broj 33/03 i 38/09)
- Zakon o zaštiti prirode (Sl. novine FBiH 66/13)
- Zaštita prirode - međunarodni standardi i stanje u BiH – drugo dopunjeno izdanje, Udruženje za zaštitu okoline Zeleni – Neretva (2012)

Korišteni izvori s web-a

- Službene internet stranice Agencije za vodno područje Jadranskog mora (<http://www.jadran.ba/>)
- Službene internet stranice Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (<http://www.mvteo.gov.ba/>)
- Službene internet stranice Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (<http://www.fmpvs.gov.ba/>)
- Službene internetske stranice Federalnog ministarstva okoliša i turizma (<http://www.fmoit.gov.ba/>)
- Službene internetske stranice Federalnog ministarstva prostornog uređenja (www.fmpu.gov.ba)
- Službene internetske stranice Saveza lovačkih organizacija u Bosni i Hercegovini (www.slobih.ba)
- Službene internetske stranice Sportsko – ribolovnog saveza BiH (www.srsbih.com)

